

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

Котирло Т.В., Щербина Д.В.

ОСВІТА І ПРОСВІТА БАТЬКІВ, ЧЛЕНІВ РОДИН

ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

Київ – 2019

УДК 374.7(-055.52)

К 73

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 11 від 28 жовтня 2019 р.).

Рецензенти:

Вовк М.П. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти ШООД імені Івана Зязюна НАПН України;

Мільто Л.О. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки і психології вищої школи НПУ імені М.П. Драгоманова.

Освіта і просвіта батьків, членів родин: практичний посібник / Котирло Т.В., Щербина Д.В. – К.: ШООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. – 219 с.

У посібнику проаналізовано особливості освіти і просвіти батьків, членів родин як категорії дорослих, що навчаються. Висвітлено концептуальні, теоретичні, мотиваційний і змістовий аспекти освіти і просвіти батьків, членів родин. Викладено напрями, методи, форми організації освіти і просвіти батьків, членів родин; моделі взаємодії батьків і навчальних закладів в умовах неформальної освіти. Розкрито сутність процесу педагогізації батьків та її роль у розвитку компетентнісного потенціалу дорослих.

Для педагогічних, науково-педагогічних працівників закладів освіти різних типів, соціальних педагогів, соціальних працівників, батьків і членів родин закладів дошкільної, загальної середньої освіти, науковців.

© Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна

НАПН України, 2019

© Котирло Т.В., Щербина Д.В.

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ I. Освіта і просвіта батьків, членів родин здобувачів освіти – актуальна проблема педагогічної науки і практики ...	9
1.1. Освіта і просвіта батьків, членів родин у контексті практико орієнтованих науково-педагогічних досліджень (<i>Щербина Д.В.</i>)...	9
1.2. Концептуальні засади освіти і просвіти батьків, членів родин (<i>Котирло Т.В.</i>)	26
1.3. Батьківська освіта і просвіта – складова освіти дорослих	37
1.3.1. Андрагогічний вимір освіти і просвіти батьків, членів родин (<i>Котирло Т.В.</i>)	37
1.3.2. Батьки і члени родин як категорія дорослих, що навчаються (<i>Котирло Т.В.</i>)	46
1.4. Моделювання взаємодії закладів освіти і родин (<i>Щербина Д.В.</i>)	54
<i>Питання для самоконтролю</i>	58
Розділ II. Освіта і просвіта батьків, членів родин: мотиваційний, змістовий аспекти	59
2.1. Способи мотивації та сучасні форми залучення батьків до навчання (<i>Котирло Т.В.</i>)	59
2.2. Зміст, напрями освіти і просвіти батьків, членів родин (<i>Котирло Т.В.</i>)	64
2.3. Усвідомлене, відповідальне батьківство як умова формування щасливої особистості (<i>Котирло Т.В.</i>).....	73
2.4. Педагогізація та її значення для розвитку компетентнісного потенціалу батьків (<i>Котирло Т.В.</i>)	85
<i>Питання для самоконтролю</i>	97

Розділ III. Форми організації, технології освіти і просвіти батьків, членів родин: традиції та інновації	99
3.1. Загальна характеристика форм організації освіти і просвіти батьків, членів родин (<i>Котирло Т.В., Щербина Д.В.</i>)	99
3.2. Батьківські (родинні) клуби, університети для батьків, школи усвідомленого батьківства: просвітницько-педагогічний формат діяльності (<i>Котирло Т.В.</i>)	118
3.3. Інноваційний потенціал «Відкритих родинних студій» (<i>Котирло Т.В.</i>).....	128
3.4. Коучинг і педагогічний сторітелінг для батьків (<i>Котирло Т.В.</i>).....	132
3.5. Мережева взаємодія в освіті та просвіті батьків, членів родин (<i>Щербина Д.В.</i>)	148
3.6. Вебінари як форма онлайн-навчання батьків і членів родин (<i>Котирло Т.В.</i>).....	151
<i>Питання для самоконтролю</i>	160
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	162
ГЛОСАРІЙ	165
ДОДАТКИ	168

ПЕРЕДМОВА

Освіта дорослих є актуальною проблемою сьогодення, своєрідним викликом для соціуму, адже високоосвічені громадяни – важлива складова соціально-економічного розвитку і добробуту кожної країни. Одним із напрямів освіти дорослих є освіта і просвіта батьків, яка стала досить актуальною у наш час і потребує все більшої уваги суспільства, оскільки батьки – це перші наставники та вихователі-педагоги, покликані створити умови для повноцінного становлення й розвитку особистості дитини. На сучасному етапі нашого життя, у зв'язку з розвитком суспільства знань, утвердження нових суспільних, етичних цінностей актуалізується доцільність розвитку компетентнісного потенціалу батьків. Вирішального значення набувають вміння й навички навчатися впродовж життя, розвиток психолого-педагогічних, громадянських, соціальних та інших компетентностей дорослих – батьків (опікунів) та інших членів родин здобувачів освіти.

У контексті усвідомленого батьківства значно актуалізується необхідність розвитку психолого-педагогічної компетентності батьків і членів родин. Виховання гармонійно розвиненої, щасливої особистості значною мірою залежить від багатьох факторів: системи сімейних цінностей, рівня сформованості особистісної та педагогічної культури кожного з батьків, їх педагогічних здібностей тощо.

Взаємодія з родинами вихованців є одним із пріоритетних завдань діяльності закладів дошкільної та загальної середньої освіти. У законі України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» одним із пріоритетних завдань задля забезпечення повноцінного розвитку дитини є тісна взаємодія родини із закладом освіти. З огляду на незначну кількість осередків неформальної освіти у сфері педагогізації батьків, саме ці заклади відіграють важливу роль у здійсненні педагогічного просвітництва серед дорослих членів родин шляхом поширення серед них психолого-педагогічних та інших знань.

Практичний посібник «Освіта і просвіта батьків, членів родин», створений у рамках виконання фундаментального дослідження з теми «Теоретико-методичні засади розвитку освіти різних категорій дорослого населення» (РК № 0117U001071), складається з передмови, трьох розділів, списку рекомендованої літератури, глосарія, додатків. До кожного розділу подано питання для самоконтролю.

Перший розділ «Освіта і просвіта батьків, членів родин здобувачів освіти – актуальна проблема педагогічної науки і практики» складається з чотирьох підрозділів. У підрозділі 1.1 «Освіта і просвіта батьків, членів родин у контексті практико орієнтованих науково-педагогічних досліджень» (автор – Щербина Д.В.) зокрема охарактеризовано тематичний спектр наукових досліджень у сфері освіти і просвіти батьків, членів родин, розкрито сутність базових понять наукового пошуку тощо.

У підрозділі 1.2 «Концептуальні засади освіти і просвіти батьків, членів родин» (автор – Котирло Т.В.) зацентровано увагу на основних концептуальних документах у сфері неформальної і формальної освіти дорослих, родинного виховання.

Підрозділ 1.3 «Батьківська освіта і просвіта – складова освіти дорослих» (автор – Котирло Т.В.) складається з підпунктів 1.3.1 «Андрагогічний вимір освіти і просвіти батьків, членів родин» і 1.3.2 «Батьки і члени родин як категорія дорослих, що навчаються». У них розглянуто освіту і просвіту батьків в андрагогічному контексті.

У підрозділі 1.4 «Моделювання взаємодії закладів освіти і родин» (автор – Щербина Д.В.) описано актуальні моделі взаємодії з батьками та визначено їх завдання.

Другий розділ «Освіта і просвіта батьків, членів родин: мотиваційний, змістовий аспекти» складається з чотирьох підрозділів. У підрозділі 2.1 «Способи мотивації та сучасні форми залучення батьків до навчання» (автор – Котирло Т.В.) описано способи мотивації батьків до навчання, розкрито сутність сучасних форм залучення батьків до навчання в умовах неформальної освіти.

У підрозділі 2.2 «Зміст, напрями методи освіти і просвіти батьків, членів родин» (автор – Котирло Т.В.) розкрито зміст роботи з батьками у питанні їх педагогізації, описана система взаємодії (партнерства) закладів освіти з батьками, зазначено галузі науки, знання з яких потрібно засвоїти батькам задля удосконалення психолого-педагогічної компетентності.

Підрозділ 2.3 «Усвідомлене, відповідальне батьківство як умова формування щасливої особистості» (автор – Котирло Т.В.) присвячено обґрунтуванню важливості усвідомленого батьківства, висвітленню його сутності.

У підрозділі 2.4 «Педагогізація та її значення для розвитку компетентнісного потенціалу батьків» (автор – Котирло Т.В.) розглянуто поняття «педагогізація», «педагогічна компетентність батьків», «педагогічна культура батьків», зазначено основні принципи сімейного виховання.

Розділ III. «Форми організації, технології освіти і просвіти батьків, членів родин: традиції та інновації» складається з шести підпунктів. Підрозділ 3.1 «Загальна характеристика форм організації освіти і просвіти батьків, членів родин» (автори – Котирло Т.В., Щербина Д.В.) висвітлює інформацію про форми організації освіти і просвіти батьків і членів родин, описано процес організації освітньо-просвітницької діяльності для батьків.

У підрозділі 3.2 «Батьківські (родинні) клуби, університети для батьків, школи усвідомленого батьківства: просвітницько-педагогічний формат діяльності» (автор – Котирло Т.В.) зацентовано увагу на доцільності створення батьківських (родинних) клубів, університетів для батьків, шкіл усвідомленого батьківства, на важливості упровадження інших інновацій у сфері неформальної освіти батьків та інших дорослих членів родин.

Підрозділ 3.3 «Інноваційний потенціал «Відкритих родинних студій» (автор – Котирло Т.В.) розкрито питання створення Відкритих родинних студій та актуальність їх існування.

У підрозділі 3.4 «Коучинг і педагогічний сторітелінг для батьків» (автор – Котирло Т.В.) детально охарактеризовано специфіку коучингу й педагогічного сторітелінгу у контексті неформальної освіти батьків і членів родин.

Підрозділ 3.5 «Мережева взаємодія в освіті та просвіті батьків, членів родин» (автор – Щербина Д.В.) розкриває суть поняття «мережева взаємодія» та викладено зміст методів для її організації.

У підрозділі 3.6 «Вебінари як форма онлайн-навчання батьків і членів родин» (автор – Котирло Т.В.) викладено особливості організації вебінарів для батьків і членів родин, створення та використання відеолекцій у роботі з батьками.

Посібник адресовано педагогічним, науково-педагогічним працівникам закладів освіти різних типів, соціальним педагогам, соціальним працівникам, батькам і членам родин закладів дошкільної, загальної середньої освіти, а також науковцям.

РОЗДІЛ І.

ОСВІТА І ПРОСВІТА БАТЬКІВ, ЧЛЕНІВ РОДИН ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ

1.1. Освіта і просвіта батьків, членів родин у контексті практико-орієнтованих науково-педагогічних досліджень

Закономірності освіти та просвіти батьків та членів родин підкоряються загальним закономірностям безперервної освіти дорослих, хоча і мають певну специфіку. Значний внесок у розвиток теорії та практики освіти дорослих було зроблено вченими, серед яких – О. Аніщенко, С. Вершловський, Л. Вовк, Ю. Кулюткин, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Огієнко, В. Олійник, С. Сисоєва, Г. Сухобська, Л. Тимчук та ін. Розглядаючи освіту дорослих в широкому контексті, вони підкреслюють значущість безперервної освіти як інтегративного елемента всього життя людини, який збагачує його творчий потенціал і сприяє самореалізації в різних сферах діяльності.

Варто наголосити на тому, що проблематикою педагогічної освіти батьків опікувались видатні вчені минулого: П. Блонський, А. Дистервег, Я.А. Коменський, П. Лесгафт, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький; та сучасності Є. Бондаревська, І. Гребенніков, І. Дубінець, Т. Іванова, В. Постовий, І. Трубавіна та інші.

Вивчення значного масиву джерельної бази з питань освіти та просвіти батьків та членів родин дозволяє стверджувати, що науковцями були розглянуті найрізноманітніші напрями досліджуваної проблематики, а саме:

- підготовка батьків до виховного процесу, роль матері та батька у формуванні морально-вольових якостей, емоційної та духовної сфери (О. Бодальов, Л. Виготський, І. Гребенніков, І. Дубровіна, В. Мухіна);
- історико-педагогічні передумови родинного виховання (О. Волкова, І. Гребенніков, Р. Капралова, М. Копанєв та інші);
- формування психолого-педагогічної культури у батьків та членів родин (І. Багаєва, Є. Бондаревська, І. Дубінець, І. Ісаєв, С. Ковальов,

В. Краєвський, А. Мудрик, В. Сластьонін, Є. Шиянов, Н. Щуркова, Д. Яковлева);

- формування усвідомленого батьківства і батьківської компетентності (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Братусь, В. Кравець, Г. Лактіонова Т. Лях);
- підвищення та удосконалення психолого-педагогічної культури батьків в умовах освітніх закладів (І. Гребенніков, І. Дубровина, І. Ладанова, Р. Овчарова).

В Україні законодавчо закріплено право людини на освіту, а в останнє десятиріччя актуалізувалося питання освіти впродовж життя (неперервної освіти або освіти дорослих). Однак прогрес у цій сфері незначний і стан справ наразі не можна вважати задовільним, оскільки розвиток системи безперервної освіти та освіти впродовж життя для людей будь-яких категорій дорослого населення не є пріоритетом державної освітньої політики.

Аналіз нормативно-правових документів свідчить про те, що освіта дорослих регулюється Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», Національною доктриною розвитку освіти, Програмою «Освіта ХХІ століття». Указом Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17 квітня 2002 р. № 347 визначено, що державна політика стосовно безперервної освіти проводиться з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін.

У 2003 р. була спроба розробки Закону України «Про освіту дорослих», робота з розробки та прийняття якого закону не була завершена. За ініціативи Міністерства освіти України був розроблений проект структури Закону України «Про освіту дорослих», який мав такі статті: «Основні принципи державної політики у сфері освіти дорослих», «Законодавство України про освіту дорослих», «Гарантії держави у сфері освіти дорослих», «Документи про освіту дорослих», «Освітні програми неформальної освіти дорослих» тощо.

Крім того, Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти НАПН України було розроблено Концепцію сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки, у якій зокрема наголошено на тому, що потребою часу є систематична й послідовна педагогізація батьківської громадськості. У документі підкреслено, що сім'я не виконує повною мірою виховні функції у зв'язку з відсутністю цілеспрямованої, поетапної, організованої системи підготовки майбутніх батьків до виконання соціальних ролей чоловіка і дружини, батька і матері; відсутністю умов для підвищення свого загальнокультурного і педагогічного рівня. Документом передбачено психолого-педагогічну просвіту батьків і членів родин з використанням сучасних форм і методів роботи та їх активне залучення до виховної роботи з дітьми в рамках класу, школи тощо¹.

У теорії навчання поняття «*освіта*» вживається в трьох значеннях: 1) як процес інтелектуальної підготовки особистості людини до умов життя в суспільстві шляхом засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі навичок, вмінь і світогляду; 2) як результат процесу навчання та рівень досягнення освіченості, сформованості навичок і вмінь; 3) як сукупність навчально-виховних настанов.

Отже, *освіта* – це водночас і процес, і результат засвоєння особистістю певних систематизованих знань, навичок і вмінь, формування наукового світогляду, моральних та інших якостей, розвитку творчих сил і здібностей.

Освіта дорослих – це уся структура організованого освітнього процесу, незалежно від його змісту, рівня та форми, офіційної чи іншої, незалежно від того, чи є цей процес продовженням або зміною первинної освіти, отриманої в школі, коледжі або університеті, а також упродовж навчання, коли особи, що вважаються дорослими в суспільстві, якому належать, покращують свої технічні або професійні кваліфікації, продовжують розвивати свої здібності, збагачувати свої знання з метою: завершити рівень формальної освіти; отримати знання і навички з

¹ Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина». Схвалено Вченою радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 9 від 14 листопада 2012 р.).

нової галузі; оновити або осучаснити свої знання в конкретній галузі ². Освіта дорослих – це освіта, спеціально призначена для осіб, які вважаються дорослими, та має на меті вдосконалення їх освітніх і професійних кваліфікацій, подальшого розвитку здатностей, покращення, відновлення або оновлення знань, умінь, інших компетентностей для завершення рівня формальної освіти, зокрема в новій галузі.

У розвинених країнах *освіта дорослих* розглядається як механізм досягнення стійкого економічного розвитку, гарантія громадянського прогресу та демократичного устрою суспільного життя, як прояв відповідальності суспільства за формування людського й соціального капіталу, що відіграє винятково важливу роль у сучасному суспільстві знань, а також як унікальний соціальний інститут, здатний не тільки розвивати та примножувати людський капітал, а й впливати на майбутнє особистості, суспільства, держави ³. *Освіта дорослих* спрямована на вирішення завдань всебічного розвитку особистості, формування гармонійно розвиненої особистості, що відрізняється духовним багатством.

Просвіта – передача, розповсюдження знань та культури (як процес, так і відповідна діяльність), а також система освітніх заходів та установ у будь-якій державі. У сучасній українській мові, внаслідок існування терміну «*освіта*», значення терміну «*просвіта*» звузилося, передовсім до суто громадської діяльності.

Просвіта – форма організації громадянського суспільства, що має за мету підвищення культурно-освітнього рівня людей, поширення досягнень наук і мистецтв

Педагогічна освіта і просвіта батьків та членів родин – це цілеспрямований процес і результат засвоєння людиною систематизованих знань, навичок, умінь, розвиток розуму і почуття, формування світогляду і пізнавальних процесів; цілеспрямований процес виховання і навчання в інтересах людини,

² Глосарій Європейського простору вищої освіти / авт.-укл. : І.І. Бабин, В.А. Ликова, І.Г. Павлова, М.В. Яковлева ; за заг. ред. д-ра психол. наук, проф., акад. НАПН України О.Я. Чебикіна. – Одеса : Видавець М.П. Черкасов, 2011. – 212 с.

³ Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина ХХ століття). : дис... д-ра наук: 13.00.01 / О.І. Огієнко. – 2009. – 45 с.

суспільства і держави; суспільно організований і нормований процес постійної передачі попередніми поколіннями наступним соціально значимого досвіду (П.І. Підкасистий).

Просвіта являє собою різновид освітньої діяльності, яка не розрахована на офіційно зареєстровані стійкі групи, при цьому передбачає відносно самостійний та вільний відбір індивідами інформації, яку вони отримують, тобто будується на принципі добровільності. Завдання організаторів просвіти – запропонувати актуальну інформацію, а право слухачів – розпоряджатися нею за власним розсудом. Під *педагогічною просвітою* батьків варто розуміти процес інформування їх про особливості розвитку особистості дитини та способах взаємодії з нею, побудований у контексті життєдіяльності суб'єктів взаємодії у відповідності з цінностями культури ⁴.

Розуміння недосконалості та недостатності традиційних форм передачі досвіду сімейного виховання від батьків до дітей і необхідності цілеспрямованої підготовки людини до виконання батьківських функцій знаходить все більш широке визнання у світовому співтоваристві. Батьківська освіта (parent education) у багатьох розвинених країнах сьогодні розглядається в якості важливої умови існування здорової сім'ї та повноцінного виховання дітей, здатних у майбутньому забезпечити узгоджений прогрес особистості і суспільства ⁵.

Необхідність педагогічної освіти та просвіти (навчання) батьків і членів родин обумовлена наступними об'єктивними причинами:

- постійним зростанням соціальних витрат і прямих фінансових витрат суспільства внаслідок низької якості сімейного виховання (вже в найближчому майбутньому ці витрати будуть набагато більше, ніж

4 Маркова А.В. Педагогическое просвещение родителей по вопросу гуманных взаимоотношений с детьми. Известия ПГПУ. – 2007. – № 3 (7). – С. 216-220.

5 Европейская ассоциация образования взрослых. URL: www.eaea.org ; Центр образования родителей и поддержки семьи Университета Северного Техаса. URL: www.cpe.unt.edu; Информационные ресурсы в сфере родительского образования Университета штата Миннесота. URL: www.parenting.umn.edu; Информационно-ресурсный центр (образовательная сеть) для родителей в штате Вайоминг. URL:www.wpen.net та ін. Інтернет-ресурси.

фінансування необхідної державної системи підготовки батьків та членів родин);

- потребою молодих батьків у навчанні, яка в даний час задовольняється лише стихійно в групах, що виникають випадково, або шляхом самоосвіти;
- необхідністю узагальнення та передачі молодим батькам численного і різноманітного практичного досвіду навчання і виховання дітей, в якому природний розвиток психіки дитини не просто прискорюється, а якісно вдосконалюється, відкриваючи нові можливості для його подальшого особистісного формування;
- наявністю великої і частково суперечливої психолого-педагогічної літератури, яка рекомендує різні підходи в процесі розвитку дитини, для орієнтації в яких потрібна допомога фахівців;
- необхідністю спеціального навчання батьків, що мають дітей з проблемами в розвитку, сучасним підходам і методам ефективної корекції психосоматичного і особистісного стану дитини з метою розширення можливостей її навчання і адаптації серед однолітків;
- потребою батьків в освоєнні психолого-педагогічних засобів підвищення психічної захищеності дитини в умовах соціально-економічної нестабільності та криз міжособистісних стосунків у сім'ї;
- потребами сучасного суспільства, характерною особливістю якого виступає зміна соціокультурної ситуації (необхідність забезпечення взаємодії родини та навчальних закладів у процесі формування у дітей системи цінностей та ціннісних орієнтирів);
- інноваційним вітчизняним та зарубіжним досвідом оновлення системи навчання та виховання підростаючого покоління;
- відкритістю сучасного педагогічного співтовариства (родинного у тому числі) суспільства, минулого досвіду, інноваціям.

Таким чином, важливою освіта і просвіта батьків, членів родин допомагає набуттю знань, умінь і навичок щодо довірливої взаємодії, співпраці з дітьми на різних етапах їх розвитку у різних життєвих ситуаціях.

У зв'язку з зазначеним виникла нагальна необхідність у цілеспрямованій освіті та просвіті батьків і членів родин задля підвищення їх компетентності в ролі вихователів на принципово нових засадах відповідно до особливостей функціонування сім'ї, школи і держави з урахуванням досягнень у галузі психології, педагогіки. Для розуміння специфіки батьківської освіти та просвіти необхідно враховувати принципову відмінність сімейного виховання від громадського. Основою громадського формування особистості є система соціальних вимог до дитини. Фундаментом батьківського впливу, який формує особистість, спочатку виступає не стільки система батьківських вимог, скільки, насамперед, безумовна батьківська любов до дитини, турбота про неї як самоцінну цілісну особистість. Однак піклування батьків та членів родин, їхня безумовна щира любов хоч і є необхідною умовою повноцінного успішного виховання, однак дуже часто цього замало.

Традиційно вважається, що батькам та членам родин необхідні психолого-педагогічні знання. Однак існує безліч життєвих прикладів, які доводять, що наявність психолого-педагогічних знань у батьків та членів родин не гарантує успішності сімейного виховання. Навпаки, дуже часто виникають проблеми та негаразди у вихованні дітей саме у родин професійних психологів, педагогів, лікарів, «професійна компетентність» яких заважає вибудовувати адекватні гармонійні стосунки з дитиною.

Освіта і просвіта батьків, членів родин повинна носити випереджувальний характер, стимулюючи дорослих замислитись про можливі наслідки виховних впливів раніше, ніж ці наслідки стануть реальними. Батькам та членам родин необхідна освітня діяльність, яка відповідає їх дійсним потребам та запитам, дозволяє усвідомити досвід сімейного виховання, розставити та вчасно скорегувати пріоритети

Але цього необхідна не лише просвітницька робота, а дійсно освіта та просвіта як батьків, так і членів родин, яка полягає у створенні нової, більш ефективної системи соціокультурного супроводу родини, побудови нових стосунків між родиною та освітніми організаціями, які забезпечать дійсно батьківську освіту не лише як складову процесу їхньої взаємодії, а й як одну з форм її педагогічної підтримки. Це вимагає створення відповідних умов, які б стимулювали батьків та членів родин до власної освіти, підвищенню їх компетентності в ролі вихователів на принципово нових засадах відповідно до особливостей функціонування сім'ї, школи і держави з урахуванням досягнень у галузі найсучасніших психолого-педагогічних знань.

Характерними відмінними властивостями педагогічної освіти та просвіти є те, що вона обумовлена залежністю від вікових та індивідуальних особливостей дітей і дорослих; у процесі освоєння педагогічних знань продовжує розвиватися й особистість самих батьків та членів родин; в основі педагогічної освіти та просвіти – обмін педагогічним досвідом.

Зміст освіти та просвіти батьків і членів родин охоплює широкий спектр питань, пов'язаних з життєзабезпеченням та розвитком дитини. Усі сторони змісту такої освіти наповнені гуманітарними цінностями і смислами, і щоб цей потенціал був ефективно використаний, його необхідно виокремити в самому процесі освіти. У руслі такого підходу, на думку В.О. Сластьоніна, і тим, хто вчить, і тим, хто вчиться, необхідно вчитися по-новому мислити і діяти, вони повинні відійти від ряду звичних позицій і положень в освіті, змістити акценти з явного у ній, на менш очевидне, але практично значуще. Стосовно до освіти та просвіти батьків і членів родин ці відносини можна представити пірамідою, в основі якої знаходиться загальна, а на вершині – педагогічна культура.

У багатьох країнах створені і активно діють різноманітні асоціації і об'єднання батьків та членів родин. Вони прагнуть брати участь у формуванні шкільної політики і визначенні її пріоритетів, виступають як «група тиску», яка наполягає на збільшенні державних дотацій на школу, а також сприяють залученню приватного капіталу до фінансування системи освіти. Батьки та члени

родин включаються в піклувальні ради шкіл: вони дуже впливають на стиль шкільного життя, контролюють фінансові витрати шкіл, розбирають конфліктні ситуації, беруть участь у навчальному процесі: ведуть уроки домоводства, заняття з фізичної культури, керують музичними, художніми, технічними гуртками тощо. У свою чергу, навчальні заклади приділяють велику увагу педагогічній взаємодії з батьками та членами родин, їх педагогічній освіті та просвіті.

Освіта та просвіта батьків за кордоном ґрунтується на: 1) значних потребах батьків у підтримці та нестачі необхідної допомоги з неофіційних джерел, у зв'язку з тим, що багато молодих батьків почувають себе невпевнено у питаннях навчання та виховання; 2) необхідності забезпечення прав дитини на повноцінні умови розвитку, відповідно з чим виникає потреба у педагогічно освічених батьках, членах родин; 3) закономірного зв'язку між якістю домашнього виховання і соціальними проблемами суспільства, оскільки, чим краще підготовлені батьки, члени родин до можливих педагогічних ситуацій, чим краще вони знайомі з особливостями своєї дитини, тим середовищем, яке оточує дитину в школі, тим більше можливостей відкривається для вирішення тих чи інших труднощів.

Цікавим є той факт, що у розвинених країнах родинну (батьків та членів родин) освіту ніколи не розглядали як суто «освіту». Освіта та просвіта батьків та членів родин будувалася як освітня допомога у вихованні, що підтверджує основні положення неформального підходу. Аналіз найбільш відомих програм, що відображають успішний закордонний досвід⁶⁷ показав, що:

1) головна мета більшості успішно реалізованих освітніх програм для батьків та членів родин полягає в зміні помилкових позицій по відношенню до дитини і розвитку здатності ефективно взаємодіяти з нею;

2) програми навчання є гнучкими, передбачають активну, практичну участь самих батьків та членів родин, які навчаються й які не тільки отримують нову

6 Лупан С. Поверь в свое дитя / Пер. с франц. Е.И. Дюшен, Н.Л. Сулович, З.Б. Ческис. – М. : Эллис Лак, 1993. 255 с.

7 Помощь родителям в воспитании детей : Пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. Пилиповского В. Я. М. : Прогресс, 1992. 254.

інформацію, а й «проживають» її в конкретних ситуаціях, набуваючи певні практичні навички та установки щодо дитини і себе як батька;

3) характер участі кожного члена групи в тих чи інших видах діяльності, передбачених програмою, обирається їм добровільно. При комплектуванні навчальних груп приділяється особлива увага мотивованості всіх учасників даної групи до роботи планованого змісту, оскільки наявність у групі «випадкових» людей заважає проявляти активність інших її учасників;

4) викладачі або лідери, які проводять заняття, повинні володіти не тільки спеціальними знаннями, а й певними практичними навичками групової та індивідуальної роботи з дорослими.

Відповідно до Маніфесту гуманної педагогіки, реалізуючи ідеї безперервності та відкритості, випереджаючого розвитку і варіативності освіти та просвіти батьків і членів родин, важливо усвідомлювати їх духовний сенс, бо виховання духу і моральності є підставами всієї освіти й просвіти. Діти будуть щасливі, якщо завдяки батьківській освіті й просвіті, їх мами і тата, бабусі і дідусі будуть прагнути:

- розширювати свою свідомість і вчитися мислити і діяти відповідно до поняття духовності;

- плекати в собі любов до чоловіка / дружини, сина / дочки і вчитися нести її красиво;

- звертатися до джерел педагогічної мудрості;

- постійно вдосконалювати своє батьківське мистецтво виховання, наповнюючи його глибоким змістом і витонченістю виконання;

- плекати в собі розуміння, терпіння, благородство, великодушність, внутрішню культуру;

- і, звичайно ж, позбавлятися від поганих звичок і схильностей, якщо помічаємо в собі таке ⁸.

Т. Цуркан, здійснюючи теоретичний аналіз ідеї педагогічної освіти батьків, визначила зміст педагогічної просвіти батьків в ХХ столітті, зокрема у радянській

⁸ Маніфест гуманної педагогіки. 2011. URL : <http://gumannaja-pedagogika.ru/about>.

системі, відголоски якої спостерігаються й зараз. Найбільш поширеним напрямом реалізації педагогічної просвіти батьків було опублікування інформації, відомостей теоретико-практичного характеру переважно психолого-педагогічного спрямування (статті-твори, статті-наукові роздуми, статті-спогади, статті-щоденники, статті-обмін думками, перекладні статті тощо), а також конкретних методичних розробок для батьків.

Зміст педагогічної просвіти батьків становили:

- теоретико-практичні знання суто педагогічного характеру (мета, завдання, форми, методи, фактори та умови здійснення морального, розумового, фізичного, естетичного виховання дітей в сім'ї);

- відомості з психології як необхідна база педагогічної освіти батьків про психічні процеси, що зумовлюють духовне зростання особистості, її розумовий і фізичний розвиток, особливості й труднощі у вихованні обдарованих дітей, взаємозв'язок спадковості та виховання тощо;

- певне коло знань з анатомії і фізіології дитини, які надавали батькам можливість більш глибоко усвідомлювати сутність та взаємозв'язок фізичного, розумового й морального виховання дитини, уявляти особливості раннього розумового розвитку дитини, недоцільність її розумового перевантаження, зважено робити вибір методів покарання і заохочення тощо. Залучення редакціями різних педагогічних журналів досліджуваного періоду до співпраці лікарів, гігієністів піднімало питання педагогічної освіти батьків у ранг суспільно важливих проблем, підсилювало її змістовно⁹.

У радянський період керівництво освітою та просвітою батьків, членів родин досягло найбільшого розвитку, були визначені науково-дидактичні основи, принципи і форми реалізації освіти батьків, розроблені методичні рекомендації для навчання батьківської аудиторії. Освітня допомога батькам та членам родин надавалася цілеспрямовано: засобами масової інформації, освітніми організаціями, школами, комітетами за місцем проживання.

⁹ Цуркан Т.Г. Педагогічна освіта батьків / Т.Г. Цуркан // Педагогічний процес: теорія і практика. – Випуск 3, 2014. – С.33-37.

У кінці 30-х – початку 40-х років ХХ ст. батьки проявляли жвавий інтерес до педагогічних питань. У переважній більшості своїй батьки охоче слухали лекції на теми про виховання дітей в сім'ї, знайомилися зі спеціальною і художньою літературою. Але, в той же час, ігнорувалася ідея індивідуального підходу до поширення педагогічних знань серед батьків. Недостатньо враховувалися особливості кожної окремої сім'ї.

Допомога батькам у сімейному вихованні в передвоєнні роки надавала колективна праця під редакцією професора К. Корнілова «Книга для батьків», в якому висвітлювалися питання виховання в сім'ї дітей дошкільного і шкільного віку. Учителями, вихователями дитячих садків, працівниками культурно-просвітницьких установ, лікарями велася активна пропаганда педагогічних знань серед населення, а також при необхідності надавалася допомога батькам, членам родин у вихованні дітей, освітнім і виховним закладам.

У другій половині ХХ сторіччя склалася та затвердилася норма обов'язкової просвіти батьків: лекторії, університети, збори тощо. Всеобуч батьків, як свідчить аналіз наукової педагогічної літератури, допомагав обирати найбільш доцільні форми розповсюдження педагогічних знань серед населення. У поширенні цих знань приймали участь багато закладів та організацій, але першу скрипку в педагогічному підготуванні батьків грала школа як провідний суспільний інститут у вихованні підростаючого покоління, найближчим спільником якого була родина. У її стінах були зосереджені основні педагогічні кадри, які проводили роботу з батьками на необхідному науковому рівні, враховуючи не тільки вікові та індивідуальні особливості дітей, умови їх родинного життя та стан виховання у родині, а й освітньо-виховні завдання класу та школи взагалі. Вона допомагала підприємствам та закладам організовувати діяльність Ради підтримки родинам, де її вчителі виступали з лекціями та бесідами, проводили консультації. Організованим у її стінах заняттям належало центральне місце педагогічного

всеобучу батьків у другій половині ХХ сторіччя¹⁰.

З цим періодом пов'язана і діяльність видатного вітчизняного педагог-гуманіста В. Сухомлинського, який здійснив геніальний проект освіти батьків як справжніх вихователів своїх дітей.

У Павлиській школі з ініціативи В. Сухомлинського була створена система педагогічної освіти батьків. Вона включала в якості основної ланки батьківську школу. У неї батьки записувалися і відвідували заняття за 2 роки до вступу їхньої дитини до школи. Слухачі батьківських шкіл поділялися на 5 груп (за віком їх дітей): дошкільна, 1-2 класи, 3-4 класи, 5-7 класи, 8-10 класи. Педагог-гуманіст був переконаний, що все, що послаблює повсякденну участь сім'ї у вихованні дітей, у кінцевому рахунку, послаблює і школу. Тому одним з найважливіших завдань школи він бачив у необхідності давати батькам елементарні знання з педагогіки. «Педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків», – стверджував В.О. Сухомлинський.

Основною формою організації занять були лекції та бесіди директора школи, завуча і найбільш досвідчених вчителів. Теоретичні знання з педагогіки і педагогічної психології органічно зв'язувалися з практикою сімейного виховання. Навчальний план цієї школи включав розділи з вікової психології, психології особистості, теорії фізичного, розумового, морального, трудового та естетичного виховання, основи батьківської педагогіки. Щоб зробити педагогіку наукою, доступною для батьків, В.О. Сухомлинський склав хрестоматію «Світ людства», до якої увійшли статті, художні твори, що розкривають основи духовності особистості, педагогічну мудрість народу.

Посиленою була увага до рівня освіти і педагогічної грамотності батьків й у 1970-1980-х рр. ХХ ст. Саме в цей час зусилля вчених і практиків були спрямовані на розробку навчальних програм батьківських шкіл і університетів, лекторіїв, семінарів, конференцій з обміну досвідом сімейного виховання, рекомендацій з

¹⁰ Грицкова Ю.В Основні форми просвітницької роботи з батьками у другій половині ХХ сторіччя / Ю.В. Грицкова // *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2006. – Вип. 12. – С. 49-53.

використання різноманіття сфер педагогічної освіти батьків. Широкий розвиток отримало педагогічна освіта батьків за допомогою радіо ¹¹.

Варто зазначити, що у сьогоденній Україні освіта та просвіта батьків і членів родин не відповідає потребам і запитам батьків та швидко змінюваного суспільства, оскільки переважно усі зусилля фахівців у сучасній системі соціально-педагогічної роботи з родинами спрямовані на озброєння батьків елементарними знаннями про закономірності розвитку дитини, його індивідуальні особливості. Якість освіти та просвіти батьків та членів родин розглядається через діяльність всіх суб'єктів освітнього процесу, предметом якого виступає триада «знання – уміння – навички», а не культурно-освітні потреби і найрізноманітніші здібності тих, хто включений в освітній простір.

Освіта і просвіта батьків та членів родин повинна бути варіативною, що обумовлено відмінностями в культурі сучасної сім'ї, рівнем педагогічної підготовленості, соціально-економічним і освітнім статусом, гендерними та віковими особливостями, а також глобальними перетворенням и життя людства (у тому числі й розвитком дистанційної освіти через Інтернет).

Серед вимог, які сприяють забезпеченню освіти та просвіти батьків і членів родин, можна виділити такі: а) озброєння батьків та членів родин знанням наукових основ теорії виховання; б) повинна носити випереджувально-попереджувальний характер; в) здійснюватися педагогічними працівниками; г) бути обов'язковою та приймати форму всеобучу батьків та членів родин; г) поєднувати теоретичну підготовку батьків та членів родин з практичною спрямованістю всіх занять; д) кожне заняття повинно супроводжуватися яскравим, переконливо розкритим з психологічної та педагогічної точки зору показом методів, засобів і прийомів виховання в тій чи іншій родині, яка має

¹¹ Евдокимова Е.С. Непрерывное образование родителей как фактор сохранения и развития семейной культуры / Е.С.Евдокимова // Электронный научно-образовательный журнал ВГСПУ «Грани познания», 2014. – №7(34). – С. 22-27

стійкі позитивні виховні результати; ж) залучення батьків та членів родин у спільну з дітьми діяльність¹².

Аналіз наукових джерел, присвячених вивченню різноманітних аспектів освіти та просвіти батьків і членів родин, та відповідного практичного досвіду дозволяє зауважити, що передусім розглядаються питання психолого-педагогічної освіти цієї категорії дорослих. Зазначене дозволяє виокремити наступні завдання психолого-педагогічної освіти і просвіти батьків і членів родин:

- 1) орієнтація батьків і членів родин на зміни в особистісному розвитку підростаючого покоління – розвиток допитливості, самостійності, ініціативи і творчості в різних видах діяльності; допомогти батькам враховувати ці зміни у своїй педагогічній практиці;
- 2) спонукання батьків та членів родин до розвитку гуманістичної спрямованості відносин підростаючого покоління до оточуючих людей, навколишнього середовища, підтримки прагнення дітей до вияву уваги, турботи про дорослих та однолітків;
- 3) ознайомлення батьків та членів родин з умовами розвитку пізнавальних інтересів, інтелектуальних здібностей дітей у родині; підтримка прагнення батьків розвивати інтерес дітей до освітньої організації, бажання зайняти позицію дитини;
- 4) залучення батьків та членів родин до діяльності щодо розвитку суб'єктних виявів дитини в елементарній трудовій діяльності (ручна праця, праця з приготування їжі, праця в природі), розвитку бажання працювати, відповідальності, прагнення довести розпочату справу до кінця;
- 5) допомога батьками та членам родин у створенні умов для розвитку духовно-моральних, естетичних почуттів дітей, залучення дітей у родині до різних видів мистецтва та художньої літератури.

¹² Капралова Р.М. Работа классного руководителя с родителями / Р.М. Капралова. – М.: Просвещение. – 256 с.

Функції психолого-педагогічної освіти і просвіти батьків та членів родин полягають в ознайомленні батьків та членів родин з метою, завданнями, змістом виховання дітей; навчанні батьків та членів родин технологіям і методам виховання для вироблення єдиного погляду на сутність виховання; залученні батьків та членів родин до спільної з дітьми діяльності з метою повного вивчення емоційно-чуттєвого, соціально-цивільного, трудового, морального, інтелектуально-пізнавального стану дитини; корекції виховання в сім'ї для встановлення емоційно-позитивних взаємовідносин дітей, батьків та інших членів родини.

Психолого-педагогічна освіта та просвіта батьків і членів родин - складний і тривалий процес, який має кілька складових: латентну (приховану) – коли дитина «вбирає» відносини, прийоми, способи, якими її виховують, виховується, а ставши дорослою людиною, їх відтворює; традиційну (прийнятну у даній культурі), яка пов'язана з передачею знань, необхідних для життєзабезпечення дитини, та здійснювану традиційними способами навчання; ситуативну – коли передача батьками необхідних знань здійснюється за допомогою порад та консультацій, які даються знайомими, рідними, лікарями, вихователями, психологами, педагогами, соціальними працівниками; рефлексивну, яка забезпечують аналіз багатовимірних процесів життєвої реальності, наслідків, вчинених батьками дій (дитина розглядається як самостійний суб'єкт відносин).

Отже, важливість освіти та просвіти батьків і членів родин викликана сучасними реаліями життя людини в сім'ї та викликами часу. Сучасна сім'я живе у швидко змінюваному суспільстві, внаслідок чого усі люди мають безперервно розвиватися та вдосконалюватися, для того щоб встигати орієнтуватися у сучасних умовах життя, розуміти і чути один одного. Батьки та члени родин повинні мати не лише психолого-педагогічні знання, але й здатність поєднати наявні знання та будь-яку конкретну ситуацію, навички рефлексії, вміння визначити, яких знань і умінь їм не вистачає, і що слід робити далі зі своїми знаннями.

Освіта і просвіта батьків і членів родин, побудована на принципах варіативності, диференціації та індивідуалізації з використанням сучасних форм її організації і технологій, має здійснюватися всіма підсистемами освіти: дитячими садочками, школами, позашкільними навчальними закладами, закладами культури тощо.

1.2. Концептуальні засади освіти і просвіти батьків, членів родин

Освіта і просвіта батьків, членів родин як складова освіти дорослих набуває все більшого значення в епоху суспільних трансформацій. Саме освіта дорослих «передбачає сприяння розвитку особистості, самореалізації людини в особистому та професійному житті, підвищенню її компетентності й конкурентоспроможності»¹³.

В умовах трансформації суспільства, соціальних змін в інституті сім'ї, ускладнення виконання виховної функції, поширення девіантного батьківства і девіантної поведінки дітей та молоді, домашнього насилля, посилення процесів стратифікації та маргіналізації суспільства зростає роль і затребуваність чітко визначеної і узгодженої соціальної політики, спрямованої на профілактику негативних явищ, оптимізацію умов сімейного виховання, підтримку сім'ї¹⁴.

Рівень організації соціально-педагогічного знання передбачає цілісне вивчення, осмислення соціально-педагогічної ситуації в її різних виявах та інтерпретації в причинно-наслідкових і об'єктно-суб'єктних зв'язках, її опис у категоріях соціальної педагогіки й найбільш сутнісних характеристиках. Це складне завдання, актуалізоване потребою розвитку теорії соціальної педагогіки, вироблення її методології, яке, звичайно, не може бути швидко розв'язаним. Тому визначається як стратегічне, для вирішення якого вже є всі передумови¹⁵.

У міжнародному досвіді існує кілька моделей сімейної політики, які визначаються за різними критеріями, зокрема відповідальності і державного устрою. Найбільш відомими за критерієм відповідальності держави за благополуччя сімей є дві основних моделі – експліцитна та імпліцитна.

¹³ Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей/ [колектив авторів]; за ред. Кременя В.Г., Ничкало Н.Г.; укл. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б. – К.: Знання України, 2018. – С.9 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/712504/>

¹⁴ Алексеенко Т. Ф. Концептуальні ідеї та моделі сімейної політики: досвід і шляхи оптимізації // Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (04 квітня 2018 р., м. Київ) / [Ред. кол. І. Г. Губеладзе та ін.] – К., 2018. – С. 6.

¹⁵ Алексеенко, Т.Ф. *Роль концептуалізації у розвитку соціально-педагогічного знання* // Соціальна педагогіка: теорія та практика. №4, 2013. с. 66-71. <https://lib.iitta.gov.ua/2308/ стор 70>

Експліцитна сімейна політика є самостійним напрямком соціальної політики, що містить чітко прописані заходи, спрямовані конкретно на сім'ю, її соціальний захист і підтримку. Її якість значною мірою залежить від міри розвиненості мережі різних активно діючих організацій і фізичних осіб, які займаються даною проблематикою (батьківських асоціацій, дослідницьких інститутів і центрів, вчених і суспільних діячів, зацікавлених в розробці сімейної політики). Імпліцитна сімейна політика характеризується принциповим не втручанням політики в життя сім'ї, відсутністю інституційних заходів державної допомоги сім'ям, і в той же час значним діапазоном та кількістю державних заходів, спрямованих на вирішення загальних проблем суспільства і проблем сім'ї¹⁶.

В Україні, з метою підтримки сімейного виховання, вироблення шляхів його оптимізації у змінених соціокультурних умовах, схвалено Концепцію Державної сімейної політики. Дана концепція визначає «...загальну стратегію і пріоритетні напрями державної політики щодо сім'ї та створення належних умов її життєдіяльності». Також у даній Концепції зазначені основні принципи та пріоритетні напрями державної сімейної політики (табл. 1)¹⁷.

Таблиця 1

Принципи та пріоритетні напрями державної сімейної політики

Основні принципи державної сімейної політики	Пріоритетні напрями державної сімейної політики
Суверенітет і автономія сім'ї у прийнятті рішень щодо свого розвитку;	Формування свідомості щодо важливості ролі сім'ї і виховання нового покоління у житті суспільства та забезпеченні його прогресу;

¹⁶ Алексеєнко Т. Ф. Концептуальні ідеї та моделі сімейної політики: досвід і шляхи оптимізації // Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (04 квітня 2018 р., м. Київ) / [Ред. кол. І. Г. Губеладзе та ін.] – К., 2018. – С. 7.

¹⁷ Алексеєнко Т. Ф. Концептуальні ідеї та моделі сімейної політики: досвід і шляхи оптимізації // Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (04 квітня 2018 р., м. Київ) / [Ред. кол. І. Г. Губеладзе та ін.] – К., 2018. – С. 8-9

Диференційований підхід до надання державою гарантій соціального захисту сім'ї;	Сприяння відродженню міцної сім'ї; створення умов для повноти реалізації функцій сім'ї;
Паритетна рівновага та партнерство між жінками і чоловіками в усіх сферах життя;	Вжиття заходів для захисту інтересів сім'ї і дітей, їх соціальної підтримки в період соціально-економічної трансформації суспільства;
Соціальне партнерство сім'ї та держави, що здійснюється на основі розподілу відповідальності за сім'ю між батьками, дітьми, іншими членами сім'ї та державою;	Формування у населення культури планування сім'ї; налагодження ефективної системи підготовки молоді до сімейного життя;
Наступність поколінь, що забезпечується передачею нащадкам сімейних, національних і культурних здобутків, традицій, звичаїв	Сприяння поширенню сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
	Профілактика дитячої бездоглядності, жебракування, запобігання правопорушенням;
	Створення у державі єдиної соціальної інфраструктури з метою обслуговування сім'ї та виконання завдань, пов'язаних з її життєзабезпеченням

На становище сім'ї, якість її функціонування впливає загальний стан суспільства – економічна, соціокультурна ситуація та державна сімейна політика. Ретроспективний аналіз переконує, що суспільні зміни, особливо кардинального характеру, неминуче приводять до трансформації сім'ї – її статусно-рольових характеристик, філософії, ціннісних пріоритетів, способу життя тощо – вони руйнуються, втрачаються або формуються відносно нових тенденцій розвитку соціо-культурної ситуації, які часто не мають однозначної оцінки або ще недостатньо усвідомлені. Значною мірою суперечливі тенденції обумовлені процесами стратифікації суспільства за різними показниками якості життя, а також процесами глобалізації і динамічними різновекторними змінами загальної соціокультурної ситуації¹⁸.

¹⁸ Алексєєнко, Т.Ф. *Тенденції трансформації виховної функції сім'ї та основні пріоритети сучасної державної політики у захисті прав дитини в Україні* Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 20 (1). с. 25-35. – С. 26 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/706741/>

Слід зауважити, що різні факти і події, накладаючись один на одного, утворюють певні соціальні зміни, які впливають на умови, процес і результат сучасного сімейного виховання (табл. 2)¹⁹.

Таблиця 2

Вид і зміст змін сім'ї як соціального інституту

№ з/п	Характер змін	Зміст змін
1	Структурні	Збільшення кількості неповних сімей; зростання смертності батьків; зменшення кількості дітей в сім'ях; розвиток нових форм сімейного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; утворення реструктурованих сімей
2	Мотиваційні	Підвищення мотивації батьків до зміни рольової поведінки та виконання батьківських обов'язків, до відповідального батьківства
3	Ціннісно-орієнтаційні	зміна: ідеальних уявлень про батьків і дітей, сім'ю, у завданнях сімейного виховання; ієрархії цінностей способу сімейного життя і виховання; стереотипів щодо сімейних ролей; вироблення нових сімейних традицій
4	Міжособистісні	Суб'єкт-суб'єктна-взаємодія: взаємовідносини батьків між собою і з дітьми, між дітьми все більше набувають ознак демократизації, партнерства, конкурентності
5	Процесуальні	Якість виконання сімейних функцій і сімейних ролей (неоднозначна)
6	Субкультурні	Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів, ЗМІ та Інтернет-мережі на ціннісні орієнтації сім'ї та моделі поведінки батьків і дітей, спосіб життя сім'ї, утворення опосередкованих впливів у вихованні

Нині модель української молоді сім'ї наближається до європейської. Особливо це стосується шлюбного віку молодят 28 та їх установок щодо народження дітей. Молоді люди не поспішають одружуватись, оскільки спочатку прагнуть здобути освіту, професію, досягти певних успіхів у кар'єрі та

¹⁹ Алексеєнко, Т.Ф. *Тенденції трансформації виховної функції сім'ї та основні пріоритети сучасної державної політики у захисті прав дитини в Україні* Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 20 (1). с. 25-35. – С. 27 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/706741/>

матеріальному забезпеченні. Середній вік одруження чоловіків нині становить приблизно 30 років, жінок – 27²⁰.

Створюючи родину, молоді люди «будують» своє сімейне гніздечко, створюючи сприятливе середовище для подальшого сумісного проживання. «Сімейне середовище» – це сукупність матеріальних і духовних цінностей сім'ї, способу життя, особистісних характеристик, особливостей взаємодії її членів і розподілу сімейних ролей, стилів батьківського виховання, які утворюють специфічний морально-психологічний мікроклімат, сприятливі чи несприятливі умови для розвитку і самореалізації кожного члена сім'ї. Для дитини сімейне середовище завжди є виховним середовищем, потенціал якого розкривається через особливості соціокультурного середовища, психолого-педагогічних умов і сукупність можливостей та засобів, що використовуються у вихованні дитини як особистості, у самовихованні батьків, у виховних взаємовпливах батьків і дітей²¹.

Труднощі сучасної сім'ї в самостійному розв'язанні виховних проблем зумовлюють визначення соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання і виявлення комплексних характеристик, які б давали об'єктивне уявлення про його сутність у контексті виховного потенціалу сімейного середовища, особливостей батьківсько-дитячих взаємин, причинно-наслідкових зв'язків, стереотипів та інновацій у виховній діяльності²².

Сімейне виховання – активна особистісно-перетворювальна взаємодія батьків або осіб, що їх заміщають (близьких родичів, опікунів, усиновителів, прийомних батьків, батьків-вихователів), інших членів сім'ї та дітей, а також між дітьми у процесі їх співбуття у сімейному середовищі, спілкування, господарської і дозвіллевої діяльності шляхом реалізації актуальних мотивів-потреб і соціальних

²⁰ Алексеєнко, Т.Ф. *Тенденції трансформації виховної функції сім'ї та основні пріоритети сучасної державної політики у захисті прав дитини в Україні* Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 20 (1). С. 27-28

URL : <https://lib.iitta.gov.ua/706741/>

²¹ Алексеєнко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання / автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук/ - С. 21 <https://lib.iitta.gov.ua/709691/>

²² Алексеєнко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання / автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. – С. 1 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/709691/>

очікувань, духовного збагачення, утвердження і вироблення нових сімейних цінностей, набуття життєвої компетентності, виховного та соціального досвіду²³.

Первинна соціалізація дитини – це процес і результат становлення особистості дитини у найближчому середовищі шляхом засвоєння його норм, соціальних цінностей і моделей поведінки, формування особистісних якостей, набуття соціального досвіду та творчого їх відтворення у взаємодії з іншими членами суспільства.

Указом Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» (від 25.08.2015 р.) затверджено основні пріоритети державної політики з питань забезпечення прав дітей в Україні у соціальній сфері, а саме: збереження сімейного середовища для дитини та запобігання вилученню дитини із сім'ї; продовження реформування системи інтернатних закладів для дітей: поступова відмова від інституційного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, і перехід виключно до сімейних форм виховання; сприяння поверненню дітей, влаштованих до інтернатних закладів за заявою батьків (а не з причини сирітства), до біологічних родин; упередження влаштування дітей із сімей груп соціального ризику в інтернатні заклади (недопущення потрапляння дітей-сиріт в інтернатні заклади, а їх влаштування виключно до сімейних форм виховання); розвиток сімейних форм виховання²⁴.

Соціально-педагогічні основи сімейного виховання визначаємо як взаємозв'язок базових концептів, сукупність яких задає теоретичне розуміння цілісності сімейного виховання як об'єкта дослідження, проектує смислову єдність задуму щодо організації знання за проблемою дослідження з нових

²³ Алексеевко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. С. 15 URL :<https://lib.iitta.gov.ua/709691/stop15>

²⁴ Алексеевко, Т.Ф. *Тенденції трансформації виховної функції сім'ї та основні пріоритети сучасної державної політики у захисті прав дитини в Україні* Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 20 (1). – С. 30-31 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/706741/>

вихідних позицій. Системоутворювальними факторами у цій сукупності детермінуються батьки і діти, цінності, виховна діяльність, сімейне середовище²⁵.

Звертаючись до питання педагогічної культури, маємо зацентувати увагу на культурі сім'ї. У цьому випадку йде мова про сімейну субкультуру (субкультура сім'ї) – культурний простір сімейного середовища, який формується та виявляється в інтеграції, певному симбіозі дорослої і дитячої культури, а також культури взаємодії батьків і дітей, на перетині їхніх смаків, інтересів, цінностей, ціннісних орієнтацій та в особливостях організації способу життя сім'ї²⁶.

Слід звернути увагу на деякі суперечності, що виникають між:

- соціальною значущістю сімейного виховання і недостатністю теоретико-методологічного опрацювання його об'єктивних характеристик;

- інституційним підходом до здійснення досліджень з проблеми сімейного виховання і потребою цілісного осмислення такого виховання як інтегрованого міждисциплінарного знання;

- соціально-педагогічним змістом сучасного сімейного виховання та переважно традиційним підходом до його досліджень як виключно сімейної виховної системи;

- потребами оптимізації сімейного виховання й відсутністю чітко визначених соціально-педагогічних основ такого виховання як відповідних концептів, що забезпечують його комплексну характеристику²⁷.

Окреслення цінностей сімейного виховання визначають термінальні та інструментальні парадигми. Термінальні цінності розкриваються як ідеалізовані, вибудовані на уявленнях про те, що найбільш бажане та необхідне для сім'ї, для

²⁵ Алексеєнко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання / автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. С. 16 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/709691/>

²⁶ Там само.

²⁷ Алексеєнко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання / автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. – С. 3 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/709691/>

батьків і для дітей в ідеалі; інструментальні цінності розкриваються як такі, що ґрунтуються на пріоритетах у виборі цілей виховання і засобів їх досягнення²⁸.

Цінності сімейного виховання – це сукупність морально-етичних імперативів і матеріальних цінностей сім'ї, що відображають потреби та інтереси батьків і дітей у системі сімейних стосунків, культуру умов їх співбуття у сімейному середовищі, міру згуртованості членів сім'ї, її духовної спрямованості і соціальне самопочуття, а також уявлення членів сім'ї про основні цілі і сенс сімейного життя та пріоритети виховної діяльності, можливості їх досягнення. Базовий онтологічний перелік цінностей сімейного виховання становлять сім'я, батьки, діти, любов, власний дім, гармонійні взаємини між членами сім'ї, взаємопідтримка, спільність інтересів. Вони є взаємодоповнювальними в цілісному осмисленні умов сімейного виховання і слугують основою для диференціації різних поглядів на проблему сімейних цінностей (як особистісної цінності; як результату їх огрупнення; як зовнішньої презентації сім'ї)²⁹.

Зміст цінностей сімейного виховання розкривається також у контексті базових соціальних цінностей малої групи, якими визначено: авторитет, довіру, толерантність, солідарність³⁰.

На наше переконання, підґрунтям розроблення теоретичних основ освіти і просвіти батьків, членів родин мають стати концепції у сфері сімейного виховання, освіти дорослих.

Однією із головних концепцій є Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина», яка була розроблена у відповідь на актуальну потребу сучасної молоді людини готувати себе до створення сім'ї як основи її активної, творчої та самодостатньої життєдіяльності, осередку взаємин, який ґрунтується на засадах культурних норм і цінностей.

²⁸ Алексеенко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання / автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. - С. 18 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/709691/>

²⁹ Там само, с. 18-19.

³⁰ Алексеенко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання / автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. – С. 18-19 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/709691/>

Концепція містить основні положення, що стосуються підготовки молоді до щасливого подружнього життя та формування відповідального батьківства. Концепція сімейного виховання в системі освіти України “Щаслива родина” ґрунтується на нормативно-правовій базі відповідно до вимог Конституції України, Сімейного кодексу України; Законів України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про вищу освіту”; Конвенції ООН про права дитини. Окрім того, сімейне виховання забезпечується на законодавчому рівні Постановою Верховної Ради України від 20 грудня 2011 р. № 4183-VI “Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Інститут сім’ї в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення”, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.05.2012 № 325 “Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми підтримки сім’ї до 2016 р.”, наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.01.2012 № 76 “Про забезпечення виконання Постанови Верховної Ради України “Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Інститут сім’ї в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення”.

Виконання Концепції дасть змогу підвищити рівень та статус сімейного виховання в системі освіти; розширити склад суб’єктів сімейного виховання, посилити координацію їх дій і впливів; сприяти фізичному, інтелектуальному та духовно-моральному розвитку особистості дитини, сформує культуру сімейних відносин чоловіка та жінки, підвищить рівень відповідальності батьків за сім’ю та виховання власних дітей³¹.

Ще одна концепція, яка слугує основою розроблення теоретичних основ освіти і просвіти батьків, членів родин, є Концепція освіти дорослих³², в якій обґрунтовано доцільність розвитку освіти дорослих в Україні, окреслено актуальні проблеми сучасної освітньої сфери дорослих, запропоновано напрями

³¹ Концепція сімейного виховання в системі освіти України “Щаслива родина”. URL : https://osvitagorodenka.at.ua/load/vikhovna_robota/koncepcija_simejnogo_vikhovannja_v_sistemi_osviti_ukrajini_shhasлива_rodina/10-1-0-265

³² Лук’янова Л.Б. Концепція освіти дорослих в Україні URL : <https://lib.iitta.gov.ua/5474/>

розвитку вітчизняної освіти дорослих в контексті глобалізації, європейської інтеграції.

Актуальність розроблення даної концепції зумовлена необхідністю оновлення соціально-економічних і духовних умов розвитку українського суспільства; процесами становлення демократичної, правової, соціальної держави, розвитком громадянського суспільства; інтеграцією України до Європейського співтовариства; необхідністю модернізації освіти, розвитку освіти і навчання упродовж життя тощо. Освіта дорослих розглядається як важлива невід'ємна складова безперервної освіти (освіти впродовж життя). Концепція спрямована на подолання суперечностей: між об'єктивною потребою розвитку навчання дорослих у системі формальної, неформальної й інформальної освіти та нерозробленістю належного нормативно-правового, науково-методичного, організаційного забезпечення; необхідністю врахування потреб ринку праці, вимог роботодавців, а також освітньо-культурних потреб дорослих, мотиваційних, ціннісних орієнтацій дорослих громадян щодо особистісної самореалізації та відсутністю сучасних технологій їхньої професійної підготовки і перепідготовки; зростаючими вимогами роботодавців до рівня професійної компетентності працівників і відсутністю комплексної науково обґрунтованої системи організації їхньої професійної перепідготовки³³.

Хочемо акцентувати увагу на ще одній концепції, важливість якої є беззаперечним фактом у освіті і просвіті батьків і членів родин. Це Концепція розвитку освіти дорослих в Україні³⁴. Основною її метою є формування у суспільній свідомості розуміння взаємної відповідальності держави, громади й особистості за необхідність розвитку освіти впродовж життя, що стане можливим за умови створення цілісної, гнучкої, відкритої національної системи освіти

³³ Лук'янова Л.Б. Концепція освіти дорослих в Україні URL : <https://lib.iitta.gov.ua/5474/>

³⁴ Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В., Москаленко Л.М. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні. Проект / ГС «Українська асоціація освіти дорослих»; ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України. – К., 2019. – 30 с. URL : http://www.uaod.org.ua/data/book_razdel/KONTSEPTSIYA_osv_dor_v_ukrayini_26.10.19_.doc

дорослих, що поєднує формальну, неформальну, інформальну освіту, спрямовану на задоволення поточних і перспективних освітніх потреб особистості.

Завдання зазначеної концепції полягають в удосконаленні й розвитку правового, економічного і науково-методичного забезпечення системи освіти дорослих; сприянні створенню, розвитку національної державно-суспільної системи управління та координації дій суб'єктів освітньої діяльності у сфері навчання та освіти дорослих; сприянні партнерству між органами влади, суб'єктами й інститутами ринку праці, неурядовими організаціями, іншими соціальними партнерами на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях для задоволення освітніх потреб різних категорій дорослих, сприяння їх активній участі у житті суспільства тощо. Концепція сприятиме визначенню механізмів задля забезпечення рівних можливостей і розширення доступності до якісної освіти для різних категорій дорослих і соціально незахищених верств населення; створенню підґрунтя для підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічного персоналу для системи навчання та освіти дорослих; проведенню наукових досліджень в галузі освіти і навчання дорослих; обґрунтуванню доцільності розширення освітніх послуг з урахуванням нагальних потреб громадян і використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті дорослих, впровадженню інноваційних технологій в системі освіти дорослих; активізації просвітницької діяльності, спрямованої на підвищення загальної культури і соціальної активності громадян тощо³⁵.

³⁵ Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В., Москаленко Л.М. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні. Проект / ГС «Українська асоціація освіти дорослих»; ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України. – К., 2019. – 30 с. URL : http://www.uaod.org.ua/data/book_razdel/KONTSEPTSIYA_osv_dor_v_ukrayini_26.10.19_.doc

1.3. Батьківська освіта і просвіта – складова освіти дорослих

1.3.1. Андрагогічний вимір освіти і просвіти батьків, членів родин

Освіта є способом соціалізації особистості й забезпечення наступності поколінь, середовищем спілкування й залучення до світових цінностей, досягнень науки і техніки. Роль освіти як фактора культурного розвитку особистості недооцінюється. Саме освіта зберігає знання, досягнення, традиції і моделі поведінки, модифікує форми і типи взаємовідносин між людьми, культурами. Через систему освіти відбувається проникнення наукових теорій у свідомість людей. Соціалізуюча функція культури зреалізовується через упровадження норм, цінностей і значень у структуру поведінки і діяльність особистості, через привчання її до соціальних ролей і нормативної поведінки, засвоєння позитивних мотивацій і прийнятих у суспільстві значень. Ці механізми являють собою процес соціалізації, складниками якого є виховання, спілкування, самосвідомість, і підтримується особливими інститутами (сім'єю, школою, неформальними групами та ін.) або внутрішніми механізмами самої особистості³⁶.

Як відомо, освіта прискорює процес розвитку й становлення людини як особистості, суб'єкта, забезпечує формування її духовності, світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів. Освіта покликана допомогти дорослій людині увійти в культуру, освоїти її цінності й успішно діяти в культурному бутті; її завданням є формування суб'єкта, здатного побачити проблеми, суперечності цього світу, розпредметити його, знайти нові комбінації відомих елементів і своєю діяльністю створити відсутні елементи, для того, щоб інсайт, творче осяяння породило нову культурну реальність, діяльність щодо створення культурних цінностей³⁷.

³⁶ Аніщенко О.В. Гендерна культура особистості у системі професійної підготовки педагогів / Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. – К.: Педагогічна думка, 2012. – С. 110.

³⁷ Лук'янова Л.Б. Андрагогічна модель навчання: головні аспекти та оптимальні умови використання. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/8904/>

На початку ХХІ століття неперервна освіта набуває важливого значення у контексті забезпечення сталого й збалансованого розвитку суспільства. Неперервна освіта є нагальною потребою сучасності, а привернення уваги до проблеми освіти впродовж життя, чітка національна позиція в цій сфері сприятимуть перетворенню України на сучасну цивілізовану демократичну державу, де інтереси і потреби кожної людини є предметом турботи держави і суспільства³⁸.

Загалом вивчення, узагальнення та аналіз наукової, правничої джерельної бази з питань ролі й місця освіти дорослих у сучасному суспільстві, а також виявлення пріоритетів, цілей, завдань та шляхів розв'язання цього освітнього напрямку, уможлиблює виокремлення чотирьох підходів: суспільно-політичного (ґрунтується на тому, що неперервна освіта дорослих є передумовою й інструментом для розвитку, підтримки суспільно-політичних систем, а відтак – заохочення громадян до неперервної освіти є результатом їх активної участі у суспільно-політичному житті країни), культурологічного (освіта дорослих виступає як провідний засіб розвитку, збереження і передачі культури, через освіту, уможлиблюється сприяння розвитку особистісного потенціалу, відбувається формування етичних і моральних цінностей, міжкультурне міжгенераційне спілкування), політично-діяльнісного (поєднання двох попередніх, оскільки ключовими словами тут є «участь» (*суспільно-політичний* підхід) і «розвиток» (*культурологічний* підхід)) і економічного (усвідомлення освіти дорослих як чинника, що забезпечує економічне зростання держави)³⁹.

Освіта дорослих є невід'ємною складовою освіти впродовж життя. Загальноцивілізаційні зміни кінця ХХ – початку ХХІ століть, глобальне прискорення суспільного розвитку, збільшення тривалості життя суттєво посилили роль незалежної, самодостатньої особистості, яка має інтелект, волю,

³⁸ Аніщенко О.В. Неперервна освіта: потенціал для особистісного і професійного розвитку дорослих // Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. – К.: ІООД НАПН України, 2016. – 354 с. – С. 6

³⁹ Лук'янова Л.Б. Освіта дорослих у сучасному українському дискурсі / URL : <https://lib.iitta.gov.ua/7556/>

здатна діяти в динамічно змінюваному контексті, що загалом вимагають удосконалення системи освіти впродовж життя. Нині цей освітній напрям є загально визнаною необхідністю, яку Європейський Союз розглядає як важливий елемент соціальної моделі сучасного суспільства⁴⁰.

Різні аспекти освіти дорослих у своїх наукових працях розкривають О. Аніщенко, О. Волярська, В. Давидова, С. Коваленко, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Огієнко, О. Парашук, С. Прийма, Л. Сігаєва, Г. Усатенко та інші.

Освіта дорослих швидко реагує на зміни, що відбуваються в суспільстві, виконуючи функції суспільного барометру. Нині в освіті дорослих віддзеркалюються політичні, суспільні й економічні проблеми. Сукупність цих чинників, як правило, окреслює специфіку певного історичного періоду. Зокрема, роль і функції освіти дорослих за останні півстоліття неодноразово змінювалися. Так, у 60-70 роки минулого століття перші позиції посідала компенсаторно-адаптивна функція освіти, яка полягала в усуненні недоліків і прогалин раніше здобутих знань, але вже з 80-х років освіта дорослих набула інтегрального характеру через технічні і соціальні перетворення, а також активне залучення широких верств суспільства до культури. Нині посилилася динаміка процесів і явищ навколишнього світу, які треба сприймати й адаптуватися до них, а відтак накопичені знання вимагають систематизації і структурування⁴¹.

Лук'янова Л. зазначає такі ключові положення, що розкривають роль освіти дорослих в сучасному соціумі:

1) в умовах радикальної зміни ідеологічних переконань, соціальних уявлень, ідеалів і буття людей загалом саме освіта виконує стабілізуючу функцію й сприяє адаптації людини до нових умов;

⁴⁰ Лук'янова Л.Б. Розвиток освіти дорослих: теоретико-методологічні засади // Освіта дорослих: теоретичні та методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. – К.: Педагогічна думка, 2012. – С.5.

⁴¹ Лук'янова Л.Б. Розвиток освіти дорослих: теоретико-методологічні засади // Освіта дорослих: теоретичні та методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 272 с. – С. 6.

2) освіта є способом соціалізації особистості й забезпечення наступності поколінь, середовищем спілкування й залучення до світових цінностей, досягнень науки і техніки;

3) освіта прискорює процес розвитку й становлення людини як особистості, суб'єкта, забезпечує формування її духовності, світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів;

4) освіта покликана допомогти людині побачити проблеми, суперечності цього світу, розпредметити їх, знайти нові комбінації відомих елементів і своєю діяльністю створити відсутні елементи, для того, щоб інсайт, творче осяяння уможливило нову діяльність задля творення культурних цінностей;

5) в умовах девальвації загальнокультурної компоненти, превалювання прагматично-утилітарних тенденцій освіти дорослих як сфера духовного виробництва виконує роль посередника між культурою й особистістю, яка здійснює вибір культурно-освітніх цінностей, культурних моделей, і у такий спосіб сприяє гармонізації і стабілізації сучасної соціокультурної ситуації⁴².

Науковці виокремлюють такі тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (початок ХХІ ст.): реалізація системного підходу до освіти дорослих; розвиток освіти дорослих у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів; зв'язок пріоритетних завдань освіти дорослих з процесами глобалізації та інформатизації суспільства; використання української системи вищої освіти для розбудови фундаменту освіти дорослих; розвиток міжнародного співробітництва; вплив соціально-економічних трансформацій на структуру, завдання та зміст освіти дорослих; упровадження інформаційних технологій в освіту дорослих; створення громадських об'єднань та визначення їх ролі у формуванні політичної свідомості громадян України; посилення функції соціального захисту людини⁴³.

⁴² Лук'янова Л.Б. Розвиток освіти дорослих: теоретико-методологічні засади // Освіта дорослих: теоретичні та методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. – К.: Педагогічна думка, 2012. С. 8.

⁴³ Сігаєва Л.Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (початок ХХІ ст.) // Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є.,

На нашу думку, саме остання тенденція є ключовою у освіті та просвіті батьків і членів родин. На жаль, у традиційній освітній системі мало приділяється уваги даному аспекту, тож говоримо більше про самоосвіту дорослих членів родин у питаннях навчання та виховання підростаючого покоління.

Освіта і просвіта батьків здійснюється в умовах неформальної освіти, що є складником освіти дорослих. В Україні неформальну освіту дорослих реалізують у площині навчально-просвітницьких ініціатив, поширених у всіх регіонах, і спрямовують на розвиток додаткових умінь і навичок різних категорій дорослих. Її вирізняє варіативність й зазвичай необов'язковість надання офіційно визнаного документа. Найбільшого поширення набули мистецький, оздоровчий, лінгвістичний, інформаційно-комунікаційний, психолого-орієнтований, реабілітаційний та інші напрями неформальної освіти.

Неформальну освіту дорослі можуть здобути в університетах, клубах, навчальних і просвітницьких центрах, громадських об'єднаннях і спілках, будинках культури, музеях, бібліотеках, студіях, гуртках, школах, майстернях ремесел (зокрема, і при монастирях) та ін. У тренді – курси, тренінгові заняття, індивідуальні заняття з репетитором, майстер-класи з особистісного і професійного розвитку молоді та різних категорій дорослих⁴⁴.

Зазначимо, що неформальну освіту також розглядають як здобуття знань, умінь і навичок для задоволення освітніх особистісних потреб, не регламентоване місцем здобуття, терміном та формою навчання, заходами державної сертифікації. Неформальна освіта дорослих здійснюється через професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти, на різних курсах інтенсивного навчання, семінарах, майстер-класах⁴⁵.

Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. – К.: Педагогічна думка, 2012. - 272 с. – С. 86.

⁴⁴ Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В., Прийма С.М. Неформальна освіта дорослих – освітній тренд XXI століття // Рідна школа. - 2017. - №11-12 (листопад-грудень) .

⁴⁵ Василенко О.В. Розвиток дорослих у неформальній освіті (зарубіжний досвід) // Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. – К.: ІПОД НАПН України, 2016. – 354 с. – С. 85.

Неформальна освіта батьків і членів родин дає можливість залучити до освітнього процесу вікові групи від молоді до осіб третього віку. Завдяки цій освіті ми спостерігаємо взаємодію громадянського суспільства, громадських організацій і закладів формальної освіти.

Зазвичай дорослі хочуть навчатися, якщо вони розуміють необхідність навчання і бачать можливості застосувати його результати для покращення своєї діяльності. Крім того, дорослі намагаються брати активну участь у процесі навчання, використовують в навчальних ситуаціях власний досвід з опорою на свої життєві цінності, намагаються поєднати навчальну ситуацію зі своєю метою. Дорослі, переважно, вже мають сімейні та соціальні обов'язки, тому навчаються без відриву від основної професійної діяльності. Проте вони засвоюють нові знання та навички з різною швидкістю. Тому потрібно звертати увагу на індивідуалізацію навчання, підвищувати самооцінку та почуття власної гідності кожного дорослого учня⁴⁶.

Основний постулат андрагогіки, на відміну від традиційної педагогіки, полягає в тому, що провідну роль у процесі навчання відіграє не вчитель, а учень. Функцією навчання в цьому випадку є надання допомоги учневі у виявленні, систематизації, формалізації особистісного досвіду останнього, коректуванні та поповненні його знань. У цьому випадку відбувається зміна пріоритетності методів навчання⁴⁷.

На думку Л. Лук'янової, основні положення теорії навчання дорослих найбільш чітко окреслюються за умови здійснення порівняльного аналізу педагогічної та андрагогічної моделей навчання (табл. 3).

Таблиця 3

⁴⁶ Зінченко С.В. Психологічні засади особистісного розвитку дорослих // Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. – К.: ПООД НАПН України, 2016. – С. 131

⁴⁷ Зінченко С.В. Соціально-психологічні аспекти освіти дорослих // Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. – К.: Педагогічна думка, 2012. – С. 131.

Порівняння андрагогічної і педагогічної моделей навчання⁴⁸

Основні положення теорії навчання	Педагогічна модель	Андрагогічна модель
Роль учня	Підлегла, залежна, несамотійна.	Рівноправна, провідна.
Роль викладача	Передає якомога більше інформації, що не має безпосереднього зв'язку з практикою, контролює, оцінює.	Заохочує, підтримує розвиток від повної залежності до самокерування; допомагає у визначенні параметрів навчання, пошуків інформації; створює сприятливі умови для навчання, допомагає виявляти і використовувати життєвий досвід.
Діяльність того, хто навчається	Пасивна, сприймає соціальний досвід, який передається тим, хто навчає. Не має можливості серйозно впливати на планування і оцінювання процесу навчання (рецептивна діяльність); діяльність за зразками.	Активна, рівноправний суб'єкт процесу навчання; бере активну участь в організації спільної діяльності суб'єктів навчання. Самостійно визначає параметри навчання, пошук знань, умінь і навичок.
Організація процесу навчання	Спільна діяльність суб'єктів навчання практично не відбувається; принципово не може здійснюватися на етапах планування, оцінювання, корекції. Частково реалізується як пасивна участь учня на окремих етапах.	Процес навчання побудований на засадах спільної діяльності суб'єктів навчання. Індивідуалізація навчання, на засадах індивідуальної програми навчання, яка спрямована на конкретні цілі навчання кожного, хто навчається.

⁴⁸ Лук'янова Л. Провідні особливості навчання дорослих. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32307415.pdf>

Методи навчання	Передавальні, трансляційні (лекції, подання готового навчального матеріалу, заучування навчальної інформації, використання рекомендованих джерел інформації).	Експозиційні (зміст навчання експонується на лабораторних експериментах, у рішеннях конкретних задач, різних видах ігрової діяльності); управлінські (організація і спрямування навчального процесу на досягнення запланованої мети).
Характеристика процесу навчання	Курс навчання вибудовується по розділах навчальних дисципліни. Навчання структурується за єдиним стандартом, що передбачає одноманітне поступове вивчення окремих дисциплін, непов'язаних між собою.	Навчальні програми побудовані за принципом доцільності; наступність, термін вивчення визначаються готовністю до подальшого навчання. Навчання відбувається на основі міждисциплінарних модулів (блоків).
Готовність до навчання	Визначається переважно зовнішніми причинами: примусом, суспільним тиском.	Визначається потребою вивчення того, що є важливим для рішення конкретних життєвих проблем.
Мотивація навчання	Штучна мотивація, яка ґрунтується на визначених цілях, що зацікавлюють тих, хто навчається.	Дорослий учень відіграє провідну роль у формуванні мотивації і визначенні цілей навчання.
Використання життєвого досвіду	Доволі незначне, може використовуватися лише як орієнтир для вибору освітніх технологій.	Процес навчання ґрунтується на використанні життєвого як освітнього, так і професійного.

В освіті батьків і членів родин мають враховуватися результати досягнень у таких сферах як андрагогіка, педагогіка, вікова психологія, медицина, філософія. Педагогізація батьків і членів родин категорії дорослих має спрямовуватися на створення умов для соціально-культурної адаптації та розвитку соціального партнерства між суб'єктами освітньої взаємодії.

Саморозвиток має стати невід'ємною складовою життєдіяльності батьків. Від особистісного розвитку залежить задоволення людини власним життям. У кожної людини цей процес проходить по-різному, так як кожна особистість неповторна й унікальна. Розвиток особистісних якостей необхідно починати з виявлення власних достоїнств і недоліків. Необхідно налаштуватися на позитивний результат, але в той же час на тривалий і складний період особистісного розвитку. Щоб досягти бажаного, людині потрібно прикласти багато зусиль. Особистісний розвиток – це процес формування стилю поведінки, а також набуття нового життєвого досвіду. Це допомагає людині вирішувати проблеми, конфлікти⁴⁹.

Важливу роль в особистісному зростанні батьків і членів родин відіграє самоосвіта як складова інформальної освіти дорослих. Самоосвіта пов'язана з проявом значних вольових зусиль, високим ступенем свідомості й організованості, ухваленням внутрішньої відповідальності за своє самовдосконалення. Основу самоосвіти складають прийоми діяльності, установки, якості, вміння:

- ставити цілі, визначати засоби і способи їх досягнення, розуміти сенс поставленого завдання, аналізувати і оцінювати власну діяльність;
- бути сприйнятливим до навколишньої дійсності, критичним і самокритичним в оцінці власних дій і вчинків;
- здійснювати свідомий вибір і нести за нього відповідальність;
- використовувати і напрацьовувати нові прийоми внутрішнього стимулювання самоосвітньої діяльності;
- розширювати особисті освітні інтереси та потреби⁵⁰.

⁴⁹ Зінченко С.В. Психологічні засади особистісного розвитку дорослих // Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. – К.: ПООД НАПН України, 2016. – 354 с. – С. 146

⁵⁰ Зінченко С.В. Соціально-психологічні аспекти освіти дорослих // Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 272 с.

Опираючись на зазначене вище, робимо висновок про те, що без розвитку пізнавальних, творчих здібностей є неможливим формування культури самоосвіти. Справжня самоосвіта базується саме на культурі розумової праці, яка є системою раціональних способів розумової діяльності і забезпечується такими процесами як прийом, засвоєння, переробка та передача знань.

Результатом сприятливого впливу родинного виховання буде здорова та щаслива особистість з багатогранними знаннями і високими духовно-моральними якостями. Це дає нам право зробити висновок про необхідність освіти батьків, їх педагогізації задля створення сприятливого клімату для виховання дітей.

Отже, дорослі члени родини, освоюючи такі сфери як педагогіка, психологія, медицина, отримують необхідні знання для свого особистісного розвитку, а також зможуть втілювати набутий досвід у вихованні та навчанні своїх дітей. Беручи активну участь у процесі педагогізації батьки та члени родин мають можливість використати його результати для покращення виконання своїх родинних обов'язків.

1.3.2. Батьки і члени родин як категорія дорослих, що навчаються

Сучасна доросла людина живе в інформаційному суспільстві, суспільстві глобальної компетентності, в якому очевидними є виклики щодо її безперервного професійного й особистісного зростання, особистісної активності та ефективного самоздійснення у мінливих умовах життя. Визнано той факт, що обсяг знань, який породжується у світовому співтоваристві, подвоюється кожні два-три роки. Це загострює проблему невідповідності знань і вмінь економічно активного дорослого населення потребам ринку праці, робить особливо актуальними питання підвищення якості безперервної освіти, розширення меж традиційної системи освіти дорослих, надання їй більшої відкритості, доступності та гнучкості, розкриття особистості в процесі навчання з урахуванням її вікових, психологічних і соціальних особливостей⁵¹.

⁵¹ Панченко С.М. Психологічні особливості дорослої людини як суб'єкта навчання // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. URL : <http://irbis->

Наразі прийнято вважати, що доцільність освіти дорослих є загально визнаним фактом, адже переважна більшість країн у тому чи іншому сенсі своїм технологічним, соціокультурним і економічним прогресом зобов'язані саме цьому освітньому напрямку. Так само як і вектор свого подальшого соціально-економічного зростання вони репрезентують через її розвиток. Природно, що проблема освіти дорослих існувала завжди, оскільки люди, протягом життя за різних умов засвоювали й використовували досвід своїх пращурів. Результати досліджень з психології дорослих показують, що людина в усі періоди життя здатна засвоювати нові знання, розширювати світогляд, а під час професійної діяльності поглиблювати досвід, а за потреби здобувати нові й суміжні професії⁵².

Дослідження психології дорослого у предметній сфері сучасної психологічної науки надають підстави стверджувати, що дорослість є одним з найтриваліших, однак, найменш вивчених періодів онтогенезу, що настає після юності і характеризується високим ступенем зрілості та самостійності особистості в умовах її повноцінної реалізації в суспільстві. Дорослою можна вважати будь-яку людину, яка в житті поводить усвідомлено і відповідально, займається певною справою. Доросла людина має відносно сформовані фізіологічні та психічні функції, зокрема емоційно-вольової сфери⁵³.

Освіта дорослих є пролонгованим процесом розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), що відбувається протягом усього життя. По-перше, це пролонговане цілеспрямоване засвоєння особистістю соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок освітньої системи; по-друге, це дотримання принципів організації чинної системи освіти, освітньої

nbuv.gov.ua/cgi-

bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2013_3_35.pdf

⁵² Лук'янова Л.Б. Провідні особливості навчання дорослих. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/7522/>

⁵³ Панченко С.М. Психологічні особливості дорослої людини як суб'єкта навчання // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.

URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2013_3_35.pdf

політики, спрямованої на створення умов для навчання людини впродовж усього її життя; по-третє, забезпечення логічного взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти. Особливий акцент в освіті дорослих зроблено на підвищенні кваліфікації, перепідготовці у процесі зміни професії, освіті у процесі адаптації до зміни соціальних умов, тобто процесах, які відбуваються за межами базової освіти⁵⁴.

Освіта і просвіта батьків здійснюється в умовах неформальної та інформальної освіти. Її актуальність передусім зумовлена тим, що психолого-педагогічні знання батьків часто-густо не відповідають вимогам сьогодення, що призводить до помилок у сімейному вихованні; у багатьох сім'ях немає продуманої стратегії виховання дітей; батьки не завжди враховують вікові та індивідуальні особливості дітей; далеко не завжди у сім'ях пошановуються права дитини⁵⁵.

Поширення педагогічних знань серед батьків і членів родин з метою підвищення їх педагогічної грамотності є одним із векторів розвитку освіти дорослих. Заклади освіти, громадські організації мають сприяти організації та проведенню заходів, спрямованих на оволодіння батьками системою умінь, що допоможуть їм у створенні необхідних умов для діяльності дитини вдома, а також оптимізувати зміст та форми роботи з сім'єю для покращення процесу освіти батьків та членів родин.

Слід зазначити, що такі причини як занепокоєння про власний авторитет, побоювання виглядати некомпетентним, невідповідність власного образу “солідної людини” традиційно витлумаченій ролі учня, небажання “повернутися в дитинство” зачасту впливають на рішення дорослого члена родини щодо власної педагогізації. У більшості випадків це пов'язано, насамперед, з неготовністю до змін у власному житті.

У методичних рекомендаціях для педагогів щодо співпраці з різними категоріями батьків Бородіною Н. визначено такі типи батьківської позиції:

⁵⁴ Лук'янова Л.Б. Провідні особливості навчання дорослих. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/7522/>

⁵⁵ Кириченко В. Навчання батьків у школі: яким йому бути в сучасних умовах // Довідник директора школи [№ 7-8 липень-серпень, 2015] – С. 24. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/10533/>

«Співробітництво»

«Агресивні»

«Невпевнені»

«Невключені»

Характерними ознаками «співробітництва» як типу батьківської позиції є: взяття на себе відповідальності за дитину; допуск участі педагога у вихованні дитини, позитивна реакція на способи роботи педагога, відмінні від їх власних дій; довіра разом з цим природі дитини, оптимістичні настрої щодо прогнозів її розвитку; радість її успіхам і емоційна підтримка її в ситуаціях невдачі; здатність обговорювати з педагогом проблеми, що виникають; допомага педагогу в міру власних сил, участь в пропонованих культурно-масових заходах.

Тип батьківської позиції «Невпевнені» характеризують: відчуття своєї відповідальності, але більше вони довіряють педагогу, ніж собі; фіксація в природі дитини перш за все слабких рис, переживання разом з дитиною її невдач (втішають дитину, але не заражають оптимізмом); розгубленість у випадках проблемної поведінки дитини, сподівання на те, що педагог впорається краще (свої дії зводять до умовлянь); радяться з педагогом, вчасно і ретельно виконують доручення, беруть участь у культурно-масових заходах; очікування від педагогів підтримки і допомоги.

«Агресивні» - це такий тип, який відображає: зацікавленість батьками життям своєї дитини, ретельний контроль режиму, вмісту занять; особлива увага до того, скільки уваги приділено їх дитині вчителем і, відповідно, болісна реакція, якщо її мало; виправдання у випадках порушення дисципліни чи пропусків дитиною занять, а також невиконання своїх функцій; зняття із себе відповідальності (вину ватаю є або сама дитина, за що її принародно вичитують); відношення до дитини або занадто вимогливо, або непослідовно.

Характеризуючи такий тип батьківської позиції, як «Невключені», окреслюємо такі риси: бачення батьками своєї функції лише в тому, щоб привести дитину на заняття; рідко виходять на безпосередній контакт з педагогом; свої формальні функції виконують по мінімуму, не цікавлячись життям дитини; зачасту використовують творчі заняття як заохочення за інші справи (наприклад,

можуть заборонити відвідувати творчі заняття, якщо знижується успішність у школі); у заходах участі не приймають, на прохання педагога про допомогу відгукуються неохоче або не відгукуються взагалі⁵⁶.

Якщо батьки стають активними суб'єктами педагогічної взаємодії у закладі освіти, вони мають можливість у повній мірі розкрити почуття батьківської любові та поваги, проявити максимум батьківської турботи та громадської діяльності. Батьки та вчителі повинні стати партнерами, активними співучасниками великого творчого процесу виховання учнів, що дозволить реалізувати виховну мету загальноосвітнього навчального закладу.

Панченко С. зазначає, що у науці дослідження психіки дорослої людини пов'язано з поняттям віку (хронологічного, біологічного, соціального, інтелектуального, психологічного), основними характеристиками його структури (соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, психологічні новоутворення) і рівнем сформованості (зрілості) людини⁵⁷.

Ефективність навчання дорослих залежить від багатьох чинників, а саме: мотивації, рівня підготовленості, прагнення навчатися, підвищувати свій професійний рівень, а відтак вимагає різних підходів у реалізації цілей навчання. Зазвичай дорослі люди мають бажання вчитися, якщо бачать реальну потребу у цьому та можливість використати результати цього для поліпшення своєї діяльності. Як правило, дорослі активно беруть участь у процесі навчання, додаючи у навчальні ситуації власний досвід, життєві цінності та намагаються співвіднести або ж підпорядкувати перебіг навчання власним цілям і завданням⁵⁸.

⁵⁶ Бородин Н.В. Оптимизация взаимодействия с родителями различных возрастных групп с целью повышения эффективности образовательного процесса // Методические рекомендации для педагогов по сотрудничеству с разными категориями родителей. - Москва, 2016. URL : http://dtdimvouo.mskobr.ru/files/optimizaciya_vzaimodejstviya_s_roditelyami_razlichnyh_vozrastnyh_grupp_s_cel_yu_povysheniya_e_ffektivnosti_obrazovatel_nogo_processa.docx

⁵⁷ Панченко С.М. Психологічні особливості дорослої людини як суб'єкта навчання // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.

URL : http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnads_2013_3_35.pdf

⁵⁸ Лук'янова Л.Б. Специфіка освіти дорослих у сучасному суспільстві. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/8893/>

Слід урахувати, що до 35 років відбувається становлення функціональної основи інтелектуальної діяльності людини; у період між 26 та 35 роками підвищується інтегрованість міжфункціональних систем, а в період між 35 і 46 роками під впливом посилення жорсткості зв'язків між функціями та їх показниками відбувається зниження можливостей новоутворень. Це створює протиріччя, яке виражається в тому, що зберігається висока інтелектуальна активність і продуктивність у звичних умовах професійної роботи та разом з тим виникають серйозні труднощі в опануванні нових видів діяльності⁵⁹.

Для створення ефективної системи навчання батьків варто позбутися застарілих поглядів і штампів у його організації. Доцільно урізноманітнювати як організаційні форми, так і методи навчання батьків. Збагачення форм і методів навчання викликатиме у батьків інтерес, позитивно впливатиме на якість і ефективність педагогічної освіти. Зміст і пропонувані форми роботи мають сприяти виробленню критичного ставлення до особистої педагогічної діяльності в сім'ї, вдосконаленню вміння аналізувати конкретні педагогічні ситуації, знаходити правильні рішення, а також дати змогу батькам сформулювати свою позицію як вихователів і окреслити стратегію виховання дитини⁶⁰.

Основою ефективного навчання є власна активність дорослої людини, яка навчається, у взаємодії з іншими суб'єктами навчання як відповідального учасника процесу навчання. У таблиці наведено особливості дорослих учнів та відповідні рекомендації щодо організації їх навчання (табл. 4).

Таблиця 4

Рекомендації щодо організації навчання дорослих⁶¹

⁵⁹ Панченко С.М. Психологічні особливості дорослої людини як суб'єкта навчання // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.

URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2013_3_35.pdf

⁶⁰ Кириченко В. Навчання батьків у школі: яким йому бути в сучасних умовах // Довідник директора школи [№ 7-8 липень-серпень, 2015] – С. 24. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/10533/>

⁶¹ Панченко С.М. Психологічні особливості дорослої людини як суб'єкта навчання // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.

Особливості дорослих учнів	Рекомендації щодо організації навчання дорослих
Прагнення до самостійності та самореалізації	Надавати можливість виявляти ініціативу Створювати можливості для особистісного включення в навчання
Концентрація на професійних цілях, проблемах і завданнях	Прояснювати наміри та цілі дорослого
	Вивчати теми в логіці вирішення проблем
	Йти в навчання від професійних проблем і досвіду дорослого Пропонувати актуальні й обґрунтовані теми навчання
Інтерес до практичного застосування нових знань	Прагнути активізувати навчання, зробити його дослідницьким
	Пов'язувати результати навчання з професійною діяльністю, переносити набуті знання та навички в робочі умови Використовувати метод проб і помилок, аналогії
Наявність професійного й особистого досвіду	Йти “від часткового до загального” чи “від загального до конкретного”, залежно від цілей та завдань групи
	Заохочувати питання про загальні принципи, встановлювати спільне в конкретних положеннях
	Пов'язувати новий матеріал з наявними знаннями і досвідом
Наявність конкуруючих інтересів	Ураховувати наявність обмежень у навчанні (соціальних, часових, фінансових)
	Створювати мотивацію для подальшого навчання
Наявність стереотипів і переваг щодо методів навчання	Широко використовувати активні методи: ділові ігри, моделювання, аналіз практичних ситуацій
	Заохочувати та підкріплювати досягнення студентів на основі зворотного зв'язку До початку навчання проводити оцінку потреби в навчанні

URL : http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNLOAD=1&Image file name=PDF/Vnadps 2013 3 35.pdf

		При закріпленні матеріалу покладатися на розуміння, а не на пам'ять Ураховувати відмінність у стилях навчання
Потреба короткостроковому навчанні	у	Орієнтуватися на короткі періоди навчальної активності
		Створювати компактні й ефективні цикли навчання
Опір процесу навчання		Високі вимоги до особистості викладача
		Залучення в навчання, створення відповідної мотивації
Уміння працювати з інформацією; високий самоконтроль	з	Ураховувати очікування та потреби, можливості й обмеження Розвивати у слухачів навичок навчання і самонавчання Ураховувати професійні та особистісні особливості
Висока критичність, закритість (захист "Я"), страх невдачі; складності у встановленні та підтримці міжособистісних стосунків		Створювати комфортну, безпечну атмосферу Дотримуватися правил подачі зворотного зв'язку
		Розвивати комунікативні навички

Як свідчить аналіз дослідницьких матеріалів⁶², у процесі навчання батьків варто спиратися на їхній власний позитивний досвід, використовувати активні та інтерактивні форми навчальної взаємодії, здійснювати педагогічний аналіз окремих випадків і ситуацій виховання дитини в сім'ї, її поведінки і діяльності. Така система сприятиме формуванню в батьків сучасних поглядів на виховання дитини як складний і динамічний процес взаємодії дорослого і дитини, опанування конкретних методів і прийомів педагогічного спілкування, доброзичливого ставлення до дітей, серйозного і сумлінного виконання своїх обов'язків

⁶² Кириченко В. Навчання батьків у школі: яким йому бути в сучасних умовах // Довідник директора школи [№ 7-8 липень-серпень, 2015] – С. 24. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/10533/>

1.4. Моделювання взаємодії закладів освіти і родин

Взаємодія з батьками — це один з найважливіших напрямів діяльності закладів освіти, який дозволяє співпрацювати з батьками та членами родин як з однодумцями у справі виховання, розвитку й навчання дітей, повноцінно забезпечуючи процес гармонійного становлення особистості.

Результативна робота закладу освіти неможлива без активного залучення родин до участі в освітньому процесі, підвищення педагогічної культури батьків, формування в них відповідального та усвідомленого ставлення до батьківства, що є передумовою зміцнення сім'ї та реального захисту прав дітей.

Ефективна взаємодія з батьками і членам родин передбачає зміну традиційних педагогічних підходів на більш результативні, цікаві сучасним батькам.

Представлені нижче моделі об'єднуються пріоритетом інтересів сім'ї над інтересами суспільства, спрямованістю взаємодії з батьками насамперед на вирішення проблем сім'ї, підпорядковані меті гармонійного розвитку дитини через розвиток сім'ї в цілому.

Можна виділити такі моделі взаємодії з батьками та членами родин: адлерівська модель; навчально-теоретична модель; модель чуттєвої комунікації; модель, заснована на транзактному аналізі Е. Берна; модель групових консультацій Х. Джинот.

1. Адлерівська модель

Ця модель заснована на теорії особистості А. Адлера. Відповідно до неї, найнеобхіднішою для гармонійного розвитку дитини визнається взаємоповага членів сім'ї. Основні принципи адлерівської моделі – рівноправність і співробітництво. Рівноправність означає взаємну повагу в родині, рівність як в галузі прав, так і в галузі відповідальності, тобто розуміння обмеженості своїх можливостей. Йдеться про визнання індивідуальних відмінностей і різних можливостей членів сім'ї, звідси відмова від дій з позицій сили і відмова від диктату по відношенню до дітей. Звідси і принцип «природних результатів» – виховання дитини не шляхом диктату батьків, а через усвідомлення ним наслідків

його дій і, отже, обмеженість своїх можливостей і необхідності прийняття відповідальності.

Р. Дрейкурс, один з педагогів, які працюють у рамках цієї моделі, підкреслює, що виховання батьків – це суспільно-політична діяльність, метою якої є створення демократичного суспільства, заснованого на рівноправ'ї. Таким чином, адлерівська модель визнає виховання батьків та членів родин невід'ємною частиною і умовою функціонування демократичного суспільства, оскільки його передумови закладаються в родині, яка будує життя на основі поваги прав і думок усіх її членів.

2. Навчально-теоретична модель

Ця модель ґрунтується на теорії біхевіоризму, згідно з яким поведінка людей являє собою сукупність реакцій на зовнішні стимули. Ця теорія по суті заперечує свободу особистості – поведінка людини визнається повністю детермінованою його оточенням. У людини немає права на прояв власної, не детермінованої ззовні активності. Навчально-теоретична модель виходить з того, що зміни в оточенні ведуть до зміни поведінки. Тому батьки можуть змінювати поведінку дітей за допомогою зміни умов їх життя. Існують різні способи цього: позитивне підкріплення бажаних поведінкових реакцій і негативне підкріплення або ігнорування небажаних поведінкових реакцій. У рамках цієї моделі батьків навчають розбиратися в поведінкових реакціях дитини, у тому, які саме стимули їх викликають; змінювати поведінку дітей за допомогою описаних вище способів.

Основне завдання роботи з батьками і членами родин, з точки зору навчально-теоретичної моделі, – навчити їх оцінювати і передбачувати поведінку, у тому числі і свою власне, розглядаючи її як набір реакцій на набір стимулів зовнішнього середовища, що має призвести до формування соціальних навичок поведінки, тобто сформованої і закріпленої поведінки, за допомогою якої людина може здійснювати цілеспрямовані дії, вирішувати проблеми, що виникають у взаємодії між людьми.

3. Модель чуттєвої комунікації

Ця модель заснована на теорії особистості і т.зв. терапевтичному підході К. Роджерса. Згідно з останнім, основним мотивом поведінки є потреба людини в самовираженні, а терапія переслідує дві основні мети: створити сприятливі умови для самовираження, тобто теплу, дружню, підтримуючу атмосферу, яка допомагає набутти впевненості в собі; навчити відкрито і щиро висловлювати свої почуття, як позитивні, так і негативні, що допомагає людині жити в гармонії з самою собою, а отже, і з оточуючими. У міру розкритості негативні почуття перестають бути агресивними, а ставлення людини до оточуючих стає все більш доброзичливим.

У моделі виховання батьків Т. Гордона, яка заснована на теорії К. Роджерса, основна увага приділяється навичкам спілкування, головною з яких визнається вільне вираження почуттів однієї людини до іншої. У терапевтичних групах батьки та члени родин вчаться спілкуванню, активному слуханню, самовираженню. Впевненість у собі і здатність до вільного, щирого самовираження потім переносяться ними в реальне життя, у спілкування з дітьми. Щирість у вираженні своїх почуттів у рамках цієї моделі визнається важливішою, ніж послідовність у поведінці, на відміну від навчально-теоретичної моделі.

Завдання даної моделі – розвиток творчого начала в батьках та членах родин, зміцнення в них почуття впевненості в собі. З її точки зору, відносини людини з найближчим оточенням і з суспільством є скоріше результатом, ніж причиною її розвитку.

4. Модель, заснована на транзактному аналізі Е. Берна

У рамках цієї моделі людська поведінка розглядається як обмін певними діями – транзакціями, звідси і її назва. Кожен з учасників взаємодії може перебувати в одному з его-станів – Дитина, Батько, Дорослий. Дитина – це творчий, ігровий, спонтанний початок в особистості, джерело розвитку та безпосередньої радості взаємодії. Дорослий – це свідомий початок особистості, тобто раціональність, відповідальність, об'єктивність і усвідомленість поведінки. Батько – початок нормативний, близький до категорії «суперего» у теорії особистості З. Фрейда. Батько в особистості Дорослого відображає відповідність

поведінки соціальним нормам, прагнення вести себе так, як «треба», так, як цього вимагали авторитетні для нього люди, перш за все його батьки. Учасники взаємодії можуть перебувати в різних его-станах, що визначає способи і успішність їх взаємодії. Зазвичай люди не усвідомлюють, з якою саме позиції (Дитина, Батько або Дорослий) вони беруть участь у взаємодії. Метою виховання батьків та членів родин у рамках цієї моделі є формування вміння розуміти свою поведінку і поведінку оточуючих у категоріях транзактного аналізу, що дозволяє керувати процесом взаємодії більш ефективно.

У рамках цієї моделі підкреслюється необхідність ставитися до дитини як до частини сім'ї, поза якою вона не здатна вирішити свої проблеми. А дитина, яка зрозуміла мову транзактного аналізу, легше вирішить свої проблеми, оскільки буде більше знати про себе і навколишній світ.

5. Модель групових консультацій

Ця модель, на відміну від усіх розглянутих вище, має суто практичний характер. Вона не ґрунтується на жодній з відомих у психології теорій особистості. Була розроблена дитячим психотерапевтом Хаїмом Джинотом як модель групової терапії для батьків. Відповідно до неї, батькам для того, щоб добре виховувати дітей, немає необхідності навіть знати про існування будь-якої теорії. Виховання батьків повинно бути зосереджено на практичних речах. Головне – навчитися розглядати конкретні проблеми, які виникають у родині.

В основі цієї моделі лежить визнання важливості обміну досвідом виховання дітей між батьками. Всі виділені Х. Джинот форми виховання батьків: психотерапія, консультація та інструктаж – проводяться в групах. При цьому важливі доброзичливе ставлення до батьків, розуміння їх проблем і бажання допомогти їм. У моделі Джинот немає загальних міркувань або порад, далеких від життя конкретних сімей і питань практичної педагогіки. Одне із завдань виховання батьків – допомогти їм зрозуміти себе, що в результаті допоможе їм краще зрозуміти своїх дітей. Інше завдання – виховати в батьках самоповагу, оскільки тільки впевнені в собі батьки можуть виховати впевнених у собі, психічно здорових дітей.

Питання для самоконтролю:

- 1) Дайте визначення поняття «освіта дорослих». Укладіть порівняльну таблицю тлумачення понять «освіта дорослих», «освіта», «просвіта».
- 2) Охарактеризуйте освіту дорослих як процес, що відбувається протягом усього життя.
- 3) Що є основою ефективного навчання дорослих? Назвіть чинники, які впливають на ефективність навчання дорослих.
- 4) Окресліть, які нормативно-правові документи регулюють освіту і просвіту батьків і членів родин.
- 5) Які сучасні концепції у сфері освіти дорослих, родинного виховання доцільно враховувати у дослідженнях з теорії і практики освіти батьків, членів родин?
- 6) Розкрийте причини, якими обумовлена необхідність педагогізації батьків і членів родин.
- 7) Яка основна мета освіти батьків і членів родин?
- 8) Визначте завдання, функції психолого-педагогічної освіти і просвіти батьків та членів родин.
- 9) Охарактеризуйте складові, а також зміст психолого-педагогічної освіти і просвіти батьків, членів родин.
- 10) Окресліть тенденції розвитку освіти і просвіти батьків і членів родин.
- 11) Охарактеризуйте сутність взаємодії навчальних закладів з батьками.
- 12) Дайте характеристику адлерівської, навчально-теоретичної моделей взаємодії з батьками і членами родин, моделі взаємодії з батьками і членами родин, що заснована на транзактному аналізі Е. Берна, а також моделі групових консультацій Х. Джинот.

РОЗДІЛ II.

ОСВІТА І ПРОСВІТА БАТЬКІВ, ЧЛЕНІВ РОДИН: МОТИВАЦІЙНИЙ, ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТИ

2.1. Способи мотивації та сучасні форми залучення батьків до навчання

Успіх громадянського суспільства базується на здатності громади осмислено та раціонально залучати всіх її членів та сприяти їхній взаємодії, не оминаючи увагою основної ланки – родини, оскільки сім'я – це унікальна соціальна система, яка тісно пов'язана з соціальною системою громади.

У серії науково-методичних матеріалів «Стандарти громадсько-активної школи», виданій за сприяння Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», Фонду Чарльза Стюарта Мотта у відповідності до Програми «Школа як осередок розвитку громади» (2014 р.), яка складається з дев'яти взаємопов'язаних частин, що представляють собою окремі навчально-методичні посібники відповідно до кожного стандарту якості діяльності громадсько-активної школи, а саме: «Лідерство», «Партнерство», «Соціальна інклюзія», «Послуги», «Волонтерство», «Навчання впродовж усього життя», «Розвиток громади», «Залучення батьків» та «Шкільна культура». «Залучення батьків до діяльності школи», зазначено, що будь-яке оцінювання, особливо самооцінювання, має сенс тільки тоді, коли ставить за мету не просто вивчити стан справ (таке собі «мистецтво для мистецтва» може задовольнити хіба що далеких від світу теоретиків, ми ж – практики!), а й з'ясувати, як підвищити якість навчально-виховного процесу і які конкретні кроки для цього потрібні⁶³. Відповідно до цього стандарту, можемо говорити про розвиток мотивації батьків до удосконалення своїх педагогічних навиків.

У дорослої людини мотивація знаходить вияв у визначенні цілей, підтриманні уваги протягом діяльності, докладанні зусиль й наполегливості в досягненні. Мотивація керує діяльністю, спонукальною причиною якої стає

⁶³ Товкало М.Я. Стандарти громадсько-активної школи: залучення батьків: навчально-методичний посібник / Під заг. ред. Даниленко Л.І., - К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. - С. 11

потреба дорослої людини, суб'єктивна ймовірність успіху, а також індивідуальна оцінка досягнень⁶⁴.

Що ж спонукає дорослих вчитися? Якою є їхня мотивація до навчання? Російська дослідниця І. Дороніна вважає, що на мотивацію навчання впливають такі фактори, як чинники навчальної діяльності (методи навчальної діяльності, зміст навчального процесу, організація навчальної діяльності, способи контролю і оцінки, соціально-психологічні феномени в навчальній групі, суспільно-економічні відносини) та чинники особистості учня (загальні особливості мотиваційної сфери, здібності та здатність до навчання, відношення до навчання - початкове умова формування його мотивації, внутрішнє самопочуття в навчальному колективі, його статус і самооцінка, попередній досвід).

Результати досліджень з проблем педагогічної психології дають підстави для висновку про те, що у процесі навчання дорослої людини висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного чинника, зокрема, у разі коли людина має невисокі здібності або недостатній запас знань. Проте у зворотному напрямі компенсаторний механізм не спрацьовує. Тобто, жодний високий рівень знань та здібностей не може компенсувати низьку навчальну мотивацію або її відсутність і, таким чином, не може привести до високої успішності навчальної діяльності⁶⁵.

Деяко інший підхід до питання мотивації навчальної діяльності дорослої людини показує, що цей процес стимулюють два типи причин - зовнішні чинники (фактори) й внутрішні мотиви. Зазвичай, важливим зовнішнім фактором вважають трансформацію ринку праці. Оскільки входження у світову економіку, лібералізація й інтернаціоналізація торгівлі стимулювали конкуренцію не тільки на національному, але й світовому ринку⁶⁶.

Мотивацією до освіти батьків також може бути активна участь у житті закладу освіти. Світовий досвід показує, що участь батьків в ухваленні рішень у питаннях, які стосуються школярів, має розширюватись. Будь-яка зміна режиму

⁶⁴ Лук'янова Л.Б. Чинники мотивації навчання дорослої людини. <https://lib.iitta.gov.ua/7671/>

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ Лук'янова Л.Б. Чинники мотивації навчання дорослої людини. <https://lib.iitta.gov.ua/7671/>

роботи школи, введення нових освітніх програм або нових формо цінювання досягнень школярів є предметом обговорення. Також батькам важливо знати як саме школа забезпечує виконання стандартів освіти, яким є рівень якості навчання. Саме тому в світовій практиці освіти педагогічний персонал й батьки залучаються до реалізації політики школи на етапах оцінки результатів, планування роботи, а також обов'язково – на початку будь-яких нововведень. При цьому важливо залучати батьків до оцінки та обговорення програм розвитку школи тільки в тому випадку, якщо: школа має здійснити вибір альтернативних програм розвитку і залучення батьків може вплинути на нього; наявна можливість врахування думки батьків під час ухвалення рішень⁶⁷.

Необхідність дослідження мотивації навчання дорослих обумовлена не тільки великими матеріальним внесками в цю сферу, але й важливістю включення в арсенал методів і способів управління мотивацією. Існують можливості примусити дорослу людину вчитися, але змусити її вчитися із задоволенням можна тільки через формування у неї відповідної мотивації. Водночас і до вивчення мотивації навчання доцільно підходити саме з точки зору її формування. Результати вивчення мотивації можуть стати вихідною позицією для створення засобів її формування, розвитку або корекції вже існуючої мотиваційної сфери. Цей аспект є надзвичайно важливим не тільки для дорослих, які вже навчаються, але й до потенційних учнів, мотивація яких ще не сформована, або через сукупність причин знаходиться на низькому рівні⁶⁸.

Для мотивації батьків та членів родин до навчання ефективними будуть такі інноваційні форми як «батьківська кімната» та «батьки як помічники вчителя».

Батьківська кімната. Багато навчальних закладів, які цінують і підтримують спілкування між батьками і вчителями, знаходять можливості для організації окремого спеціального місця для проведення зустрічей з батьками – батьківської кімнати, в якій розміщуються стіл і стільці для дорослих, м'які меблі, полиці з

⁶⁷ Аналітична записка за 2017 рік. / Департамент освіти і науки Києва. URL : <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2017/11/13/analitica.pdf>

⁶⁸ Лук'янова Л.Б. Чинники мотивації навчання дорослої людини. <https://lib.iitta.gov.ua/7671/>

літературою. Створюючи батьківську кімнату, навчальний заклад демонструє свої серйозні наміри щодо ролі батьків і важливості співпраці з ними⁶⁹.

Батьки як помічники вчителя. Вочевидь, роль батьків як волонтерів є найбільш звичною у наш час – час, коли не вистачає ресурсів, особливо фінансових і матеріальних. Керівники навчальних закладів та педагогічні працівники вже звикли, що батьки допомагають у проведенні ремонту класних приміщень, придбанні необхідних матеріалів тощо⁷⁰.

Цікавим у залученні батьків до суспільного життя власної дитини та роботи навчального закладу є досвід американської освітньої системи. У Сполучених Штатах Америки набули визнання й довели своє практичне значення певні форми і методи діяльності школи щодо надання допомоги батькам у вихованні своїх дітей. На рівні початкової школи до них належать:

- Фінансування та організація навчальних майстер-класів для батьків за темами, що пропонуються самими батьками, у зручній для більшості з них час. (Для цього на початку кожного навчального р. проводиться анкетування батьків для отримання всієї необхідної інформації, її обробка та аналіз. – Забезпечення батьків інформацією з проблем розвитку дитини та створення сприятливих для неї умов навчання).

- Організація для батьків спеціального прокату книг, відеофільмів, компакт-дисків тощо з питань розвитку навичок та вмінь правильного виховання дитини, а також підготовчих матеріалів, необхідних для проведення майстер-класів.

- Проведення досліджень з метою з'ясування потреб сімей та наявних проблем.

- Створення консультативного сімейного центру або інформування сімей про наявність у громаді інших джерел надання необхідної консультативної допомоги.

⁶⁹ Нова українська школа. Порадник для вчителя. Розділ 8. Співпраця з батьками. URL : https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_8_Batki.pdf

⁷⁰ Нова українська школа. Порадник для вчителя. Розділ 8. Співпраця з батьками. URL : https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_8_Batki.pdf

- Організація спеціальних сімейних спільнот, які мають спільні специфічні інтереси або проблеми (спілка сімей з дітьми-інвалідами або спілка сімей, які відчувають мовні проблеми).

- Під час підготовки до нового навчального р. вчителі або спеціальні координатори розсилають батькам своїх учнів та їх роботодавцям спеціальні листи-запрошення до співпраці, а також інформаційні пакети, в яких містяться проспекти і буклети, що розповідають про основні напрями діяльності школи, її історію і традиції, статутні документи навчального закладу, список учителів і співробітників, їхні контактні телефони та адреси електронної пошти.

- Учителі школи запрошують родини учнів на уроки для того, щоб вони самі розповідали про себе, традиції своєї сім'ї або нації, а також про те, чого вони очікують від навчання дитини в школі. Завдяки цьому створюються сприятливі передумови для кращого пізнання вчителями і батьками одне одного, навчання спілкуватися і становлення справжніми партнерами у спільній справі виховання і навчання дітей.

- Учителі практикують таку форму роботи, як спеціальне домашнє завдання для батьків: протягом першого навчального місяця вони мають написати твір про свою дитину на тему «Мільйон слів або менше...», в якому охарактеризувати звички дитини, її інтереси, захоплення, улюблених друзів, книги та ігри, сімейні традиції та ін.

- Батьківсько-вчительські конференції або збори; особисте спілкування вчителів з батьками або представниками громади (визначення для кожного вчителя спеціального часу, так званих «офіснихгодин»), письмове спілкування, коли вчителі надсилають батькам письмові повідомлення або записки. Сьогодні доволі ефективними засобами спілкування стають електронна і голосова пошта, електронні дошки оголошень та інші засоби комунікації. Наприклад, комп'ютерна програма «Hello, School...» дає вчителям змогу щодня залишати звукові повідомлення для батьків у спеціальній базі даних. Використовуючи звичайний телефон або Інтернет, батьки можуть отримувати інформацію про життя і діяльність дитини в школі, не виходячи з дому чи офісу. Вони завжди мають

можливість проконтролювати виконання дитиною домашніх завдань, перевірити її оцінки, поспілкуватися з учителями та адміністрацією школи. - Заходи, що стимулюють пізнавальну діяльність усієї родини (ігри, конкурси, вікторини, вечори поезії тощо).

- Запрошення батьків до школи та створення максимально зручного доступу до освітніх ресурсів, наявних у школі.

- Надання сім'ям допомоги в отриманні вільного доступу до освітніх ресурсів, які є в громаді.

- Забезпечення батьків матеріалами для оцінювання знань і досягнень своєї дитини в навчанні.

- Заохочення батьків до надання дітям можливостей брати участь у програмах додаткової освіти і позакласної пізнавальної та розвивальної діяльності, наприклад, у роботі секцій, гуртків, дитячих громадських організацій⁷¹.

Використання зарубіжного досвіду в освіті й просвіті батьків в Україні сприятиме удосконаленню її організаційно-змістових складових.

2.2. Зміст, напрями освіти і просвіти батьків, членів родин

В умовах розвитку суспільства, що навчається, модернізації різних ланок освіти просвітницька, освітня діяльність у сфері освіти батьків і членів родин набуває нового змісту. Відомо, що визначальне значення у формуванні особистості дитини мають суспільне середовище, сім'я, школа, позашкільні та інші подібні установи, які спрямовують цей процес відповідно до конкретних педагогічних завдань⁷².

Роль сім'ї у суспільстві незрівнянна за своєю силою ні з якими іншими соціальними інститутами, бо саме в сім'ї формується і розвивається особистість людини, відбувається оволодіння нею соціальними ролями, необхідними для безболісної адаптації дитини у суспільстві. Сім'я виступає як перший виховний

⁷¹ Аналітична записка за 2017 рік. / Департамент освіти і науки Києва. URL : <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2017/11/13/analitica.pdf>

⁷² Федяєва В.Л. Педагогічна освіта батьків другої половини ХХ століття: теорія, історія, перспективи розвитку. URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4855/1/51.pdf>

інститут, зв'язок із яким людина відчуває протягом усього свого життя. Саме у родині закладаються основи моральності людини, формуються норми поведінки, розкриваються внутрішній світ та індивідуальні якості особистості. Сім'я сприяє не тільки формуванню особистості, але й самоствердженню людини, стимулює її соціальну, творчу активність, розкриває індивідуальність, саме цьому сьогодні це питання є актуальним⁷³.

Формування батьківства починається з батьківської сім'ї ще до появи своїх дітей. Прояви батьківства залежать від індивідуально-типологічних і особистісних якостей батьків, а також від соціально-психологічних характеристик батьківської і власної сім'ї⁷⁴.

Для того щоб виховання в сім'ї організовувалося правильно і розумно, для досягнення найбільшого ефекту дуже важливо, щоб батьки були педагогічно грамотними, а для цього потрібно дати їм необхідні знання.

З метою виявлення інтелектуального та культурного рівня батьків та можливості сформуванню думку про загальну культуру дозвілля актуальним є проведення анкетування, що дає змогу планувати подальшу роботу з учнями і батьками. Залучаючи батьків до виховної роботи у закладі освіти, можна отримати ефект згуртування батьків у єдиний колектив для поширення позитивного досвіду навчання та сприянню розширення педагогічних навичок і здібностей батьків.

Як свідчить аналіз наукових, навчально-методичних джерел, в основу просвітницьких програм для батьків має бути покладено компетентнісний підхід з метою «сприяння розвитку громадянських, соціальних, психолого-педагогічних та інших компетентностей дорослих – батьків (опікунів) та інших членів родин

⁷³ Федяєва В.Л. Педагогічна освіта батьків другої половини ХХ століття: теорія, історія, перспективи розвитку. URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4855/1/51.pdf>

⁷⁴ Гамоцька Ж.А. Основні психолого-педагогічні концепції навчально-теоретичної моделі виховання батьків. URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_62/4.pdf

здобувачів освіти, зміцнення партнерства закладів освіти і родин, необхідних для різнобічного розвитку особистості»⁷⁵.

Цуркан Т. узагальнила сутність і характер знань у різних галузях науки, необхідних батькам для здійснення ними своїх батьківських обов'язків (табл. 5).

Таблиця 5

Міждисциплінарність в освіті та просвіті батьків⁷⁶

Галузь науки	Сутність і характер знань, необхідних батькам
Педагогіка	<p>а) Питання загально-педагогічного характеру:</p> <ul style="list-style-type: none"> • роль і місце батьків у вихованні дитини; • специфіка виховного впливу на дитину батька і матері; • особливості виховання юнаків і дівчат; • сутність виховання, мета, завдання, фактори впливу на дитину; • специфіка домашнього і шкільного виховання; • зміст і форми взаємодії сім'ї і школи; • взаємозв'язок фізичного, морального, розумового виховання. <p>б) Моральне виховання дітей в сім'ї:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мета, завдання, зміст, методи, умови морального виховання дітей; • роль батьківського авторитету, прикладу для формування в дитини позитивних рис характеру; • специфіка духовного життя дитини; • шляхи і способи виховання покірності, слухняності, пристойності; • статеве виховання дітей в сім'ї; • аналіз помилок батьків у розв'язанні завдань морального виховання. <p>в) Розумове виховання дітей в сім'ї:</p> <ul style="list-style-type: none"> • сутність, завдання, засоби і способи розумового виховання дітей в сім'ї; • роль і місце батька, матері в розумовому вихованні дитини. <p>г) Естетичне виховання дітей в сім'ї:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мета, зміст, засоби і способи, специфіка естетичного

⁷⁵ Освітня програма «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно» / Культура добросусідства. Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно. Програма та методичні рекомендації / [редактори-укладачі: О. В. Аніщенко, М. А. Араджионі, А. І. Гусев, В. І. Потапова]. – К. : ТОВ «Прометей», 2019. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719910/>

⁷⁶ Цуркан Т.Г. Педагогічна освіта батьків // Теорія педагогічного процесу. – Ч. І. – С. 33-34. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pptp_2014_3_8.pdf

	виховання дітей в сім'ї; роль батьків у вихованні в дітей смаку, хисту до музики і співів.
Психологія	<ul style="list-style-type: none"> • характеристика дитячого віку (дошкільного, середнього і старшого); • роль спадковості у вихованні дітей, їх взаємозв'язок; • природа дитячої фантазії і місце батьків у її розвитку; • основи теорії виховання дітей у відповідності до їхньої природи; • дитяча обдарованість і геніальність; • механізм формування мовлення у дитини; • форми чуття і роль батьків у розвитку почуттів.
Медицина, фізіологія	<ul style="list-style-type: none"> • загальні відомості про фізіологію, функції організму; • відомості про дитячі хвороби і шляхи їх попередження; • методика харчування, основи дієтики; • роль гімнастики у зміцненні дитячого організму; • розумове перевантаження дитини, шляхи його попередження в умовах сім'ї.
Філософія	• Загальне уявлення про вічні процеси загальносвітового і людського життя.
Етика	• Докладна розповідь про моральні цінності, якими слід користуватися.
Суспільствознавство	• Знайомство з еволюцією і сучасним життям людського суспільства.
Антропологія, психологія і фізіологія	• Надання можливості зрозуміти індивідуальність людини.

Проблемою всезагальної підготовки батьків до виховання дітей займаються різні організації, заклади й товариства. Серед них важливе місце належить школі – провідному інституту виховання дітей, найближчим спільником якого є сім'я. Саме педагогізація батьків є сьогодні актуальним завданням у контексті взаємодії школи та сім'ї⁷⁷.

Робота з батьками спрямовується на (досвід Баговицького ліцею Кам'янець-Подільського району Хмельницької обл.):

⁷⁷ Грицкова Ю.В. Ззалучення батьків до виховної роботи з дітьми як важливий напрямок роботи школи з батьками. URL : <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08gyvswp.pdf>

1. підвищення психолого-педагогічних знань батьків (лекції, семінари, індивідуальні консультації, практикуми);
2. залучення батьків у навчально-виховний процес (батьківські збори, спільні творчі справи, допомога у зміцненні матеріально-технічної бази);
3. участь батьків в управлінні школою (рада школи, батьківські компоти).

Така робота з батьками спрямовується на підвищення педагогічної культури батьків, на зміцнення взаємодії школи та родини, на посилення їх виховного потенціалу. Значного поширення набули батьківські збори, загальнокласні й загальношкільні конференції, індивідуальні консультації педагога, відвідування вдома, та нетрадиційні, такі як батьківські тренінги, дискусії, психологічні розминки, «Круглі столи», усні журнали, практикуми, батьківські вечори, батьківські читання, батьківські ринги тощо.

Створюючи систему взаємодії між педагогічними працівниками закладу освіти та батьками, членами родин доцільно забезпечити:

- а) встановлення атмосфери довіри у дітей і батьків у здійсненні процесу виховання;
- б) формування зацікавленості дітей та їх батьків через організацію спільних справ;
- в) виховання почуття особистої відповідальності за створення мікроклімату в сім'ї і колективі, де виховується дитина;
- г) безпосередня участь батьків і дітей у класних починаннях⁷⁸.

Головна мета виховання підростаючого покоління полягає у розвитку особистості, її здібностей, обдарувань, таланту. Загальною основою виховання повинна стати не якась конкретна ідеологія, а загальнолюдські цінності, такі як людське життя, повага до людей, батьків, які дали тобі життя. Безумовно, вітчизна, будинок, сім'я – це ті цінності, які формують гідність, честь, свободу, патріотизм і громадянськість особистості. Провідним принципом виховання дітей

⁷⁸ Зміст, форми та методи роботи з батьками. URL : <https://bagovucya.webnode.com.ua/robotashkoli/formi-ta-mjetodi-roboti-z-batkami/>

у сучасних умовах є гуманізація і демократизація, які визначають завдання сімейного виховання⁷⁹.

Сьогодні у рамках партнерства між закладом освіти та батьками в освітньому процесі потрібно активно використовувати потенціал сім'ї, надавати батькам учнів інформацію про хід навчального процесу, активно залучати їх у цей процес, надавати дитині всіляку підтримку в реалізації творчих індивідуальних проектів. Слід активно використовувати різні формати публічних звітів про досягнення учнів із залученням батьків; практикувати навчальні завдання, в яких можуть бути використані родинні перекази, історії, реліквії, досвід старшого покоління родини. Разом з батьками повинні розроблятися програми, спрямовані на усвідомлення учнями ролі сім'ї в їх житті та житті їх майбутніх дітей⁸⁰.

Кожне заняття із батьками з питань психолого-педагогічної підготовки виконує кілька взаємозалежних функцій: освітню (озброєння батьків педагогічними знаннями), оцінну (здійснення об'єктивної оцінки реального досвіду родинного виховання), спонукальну (спонукання батьків до вдосконалення власного педагогічного досвіду), виховну (виховання у батьків якостей, відношення і вміння, необхідних для вдосконалення своєї виховної практики в сім'ях), аналітичну (розвиток здібностей батьків до аналізу власного педагогічного досвіду), діагностичну (виявлення змін у їх педагогічній культурі і позитивних зрушень у практиці сімейного виховання)⁸¹.

На жаль, далеко не всі можливості сімейного виховання достатньо реалізуються і приносять бажаний результат через нерозуміння батьками важливості даної прооблеми. Провідні вчені України І. Бех, В. Кравець, О. Савченко, Н. Сметанський, О. Сухомлинська у своїх дослідженнях із проблем сімейного виховання підкреслюють, що найважливішою умовою ефективності процесу навчання, виховання, розвитку школяра є тісна взаємодія,

⁷⁹ Федяєва В.Л. Педагогічна освіта батьків другої половини ХХ століття: теорія, історія, перспективи розвитку. URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4855/1/51.pdf>

⁸⁰ Свирська Т.І. Школа та родина: виховуємо та навчаємо разом! URL : http://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2016/08/t.svyrska_shkola_ta_rodyna.doc

⁸¹ Федяєва В.Л. Педагогічна освіта батьків другої половини ХХ століття: теорія, історія, перспективи розвитку. URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4855/1/51.pdf>

співробітництво, партнерство педагогів і батьків. Причому така робота повинна будуватися на взаємній довірі, обміні знаннями та досвідом спілкування із дітьми⁸².

У вирішенні цих завдань велика роль відводиться педагогічному всеобучу батьків, який має глибоке історичне коріння. Питання педагогічної освіти батьків завжди були у центрі уваги наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних педагогів. Першу програму підготовки матері до виховання і навчання дітей обґрунтував відомий чеський педагог Я. Коменський у роботі "Материнська школа". Вчені М. Пирогов, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, П. Лесгафт, П. Каптерев у своїх роботах також підкреслювали, що ефективність сімейного виховання залежить від педагогічної підготовленості батьків⁸³.

Сім'я як модель суспільства, є найпершим інститутом соціалізації людини, закладає соціальні установки і формує особистість дитини. Тут вперше усвідомлюються суспільні правила і норми, культурні цінності, закладається основа характеру людини. І саме від батьків залежить, яку базу вони створять дитині для розвитку особистості. Виховна функція сім'ї має три аспекти, а саме: формування особистості дитини, розвиток її здібностей та інтересів, передача дітям дорослими членами сім'ї (матір'ю, батьком, дідусем, бабусею та ін.) накопиченого суспільством соціального досвіду; дія сімейного колективу на кожного свого члена протягом всього його життя; постійний вплив дітей на батьків (і інших дорослих членів сім'ї), що спонукає їх активно займатися самовихованням⁸⁴.

Із середини ХХ століття в Україні протягом кількох десятиліть існувала спеціальна система підвищення педагогічної культури населення – педагогічний

⁸² Федяєва В.Л. Педагогічна освіта батьків другої половини ХХ століття: теорія, історія, перспективи розвитку. URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4855/1/51.pdf>

⁸³ Федяєва В.Л. Педагогічна освіта батьків другої половини ХХ століття: теорія, історія, перспективи розвитку. URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4855/1/51.pdf>

⁸⁴ Зенкина Т.В. Формирование педагогической компетентности родителей в условиях группы взаимопомощи // магистерская диссертация по специальности 44.04.01 – Педагогическое образование. Магистерская программа «Методология и методика социального воспитания» (2018 г.). – С.14-15. URL : <https://elib.utmn.ru/jspui/handle/ru-tsu/11934>

всеобуч. Його метою було ознайомлення всього дорослого населення з основами виховання. Педагогічний всеобуч мав науково-методичне забезпечення у вигляді програм, навчальної літератури, призначених для різних категорій населення. У рамках всеобучу функціонували народні університети, батьківські університети, клуби молодих сімей, де молоді батьки набували педагогічних знань та вмінь. Підвищенню педагогічної культури населення також сприяло проведення різноманітних лекторіїв, семінарів, начитка спеціальних курсів. Така система педагогічного всеобучу склалася в Україні, завдяки серйозній роботі відомого українського педагога В. О. Сухомлинського⁸⁵.

Розглядаючи неформальну систему освіти дорослих у контексті педагогізації, робимо висновок про те, що батьки залюбки відвідують тренінги, які сприяють підвищенню рівня їх психолого-педагогічних знань. Слід зазначити, що підготовка дорослого населення України до виховної діяльності включає кілька взаємозалежних між собою рівнів. Аналізуючи різноманітні програми підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, планів роботи шкіл, спрямованих на підвищення педагогічної культури сім'ї, можесо говорити про два основні типи таких програм: програми виховання батьків та програми педагогічної освіти батьків.

У міжнародній практиці прийнято вживати термін «виховання батьків», який є значно ширшим за змістом і включає в себе розкриття процесу допомоги батькам у виконанні ними функцій виховання власних дітей, батьківських функцій.

Необхідність роботи по вихованню батьків ґрунтується, по-перше, на потребі батьків у підтримці, по-друге, на потребі самої дитини в освічених батьках, по-третє, на існуванні зв'язку між якістю родинного виховання та соціальними проблемами суспільства. Окремим напрямом у системі виховання батьків виступає навчально-теоретична модель (Б. Скіннер), побудована на основі програм виховання батьків методом емпіричного моделювання. В основі цієї

⁸⁵ Федяєва В.Л. Педагогічна освіта батьків другої половини ХХ століття: теорія, історія, перспективи розвитку. URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4855/1/51.pdf>

теорії лежать результати експериментальних досліджень, головна мета яких – виявити, яким чином поведінка батьків впливає на дитину. Перші такі дослідження були проведені ще в 30-х роках ХХ століття, але в окремий напрям у теорії виховання батьків сформувались тільки в 50-60-х рр. ХХ ст. Саме в цей час спостерігалось підвищення інтересу науковців до проблем впливу оточення на розвиток дитини⁸⁶.

Значну роль у вихованні і навчанні школярів варто відвести спільним діям навчального закладу і сім'ї, ефективність яких залежить від особливостей організації роботи з батьками в сучасній школі. Проте, іноді в шкільному та сімейному вихованні немає узгодженості. Це ускладнює процес формування свідомості та поведінки дітей. Тісна співдружність школи та сім'ї допомагає забезпечити єдність вимог і виховних впливів⁸⁷.

Спільна робота школи і родини ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки: принцип пріоритетності підкреслює величезне значення сім'ї у фізичному й духовному становленні особистості й суспільства; принцип громадянськості ґрунтується на усвідомленні педагогами і батьками місця кожної сім'ї у суспільно-державній системі; принцип демократизму означає встановлення партнерських взаємин між школою і сім'єю у вихованні дітей; принцип гуманізації взаємин педагогів і батьків. Партнерські відносини між вчителями та батьками повинні бути міцними та різнобічними, особливо для молодших школярів. Адже саме в цей період динамічно формується не тільки інтелектуальна основа особистості, але й її моральні якості⁸⁸.

⁸⁶ Гамоцька Ж.А. Основні психолого-педагогічні концепції навчально-теоретичної моделі виховання батьків. URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_62/4.pdf

⁸⁷ Гриджук Н. О. Взаємодія школи і сім'ї як важлива складова формування особистості. URL : <https://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/vseukrainska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-psykholohichni-umovy-stanovlennia-osobystosti-u-suchasnomu-suspilstvi/prohrama/6225-vzayemodiya-shkoly-i-simy-i-yak-vazhlyva-skladova-formuvannya-osobystosti>

⁸⁸ Гриджук Н. О. Взаємодія школи і сім'ї як важлива складова формування особистості. URL : <https://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/vseukrainska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-psykholohichni-umovy-stanovlennia-osobystosti-u-suchasnomu-suspilstvi/prohrama/6225-vzayemodiya-shkoly-i-simy-i-yak-vazhlyva-skladova-formuvannya-osobystosti>

Сучасна педагогіка, школа і сім'я відчувають потребу в науково обґрунтованих положеннях, рекомендаціях, що сприятимуть формуванню і підвищенню рівня педагогічних компетентностей суспільства. Суперечності соціального, педагогічного характеру, відсутність новітніх досліджень, вкладених у вдосконалення педагогічної освіти батьків, засвідчують актуальності даної проблеми і потребують глибшого дослідження⁸⁹.

Переосмислення парадигми виховання та заміна її новою демократично-гуманістичною концепцією дасть змогу батькам в умовах сьогодення досягти суб'єкт-суб'єктних взаємин з дитиною, а також забезпечить необхідною відповідною педагогічною підготовкою задля повноцінної реалізації виховної діяльності, а також закріплення у суспільній свідомості нового стереотипу відповідального батьківства.

2.3. Усвідомлене, відповідальне батьківство як умова формування щасливої особистості

В останні роки необхідність зміцнення інституту сім'ї стала основою досліджень вітчизняних вчених і першочерговим гаслом громадських діячів. Сучасна українська сім'я, на жаль, переживає гостру кризу, котра проявляється у загостренні дитячо-батьківських відносин. Слабшають соціальні та психологічні зв'язки між батьками та дітьми, знижується значущість родинних зв'язків та батьківства.

Недостатність розроблення питань сутності та особливостей формування усвідомленого батьківства молоді як основи гармонійного розвитку дитини у сім'ї вимагає наукової систематизації знань із даної проблеми. Нажаль, в молодих сім'ях батьківство перебуває на стадії розвитку, що робить його нестійкою структурою, яка проявляється в неузгодженості педагогічних поглядів та дій між

⁸⁹ Цуркан Т.Г. Педагогічна освіта батьків // Теорія педагогічного процесу. – Частина I. – С. 36.
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ppt_p_2014_3_8.pdf

молодими батьками, що викликає атмосферу психологічного напруження, яке супроводжується періодично виникаючими непорозуміннями й конфліктами. Повинно бути чітке розуміння того, що лише завдяки організації комплексної діяльності державних та громадських закладів і організацій щодо формування усвідомленого батьківства молоді як основи гармонійного розвитку особистості дитини, а також наданню соціально-педагогічних послуг із формування усвідомленого батьківства різними інституціями зможемо розвинути зрілий батьківський інститут.

Усвідомлене батьківство здатне змінити уявлення про виховання дитини. І це добре, адже завдяки дітям ми й самі стаємо кращими. Усвідомлене батьківство – ваш помічник у створенні ідеального середовища для фізичного, розумового й духовного розвитку дитини. Сім'я та батьківство, як відомо, завжди були найвищими цінностями у житті кожної людини, проте трансформація ролевих відносин у суспільстві, зміна соціально-психологічного статусу сучасних чоловіків і жінок призвели до підвищення значущості позасімейних цінностей: освіти, кар'єри, матеріальних благ, досягнення високого соціального статусу та ін., що отримало своє відображення на зниженні рівня мотивації та готовності сучасної молоді до створення сім'ї, народження дітей та виконання батьківських обов'язків⁹⁰.

Роль сімейного виховання важко переоцінити. Існує поняття повноцінного сімейного виховання, тобто такого, основою котрого є усвідомлене ставлення подружжя до ролі батьків. Вважається, що лише у такому випадку виховні впливи батьків можуть бути адекватними, а саме виховання здебільшого сприяє формуванню особистості. Очевидно, що якість сімейної взаємодії, виховання

⁹⁰ Островська Н.О. Усвідомлене батьківство молоді як основа гармонійного розвитку дитини у сім'ї. – С. 56. URL : http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpkhist_2015_10_16.pdf

дітей залежить від стану батьківства. Розгляд даної проблеми призводить нас до необхідності аналізу визначення поняття «батьківство»⁹¹.

До формулювання поняття „батьківство” існує декілька підходів: перший підхід – це дослідження, основою яких є те, що батьківство являє собою самостійну підсистему в системі сім’ї; другий підхід – це дослідження, які констатують те, що батьківство слід розглядати за ступенем спорідненості (біологічне батьківство, соціальне (прийомне) батьківство); дослідники третього підходу в межах трактування терміна „батьківство” розглядають його як засіб виховання дитини та створення умов для її гармонійного повноцінного розвитку; і останній, четвертий підхід – батьківство вивчають на основі врахування батьківських характеристик (система взаємодій ціннісних орієнтацій, батьківських установок, відчуттів, ставлення, позицій, відповідальності), які повинні бути їм притаманні для виконання батьківської ролі та формування певного стилю сімейного виховання. В цілому батьківство повинно враховувати взаємозалежність гармонійного розвитку дитини не тільки зі знаннями батьків про методи виховання дітей і формування їхньої поведінки, а також із внутрішньою атмосферою, стилем взаємодії батьків та дітей і способом життя сім’ї⁹².

Усвідомлене батьківство – це усвідомлення особою своєї відповідальності за процес зачаття, народження, виховання та розвиток здорової дитини, яке базується на формуванні когнітивної, емоційної й поведінкової складових батьківства з метою забезпечення процесу повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. Це трактування поняття „усвідомлене батьківство” інтегрує в собі як особистісні, так і соціальні характеристики усвідомленого батьківства. Тобто усвідомлене батьківство є запорукою повноцінного, гармонійного розвитку особистості дитини,

91 Томаржевська І.В. Теоретико-методологічний аналіз феномену усвідомленого батьківства. – С. 2. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/14096/1/3.pdf>

92 Островська Н.О. Усвідомлене батьківство молоді як основа гармонійного розвитку дитини у сім’ї. – С. 57. URL : http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpkhist_2015_10_16.pdf

своєрідність якого зумовлюється тим, що саме в батьківській сім'ї з раннього дитинства починається формування людини, розвиваються розумові, фізичні здібності, моральні, естетичні якості дітей, виробляється їхнє ставлення до людей, до навколишнього світу, закладаються основи світогляду, формується ставлення до праці⁹³.

Слід зазначити, що на процес формування усвідомлення батьківства у більшості сучасних молодих сімей, впливають такі фактори як: ставлення до вагітності; почуття відповідальності за дитину; батьківські установки та очікування; досвід взаємодії з власними батьками; рівень психологічної готовності; рівень освіти батьків; ціннісні орієнтації батьків; педагогічна культура батьків; єдиний підхід до виховання дитини; компетентність до батьківської ролі.

Оволодіння інформацією щодо ролі дітей у подружньому житті ще задовго до народження дітей дасть змогу майбутнім батькам свідомо підійти до свого батьківства, підготувати себе фізично і психологічно до виношування та народження здорової дитини, бути готовими до труднощів, які пов'язані з вихованням дитини у сім'ї, мати необхідні навички їх подолання. Відповідальне ставлення до виконання своїх батьківських обов'язків і постійне підвищення свого батьківського потенціалу – основне завдання сучасних батьків.

Формування батьківства знаходиться під впливом культурних моделей батьківської поведінки та обумовлено зовнішньою необхідністю підтримки соціального статусу, так і внутрішніми потребами людини, в задоволенні яких полягає зміст її психологічних та соціальних функцій⁹⁴.

Усвідомлене батьківство у психологічному дискурсі розуміється як ідеальний варіант реалізації себе особистістю у батьківстві, що ґрунтується на свідомому ставленні батьків чи осіб, які їх замінюють, до створення умов для повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей і

93 Островська Н.О. Усвідомлене батьківство молоді як основа гармонійного розвитку дитини у сім'ї. – С. 57. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpkhist_2015_10_16.pdf

94 Томаржевська І.В. Теоретико-методологічний аналіз феномену усвідомленого батьківства. – С. 6. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/14096/1/3.pdf>

володіє певними характеристиками. Інститут батьківства безперечно є надзвичайно важливим. Усвідомленість – це запорука ефективного батьківства та гармонійної сім'ї⁹⁵.

Перед сучасними батьками зараз постає дуже багато актуальних запитань типу «як виховати дітей так, щоб у них були здорові тіло, розум і дух?», «як зберігати спокій у ситуаціях, коли дитина виводить вас із рівноваги?», «як приймати дитину такою, якою вона є, і знаходити з нею спільну мову?», відповіді на які допоможе отримати саме усвідомлене батьківство. Зрозуміти сутність усвідомленого батьківства нескладно, найскладнішим завданням є бути усвідомленими батьками на практиці. Розгляньмо, що таке усвідомлене батьківство і як його використовувати при вихованні дітей.

Усвідомлене батьківство означає усвідомленість у всіх видах взаємодії з дитиною. Воно також передбачає глибокий зв'язок із дитиною й розвиток її особистості. Щоб стати усвідомленими у вихованні дитини, необхідно по-новому поглянути на її поведінку й почати усвідомлено ставитися до її потреб. Простіше кажучи, слід побачити дитину такою, якою вона є, усвідомивши її внутрішню сутність⁹⁶.

Аналізуючи різноманітні думки щодо розуміння батьками поняття «усвідомлене батьківство», можна зробити висновок про те, що вони вважають своїм головним завданням правильне виховання дитини з дотриманням тих чи інших суворих правил та застосування до дитини різноманітних обмежень. Однак експерти в галузі усвідомленого батьківства переконані, що шлях до ефективного виховання дітей – це в першу чергу розвиток своїх особистісних якостей, який і допоможе їм стати більш усвідомленими.

Упродовж багатьох років батьки виховують дітей за принципом: «Я – мама, а ти – дитина, тому ти маєш слухати мене, бо й мене так виховували».

⁹⁵ Томаржевська І.В. Теоретико-методологічний аналіз феномену усвідомленого батьківства. – С. 10. URL : <http://enquir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/14096/1/3.pdf>

⁹⁶ Усвідомлене батьківство: від теорії до практики. URL : <https://childdevelop.com.ua/articles/parents/5881/>

Усвідомлене батьківство передбачає нові принципи виховання. Щоб стати усвідомленими батьками, дотримуйтеся таких правил⁹⁷:

1. Зосереджуйтеся на довгострокових цілях.
2. Більше слухайте, менше говоріть.
3. Вибачайте.
4. Сприймайте дитину на глибокому рівні.
5. Розберіться з власними проблемами.
6. Спілкуйтеся ввічливо.
7. Створіть мирну атмосферу, сповнену любові.
8. Поводьтеся так, як ви хочете, щоб поводитися дитина.
9. Укладіть розпорядок справ на щодень.
10. Будьте чуйними.
11. Виявляйте до дитини безумовну любов.
12. Розділіть домашні обов'язки.
13. Розвивайте здібності дитини.
14. Розвивайте взаємини.
15. Залишайтеся здоровими і щасливими.
16. Виявляйте поміркованість у своїх очікуваннях.
17. Ставтеся до дитини серйозно.
18. Не втручайтеся.
19. Регулюйте свої емоції.
20. Практикуйте медитацію й релаксацію.

Т. Саніна дає декілька визначень, що таке усвідомлене батьківство, а саме:

– безкінечний процес, у ході якого ми вчимося бути в емоційному контакті із собою, з партнером і з дітьми;

– здатність відчувати і показувати емоції, здатність контейнувати емоції дітей та вчити їх долати надсильні емоції;

⁹⁷ Усвідомлене батьківство: від теорії до практики. URL : <https://childdevelop.com.ua/articles/parents/5881/>

- постійний вибір у всіх сферах життя, постійне зважування «за» і «проти», виходячи з потреб дітей і враховуючи свої потреби;
- уміння вибудовувати особистісні внутрішні і зовнішні кордони, а також вміння підтримувати кордони своїх дітей, поки вони самі цього не навчаться;
- відповідальність за свою поведінку й усвідомлення того факту, що вона великою мірою впливає на поведінку наших дітей⁹⁸.

Ніхто не народжується свідомими батьками. До цього можна готуватися – читати, відвідувати лекції, тренінги, курси чи психотерапевта, щоб розібратися з тінями минулого. Однак поки ви не поринули в батьківство і не наробили власних помилок, від яких холодне кров і опускаються руки, ви не зможете бути свідомими батьками. Це безкінечний процес, адже хай там як ви стараєтеся, ви не зможете раз і назавжди закріпити за собою цей статус. Завжди знайдеться якийсь нюанс чи виклик, із яким вам доведеться працювати, навіть коли ваші діти подорослішають і самі заведуть дітей⁹⁹.

Отже, навчання усвідомленому батьківству – це безкінечний процес (за Т. Саніною): навчання у фахівців, в інших батьків, у своїх і чужих дітей, навіть у себе; навчання бути в емоційному контакті з собою; навчання бути в емоційному контакті із своїми або й чужими дітьми. Такий процес дає можливість розуміти, які наші потреби тут і зараз: чому я злюся, коли дивлюсь на розкидані по всій квартирі іграшки; чому мені страшно, коли бачу «погані» оцінки в щоденнику сина; чому я дратуюся від вигляду неprasованої блузки на моїй доньці. Чого мені не вистачає в цей момент, щоб сприймати це як даність, яка не загрожує моєму існуванню? От тоді ми починаємо вчитися бути в контакті зі своїми дітьми, адже

⁹⁸ Саніна Т. Усвідомлене батьківство: як його зрозуміти та практикувати? URL : <https://genderindetail.org.ua/season-topic/mater-batkiv/usvidomlene-batkivstvo-yak-yogo-zrozumiti-ta-praktikuvati-134708.html>

⁹⁹ Саніна Т. Усвідомлене батьківство: як його зрозуміти та практикувати? URL : <https://genderindetail.org.ua/season-topic/mater-batkiv/usvidomlene-batkivstvo-yak-yogo-zrozumiti-ta-praktikuvati-134708.html>

хоч вони й відчувають ті самі емоції, що ми, виявляється, причини у них можуть бути зовсім інші¹⁰⁰.

Як відомо, усвідомлене батьківство – це нелегкий шлях. Він дуже відрізняється від того, до чого звикли батьки протягом історії, і вимагає набагато більше розумових і емоційних ресурсів. У сучасних батьків цих ресурсів дещо більше, та й знань вистачає. Усвідомлене батьківство потребує неабиякої підтримки від близьких і родичів, друзів, а також і держави. Воно може не лише допомогти виховати щасливіших, упевненіших у собі і добріших людей, а в перспективі, можливо, виведе нашу цивілізацію на нову сходинку еволюції – і ми станемо вже не *homo sapiens*, а *homo empathicus*¹⁰¹.

Усвідомлене батьківство – це інтегроване явище, яке передбачає високу ступінь усвідомлення батьком і матір'ю сімейних цінностей, настанов, очікувань, позицій, почуттів, батьківського ставлення і відповідальності; розуміння себе, своїх реакцій, мотивів батьківської поведінки, батьківських мотивів, цінностей; розуміння свого партнера, його реакцій і мотивів сімейної поведінки; усвідомлення своєї батьківської єдності у відповідності з суспільними потребами й уявленнями про усвідомлене батьківство. Усвідомлене батьківство складається з чотирьох компонентів – зовнішніх (суспільного, батьківської сім'ї, власної сім'ї) та суб'єктно-індивідуального, чотирьох складових – когнітивної, емоційної, поведінкової та мотиваційно-цінної та трьох рівнів – усвідомленого, частково усвідомленого та не усвідомленого¹⁰².

¹⁰⁰ Саніна Т. Усвідомлене батьківство: як його зрозуміти та практикувати? URL : <https://genderindetail.org.ua/season-topic/mater-batkiv/usvidomlene-batkivstvo-yak-yogo-zrozumiti-ta-praktikuvati-134708.html>

¹⁰¹ Саніна Т. Усвідомлене батьківство: як його зрозуміти та практикувати? URL : <https://genderindetail.org.ua/season-topic/mater-batkiv/usvidomlene-batkivstvo-yak-yogo-zrozumiti-ta-praktikuvati-134708.html>

¹⁰² Фадєєв В.І., Лемещенко О.Р. Усвідомлене батьківство: сучасна модель сім'ї. URL : [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pspo_2013_38\(1\)__29.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pspo_2013_38(1)__29.pdf).

Вітчизняними науковцями розроблено тренінги з усвідомленого батьківства, які стануть у нагоді як самим батькам, так і спеціалістам у галузі освіти і просвіти батьків.

Методичні матеріали “Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади” підготовлені на основі тренінгів, що відбулися у ряді міст України. На думку авторського колективу, поширення та впровадження засад усвідомленого, відповідального батьківства є запорукою й умовою зростання і розвитку дітей в атмосфері щастя, любові й розуміння, безпечному та стабільному середовищі. Усвідомлене батьківство має існувати не тільки як категорія соціальної педагогіки, соціальної роботи нового часу, не тільки як концепція, а, перш за все, як реальний рух, кількість учасників й прихильників якого збільшується з кожним роком, авторитет, та сила якого зростає й «працює» на користь дитини, на користь суспільства, його сталого розвитку й демократії. Розроблені тренінги сприяли підвищенню рівня поінформованості учасників щодо способів формування усвідомленого батьківства в умовах різних громад. У рамках тренінгів відбувалося ознайомлення учасників зі змістом окремих програм для батьків, зокрема з програмами «Виховання на основі здорового глузду», «Від колиски до школи», визначення ролі громад у поширенні та практичному впровадженні засад усвідомленого батьківства¹⁰³ тощо.

У рамках проєкту “Соціальна освіта в Україні” – Тренерська студія ХДФ було видано методичні матеріали для тренера «Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини». Їх призначення – популяризація засад усвідомленого батьківства як основної умови повноцінного розвитку дитини, розкриття особливостей розвитку дитини на різних вікових етапах, різних стилів батьківської поведінки стосовно дітей та їх впливу на процес формування

¹⁰³ Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади: Методичні матеріали до тренінгу. URL : https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/Usvidomlene_Batkivstvo.pdf

особистості дитини, визначення сутності основних засад усвідомленого батьківства та шляхів їх впровадження¹⁰⁴.

Навчально-методичний посібник для фахівців соціальної сфери «Сходинки здоров'я для батьків: просвітницько-профілактична тренінгова програма» підготовлено до програми «Сходинки здоров'я для батьків», яку було розроблено з метою сприяння усвідомленню батьками/опікунами підлітків, які перебувають у конфлікті з законом, їх ролі у профілактиці серед підлітків поведінки, ризикованої щодо здоров'я загалом та, зокрема, щодо інфікування ВІЛ. Програма спрямована на сприяння усвідомленню батьками/опікунами підлітків, які перебувають у конфлікті з законом, їх ролі у профілактиці серед підлітків поведінки, ризикованої щодо здоров'я загалом та, зокрема, щодо інфікування ВІЛ, а також формування у них мотивації, відповідних знань та навичок для активного залучення до такої діяльності¹⁰⁵.

Беззаперечну наукову цінність мають й інші навчально-методичні матеріали з питань розвитку усвідомленого батьківства, серед яких такі: «Поради для батьків: Зростаємо разом», брошури для батьків «Я можу себе захистити», "Змінюючи життя: виховуємо дітей без покарання", "Спілкування в радість", «Стрес: poradnik для батьків», «Зростаємо разом – основи успішного виховання дітей», «Замість ляпасів: як с повагою та любов'ю визначити дитині кордони», випуски журналу «Діти – батьки – сім'я», модуль тренінгу «Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини», посібник тренера «Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі»; посібники: «Основи батьківської компетентності», «Разом до гармонії: розвиток дитини

¹⁰⁴ Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини : Методичні матеріали для тренера / авт.-упор. : О. В. Безпалько, Т. Л. Лях, В. В. Молочний, Т. П. Цюман; під заг. ред. Г. М. Лактіонової. – К. : Наук. світ, 2003. – 107 с. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3531/1/T_LYAKH_T_TZUMAN_%20UBYUPRD_KSP%26SR_IL.pdf

¹⁰⁵ Сходинки здоров'я для батьків : просвітницько-профілактична тренінгова програма : навчально-методичний посібник для фахівців соціальної сфери щодо проведення просвітницько-профілактичних занять за програмою «Сходинки» з батьками/опікунами підлітків, які перебувають у конфлікті з законом / Т. Г. Веретенко та ін. ; за ред. Т. Л. Лях. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015.– 156 с. URL : <http://www.healthright.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Sходинки-----.pdf>

раннього віку»; методичні матеріали «Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини»¹⁰⁶ та інші праці.

Насамкінець зазначимо, що повнота буття людини не вичерпується змістом особистісної сфери. Так, людський сенс життя завжди є результатом індивідуального прагнення, індивідуальним сенсом. Суб'єктивними складовими сенсу життя є смисложиттєві орієнтації. Смисложиттєві орієнтації особистості, її життєві перспективи, плани є проєкцією духовного життя суспільства, формуються під впливом суспільних впливів, обумовлені системою виховання і навчання, певною структурою суспільних відносин. Відповідно до теорії діяльності О. Леонт'єва, смисложиттєві орієнтації (як мета) формуються на базі вищих мотивів і, в свою чергу, породжують певний спосіб дій і операцій, спрямованих на досягнення цілей. Смисложиттєві цінності людини зумовлені сенсом життя¹⁰⁷. Науковці навіть виокремлюють адекватність та оптимальність сенсу життя як основні його характеристик (В. Чудновський).

На наше переконання, батьківство є однією зі смисложиттєвих цінностей людини. Слід додати, що одним із важливих факторів становлення особистості є усвідомлення свого батьківства й оволодіння відповідною рольовою поведінкою. Важко переоцінити вплив сім'ї на розвиток дитини. Саме на родинне виховання покладено формування первісних основ світобачення у дитини, нагромадження нею досвіду міжособистісного спілкування, формування моральних та багатьох інших важливих якостей. У табл. 6 розкрито вплив сім'ї на дитину (за методичними рекомендаціями «Про оптимізацію взаємодії дошкільного навчального закладу з батьками»).

¹⁰⁶ Усвідомлене батьківство. URL : <https://childfund.org.ua/publikatsii/usvidomlene-batkivstvo>

¹⁰⁷ Аніщенко О.В. Неперервна освіта: потенціал для особистісного і професійного розвитку дорослих // Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. – К.: ІООД НАПН України, 2016. – 354 с.

Вплив сім'ї на дитину¹⁰⁸

<i>Характеристики впливу</i>		
<i>№ з/п</i>	<i>Сприятливий</i>	<i>Несприятливий</i>
1	Інтимне, особистісне спілкування становить для дітей і батьків особливу цінність, виступає важливим життєвим контекстом	Переважання особистісного спілкування над діловим може уповільнити розвиток вміння налагоджувати взаємодію, спільну з іншими діяльність, гальмувати появу конструктивних навичок
2	Взаємини дитини з батьками та іншими членами родини емоційні, базуються на почуттях любові, прихильності, довіри, захищеності	Сильна прив'язаність дитини до рідних гальмує розвиток соціальної компетентності, ускладнює процес її входження в дитяче співавторство
3	Основні функції батьків – турбота про фізичне, психічне та моральне здоров'я дитини, її захист від негативних впливів довкілля	Надмірна опіка дитини призводить до формування залежної поведінки, звички до виконання вказівок та розпоряджень інших, уповільнюють розвиток самостійності дитини
4	На дитину впливають люди різного віку та статевої належності, носії різних соціальних функцій, що урізноманітнює та розширює її життєві враження та уявлення, сприяє гнучкості її поведінки	Нечіткість, непослідовність, суперечливість вимог, стандартів та оцінок дорослих дезорієнтує дитину, уповільнює процес унормованості її особистості, утруднює становлення самостійності
5	Члени родини впливають на дитину в різних життєвих ситуаціях та умовах, що розширює діапазон виховних можливостей	Хронічно зайняті і втомлені батьки віддають перевагу дистанційним, поверхневим, короткотривалим контактам із дитиною, які формалізують і схематизують її життєві враження
6	Гнучка унормованість життя сім'ї надає дитині право на вільний час, вибір змісту та тривалості ігор і занять, сприяє задоволенню її основних інтересів	Відсутність змістовних і часових рамок діяльності не виробляє у дитини вміння її контролювати, ускладнює процес входження дошкільника в унормоване життя дошкільного навчального закладу та школи
7	Дитина пов'язана з сім'єю міцними узами, батьки зберігають своє значення для неї впродовж всього її життя. Сила впливу матері та батька	Сімейні традиції, цінності, звички можуть утруднювати процес прийняття дитиною відмінних від них установок, гальмувати розвиток толерантності як важливої якості

¹⁰⁸ Про оптимізацію взаємодії дошкільного навчального закладу з батьками: методичні рекомендації. URL : <http://www.osvitacv.com/index.php/doshkilliya/857-2011-06-17-15-11-06>

У сучасній родині батьківство зумовлено цілями членів сім'ї, їхнім світоглядом, цінностями та іншими факторами. Саме усвідомлене батьківство дозволяє бачити в дитині особистість, цінувати її, уможливує зростання разом із нею, сприяння створенню найкращих можливостей для її гармонійного розвитку.

2.4. Педагогізація та її значення для розвитку компетентнісного потенціалу батьків

Інститут сім'ї можна вважати першою та основною ланкою між суспільством та індивідом, які постійно взаємодіють. Рівень розвитку суспільства відбивається на сімейних стосунках, а сімейні стосунки впливають на соціальну позицію людини. Гармонійне та здорове суспільство починається із щасливої та здорової сім'ї.

Сьогодні інститут сім'ї переживає суттєві складнощі: руйнуються сімейні відносини, підвищується ризик розлучень, знижуються виховні функції сім'ї, не підтримуються сімейні традиції, росте рівень дитячої бездоглядності та безпритульності, діти вимушені зростати в неповних сім'ях з усіма негативними наслідками цього явища, загострюється проблема насильства в сім'ї. Така ситуація обумовлена, з одного боку, зміною морально-етичних орієнтирів, зокрема, знецінення сімейних цінностей, втрати престижу сімейного способу життя, а з іншого - викликане негативним впливом економічної кризи¹⁰⁹.

Аналіз наукової літератури з проблем психолого-педагогічної освіти батьків дозволяє зробити висновок про те, що однією із ключових компетентностей дорослих членів родини є психолого-педагогічна компетентність. Її доцільно розвинути у контексті просвіти батьків як складової освіти впродовж життя. Адже система ціложиттєвого навчання вже є не просто бажаною, а обов'язковою¹¹⁰.

¹⁰⁹ Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки. – С. 2-3. URL : http://www.iprobuk.cv.ua/images/kontseptsiya_shasluva_roduna.doc

¹¹⁰ Дубасенюк О.А. Проблеми педагогізації професійної освіти в умовах ціложиттєвого навчання особистості в контексті ідей академіка І.А. Зязюна // Теорія і практика професійної

Завданнями педагогічної просвіти є збагачення родинного виховання, сприяння зміцненню всіх його ланок, передусім педагогічної компетентності батьків. Ця проблема заслуговує особливої уваги нашого суспільства.

Слід зазначити, що формування високого рівня психолого-педагогічної компетентності передбачає усвідомлення батьками того, що результати виховання безпосередньо залежать від власних витрат і зусиль, усвідомлення педагогічних мети і завдань; знання психічних і фізіологічних особливостей своєї дитини, форм і методів виховання; адекватності у виборі форм і методів виховання, сформованості практичних навичок їх застосування; емоційної задоволеності стосунками з дитиною та існування в сім'ї стабільного позитивно-емоційно фону.

Термін «компетентність» походить від англійського «competency». Більшість дослідників пов'язує компетентність з ефективним виконанням будь-якої діяльності або дії. Тобто компетентність – це характеристика, що дається людині в результаті оцінки ефективності (результативності) його дій, спрямованих на дозвіл певного кола значущих для цієї спільноти завдань / проблем. Знання, навички, здібності, мотиви, цінності і переконання розглядаються як можливі складові компетентності, але самі по собі ще не роблять людину компетентним¹¹¹.

Структура психолого-педагогічної компетентності батьків включає три компоненти (рис. 1)¹¹².

майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во Рута, 2016. – С. 32-58.

¹¹¹ Зенкина Т.В. Формирование педагогической компетентности родителей в условиях группі взаємопомощи // магистерская диссертация по специальности 44.04.01 – Педагогическое образование. Магистерская программа «Методология и методика социального воспитания» (2018 г.). – С.13. URL : <https://elib.utmn.ru/jspui/handle/ru-tsu/11934>

¹¹² Зенкина Т.В. Формирование педагогической компетентности родителей в условиях группі взаємопомощи // магистерская диссертация по специальности 44.04.01 – Педагогическое образование. Магистерская программа «Методология и методика социального воспитания» (2018 г.). – С.32. URL : <https://elib.utmn.ru/jspui/handle/ru-tsu/11934>

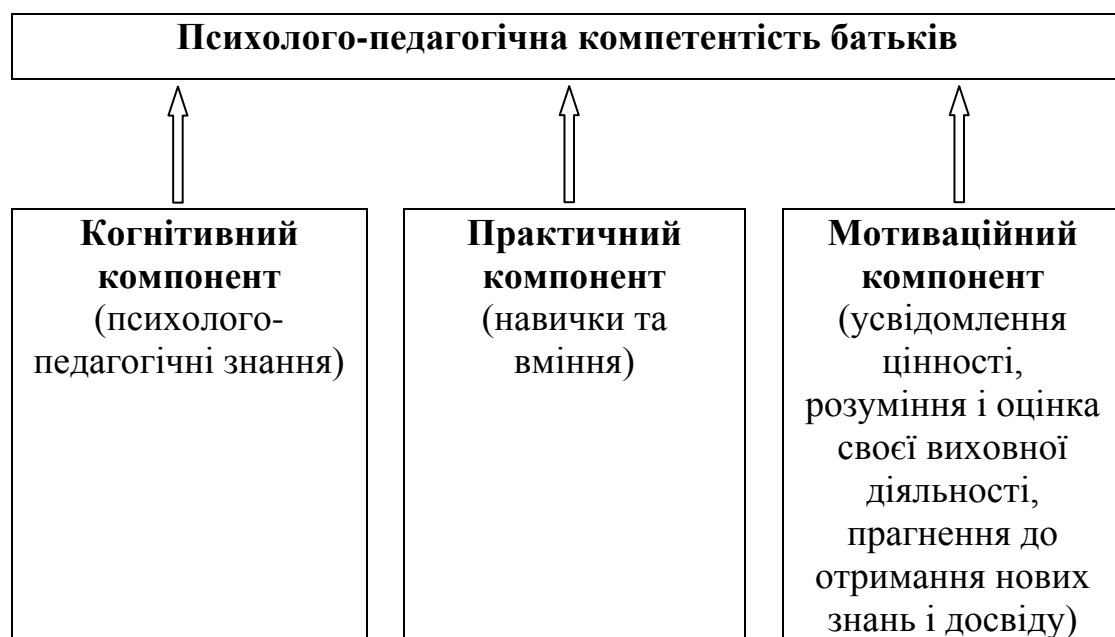

Рис. 1. Структура психолого-педагогічної компетентності батьків

Виходячи зі змісту структури психолого-педагогічної компетентності батьків, можна зробити припущення, що для формування високого рівня психолого-педагогічної компетентності батьків необхідний високий рівень мотиваційного компонента, так як саме від нього залежить рівень когнітивного і практичного компонентів. Даний висновок демонструє модель формування педагогічної компетентності батьків представлена на рис. 2¹¹³.

¹¹³ Зенкіна Т.В. Формирование педагогической компетентности родителей в условиях группы взаимопомощи // магистерская диссертация по специальности 44.04.01 – Педагогическое образование. Магистерская программа «Методология и методика социального воспитания» (2018 г.). – С.34. URL : <https://elib.utmn.ru/jspui/handle/ru-tsu/11934>

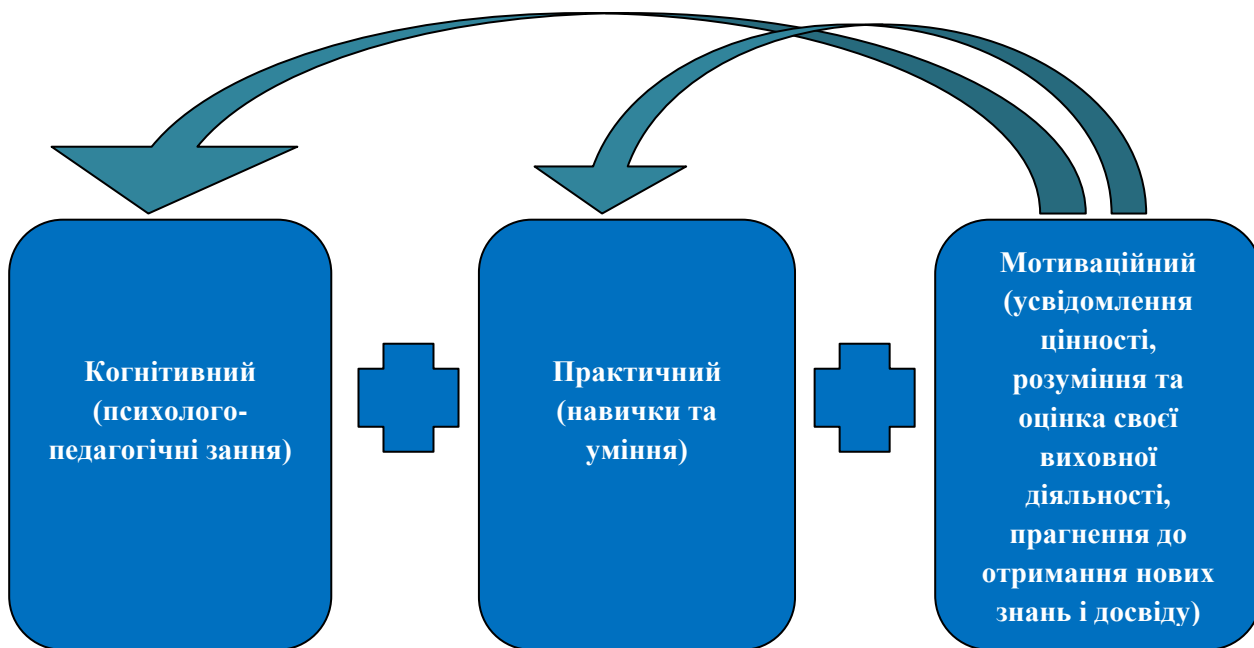

Рис. 2. Модель формування психолого-педагогічної компетентності батьків.

Зенкіна Т. зазначає, що найбільш поширеними концепціями роботи з батьками є: Адлерівська модель, модель чуттєвої комунікації, модель групової терапії, модель батьківського всеобучу І. Гребенникова.

Адлерівська модель ґрунтується на цілеспрямованій і свідомій корекції поведінки батьків, яка визначається провідним принципом взаємоповаги членів сім'ї. Модель чуттєвої комунікації Т. Гордона базується на феноменологічній теорії особистості Карла Ренсома Роджерса і практиці клієнтоорієнтованої терапії, метою якої є створення умов для самовираження особистості. В основі концепції групової терапії лежить прагнення навчити батьків змінювати свої установки в залежності від потреб дитини. Концепція загального батьківського навчання і підготовки молоді до сімейного життя І. Гребенникова виходить з того, що значна

частина недоліків і помилок у сімейному вихованні і сімейних відносинах пов'язана з психолого-педагогічною неграмотністю батьків. Більш детально ці моделі описані у підрозділі 1.4. «Моделювання взаємодії закладів освіти і родин».

У багатьох зарубіжних дослідженнях підкреслюється думка про важливість формування психолого-педагогічної компетентності батьків ще до вступу молодих людей в шлюб. З огляду на незворотність зростання дітей, важко виправити помилки виховання. Тому батьки повинні якомога раніше здобувати освіту для виховання дітей, щоб придбати необхідні компетенції в якості першого вчителя дітей¹¹⁴.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що формування психолого-педагогічної компетентності батьків відбувається шляхом передачі батькам психолого-педагогічних знань, розвитку відповідних навичок, необхідних для ефективного і успішного виховання дитини. У роботі з батьками слід враховувати: рівень знань учасників щодо конкретної теми; якими навчальними засобами підкріпити матеріал, що викладають; кількісний склад групи (інтерактивні форми ефективніші за меншої кількості учасників); ресурси, зокрема часу й простору (розподіл на малі групи потребує більше часу і простору, ніж робота всією групою); умови в приміщенні (фіксоване розташування робочих місць ускладнює пересування й зміну конфігурації)¹¹⁵.

Набуває актуальності проблема розвитку психолого-педагогічної культури батьків. У методичних рекомендаціях з питань правової освіти „Батьківський авторитет. Педагогічна культура батьків. Виховання батьків” поняття «педагогічна культура батьків» розглядається як компонент загальної культури, який акумулює в собі накопичений попередніми поколіннями досвід виховання дітей у сім'ї.

¹¹⁴ Зенкина Т.В. Формирование педагогической компетентности родителей в условиях группы взаимопомощи // магистерская диссертация по специальности 44.04.01 - Педагогическое образование. Магистерская программа «Методология и методика социального воспитания» (2018 г.). - С. 20-22. URL : <https://elib.utmn.ru/jspui/handle/ru-tsu/11934>

¹¹⁵ «Педагогізація» батьків. Особливості діяльності соціального педагога. URL : <http://www.osvitaua.com/2018/09/66141/>

Психолого-педагогічна культура батьків є складною і динамічною системою, її утворюють такі компоненти як: педагогічні знання (уявлення батьків про вікову динаміку розвитку дитини, самоцінність періоду дошкільного дитинства, про основні завдання виховання. Виявляються вони у ставленні до дитини, в оцінюванні її поведінки, реальній діяльності та спілкуванні з нею); педагогічна і психологічна компетентність (здатність зрозуміти потреби дітей, раціонально спрямувати зусилля і засоби на уміння бачити перспективи розвитку дитини; педагогічна рефлексія (вміння батьків аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини своїх педагогічних помилок); педагогічна емпатія (співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей)¹¹⁶.

Виховні можливості сім'ї зумовлені різними чинниками, а саме: готовністю батьків до виховання дитини, рівнем загальної і педагогічної культури дорослих членів родини, можливостями його реалізації, характером взаємин і мірою узгодженості батьків у питаннях виховання, їхніми індивідуальними особливостями – темпераментом, моральними якостями, комунікативними здібностями, станом здоров'я, а отже, загальним і власним досвідом виховання дітей, ціннісними орієнтаціями, їхньою ієрархією.

Педагогічна освіта батьків планується відповідно до вікових та інших особливостей дорослих членів родин. Класні керівники зазвичай включають у плани роботи лекції з педагогіки, психології, права, етики, фізіології та гігієни; батьківські збори; тематичні консультації; педагогічні практикуми з розгляду й аналізу різних ситуацій виховання дитини в родині та школі; огляд популярної педагогічної літератури для батьків; обмін досвідом виховання дітей у родині; вечір запитань і відповідей; день відкритих дверей та інші форми¹¹⁷. Суспільство

¹¹⁶ Методичні рекомендації з питань правової освіти «Батьківський авторитет. Педагогічна культура батьків. Виховання батьків». URL : <http://bilyaivka-rda.odessa.gov.ua/bilyaivka-mskrajonne-upravlnnya-yustic-povdomlya/metodichn-rekomendac-z-pitan-pravovo-osvti-batkvskij-avtoritet-pedagogchna-kultura-batkv-vihovannya-batkv/>

¹¹⁷ Методичні рекомендації з питань правової освіти «Батьківський авторитет. Педагогічна культура батьків. Виховання батьків». URL : <http://bilyaivka-rda.odessa.gov.ua/bilyaivka->

зацікавлене в фізично й морально здоровій сім'ї, здатній реалізувати свій соціальний потенціал, забезпечити не лише власне виживання, а й розвиток¹¹⁸.

Усвідомленість батьками себе як вихователів охоплює: ціннісні орієнтації подружжя (сімейні цінності); батьківські настановлення й очікування; батьківське ставлення; батьківські почуття; батьківські позиції; батьківську відповідальність; стиль сімейного виховання.

Невпевненість батьків, неправильне виховання дітей загострюють взаємини в сім'ї і негативно впливають на дитину, гальмують ефективність допомоги в її розвитку. Допомога в розвитку дитини означає створення таких умов, за яких її фізіологічні, емоційні та інтелектуальні потреби задовольнятимуться достатньою мірою і на необхідному якісному рівні. Результат такого виховання – здоров'я дитини, її щастя і благополуччя.

Слід зазначити, що основними принципами сімейного виховання є:

1. Гуманність і милосердя до дитини (діти мають зростати і виховуватися в атмосфері доброзичливості, любові та щастя; батьки мають розуміти і приймати свою дитину такою, якою вона є, сприяти розвитку кращих її рис; дотримання діалектичної єдності щирої поваги до особистості дитини та високої вимогливості до неї).

2. Врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини (виховні впливи і розподіл сімейних ролей мають вибудовуватися з огляду на вікові, статеві та індивідуальні особливості дитини).

3. Залучення дітей до життєдіяльності сім'ї як рівноправних учасників (суб'єкт – суб'єктні батьківсько-дитячі відносини).

4. Оптимістичність і демократичність батьківсько-дитячих взаємин.

5. Послідовність та єдність батьківських вимог¹¹⁹.

mskrajonne-upravlennya-yustic-povdomlya/metodichn-rekomendac-z-pitan-pravovo-osvti-batkvskij-avtoritet-pedagogchna-kultura-batkv-vihovannya-batkv/

¹¹⁸ Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки. – С. 2. URL : http://www.ippobuk.cv.ua/images/kontsepsiya_shasluva_roduna.doc

¹¹⁹ Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки. – С. 2. URL : http://www.ippobuk.cv.ua/images/kontsepsiya_shasluva_roduna.doc

Потребою часу є систематична й послідовна педагогізація батьківської громадськості, оскільки члени сім'ї є першими вихователями дитини. Необхідно враховувати, що вплив сім'ї на підростаючу особистість залежить від багатьох факторів, а саме: склад сім'ї (повна – неповна, наявність членів старшого покоління); побутові умови; морально-психологічний клімат; соціальна орієнтація; загальна культура; забезпечення єдності вимог до дитини усіх членів сім'ї; характер спілкування батьків із дитиною; єдність сімейних інтересів¹²⁰.

У вихованні дітей позитивних результатів можливо досягти лише у тому випадку, якщо застосовувати активне залучення в процес виховання всіх членів колективу навчального закладу і членів сімей вихованців та підібрати різноманітні ефективні форми співпраці.

Під педагогізацією батьків ми розуміємо, насамперед, формування їх психолого-педагогічної культури. Педагогізація сімейних стосунків є загальним спрямуванням взаємодії сім'ї і навчальних закладів, яке забезпечує емоційне збагачення родинної атмосфери. У цьому процесі відбуваються різноспрямовані збагачувальні впливи на батьків, їхніх дітей, а також педагогів.

Важливість педагогізації батьків є важливою для сучасного стану сімейного виховання. Універсальність педагогічних знань та вмінь, отриманих батьками, дасть можливість застосування їх в особистісних відносинах у родині, а також у соціальних відносинах. Знання з педагогіки, що взаємодіють з психологічними знаннями, необхідні сучасним батькам для самоосвіти, розвитку творчих здібностей та успішності у процесі виховання дітей. Вони є дуже важливими для організації щасливого сімейного життя. Педагогіка як наука та навчальний предмет виконує загальну функцію трансляції культури. Вона має бути основою у підготовці молодого покоління до сімейного життя та відповідального батьківства.

Основним призначенням педагогіки завжди було творення людини, здатної змінювати світ, наповнювати його відповідно до викликів цивілізаційного

¹²⁰ Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки. – С. 6. URL : http://www.ippobuk.cv.ua/images/kontseptsiya_shasluva_roduna.doc

розвитку новим змістом. Останнє свідчить про необмеженість і невичерпність людського капіталу. Засвоєння нових знань та інформації слугує передумовою виробництва нового знання. Завдяки освіті людський капітал виявляється невичерпним, що суттєво впливає на характер соціально-економічних процесів. Відтак, економічний і науково-технічний прогрес країни залежить від індивідуальних досягнень її громадян, їх професійної компетентності, освіченості і розвиненості кожної особистості. Освіта прискорює швидкість поширення відкриттів та інновацій, темпи науково-технічного прогресу¹²¹.

Просвіта батьків може охоплювати різні галузі знань і бути як психолого-педагогічною, так і методичною, правовою, екологічною, медичною. Характерною відмінністю саме педагогічної просвіти від будь-якої з інших є не тільки її зміст, а й методи, якими вона здійснюється.

Розглядаючи поняття «педагогічна просвіта батьків» як цілеспрямований процес і результат засвоєння батьками систематизованих навичок, умінь, знань про особливості розвитку і способи взаємодії з дитиною, можна зробити висновок про те, що вона ґрунтується на культурних цінностях та гуманістичній основі.

Сутність просвіти батьків заключається у тому, щоб шляхом самоосвіти стимулювати їх не лише для реалізації змісту, визначеного освітніми інституціями, а й до реалізації їхнього особистісного (виховного) потенціалу в умовах сім'ї на засадах індивідуалізації впливу на дітей актуальними засобами загальнолюдської та родинної етнокультури.

Унаслідок синтезу соціального досвіду виховання дітей із загальною культурою батьків зумовлювалась перманентна мінливість змісту батьківської інтерпретації педагогічної культури, її чітка диференціація з педагогічною професійною культурою¹²².

¹²¹ Дубасенюк О.А. Проблеми педагогізації професійної освіти в умовах ціложиттєвого навчання особистості в контексті ідей академіка І.А. Зязюна // Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во Рута, 2016. – С. 32-58.

¹²² Кондрацька Н.М., Клепач М.М., Шабловська .Р. Психолого-педагогічна просвіта як фактор розвитку педагогічної культури батьків. URL : <http://ep3.nuwm.edu.ua/1605/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%86>

У більш конкретному сенсі педагогізація свідомості батьків – це цілеспрямований процес затвердження в свідомості людини знань, схем, способів діяльності і поведінки, оцінок, які допомагають їй ефективно вирішувати такі педагогічні завдання: вибудовувати безконфліктні відносини з людьми; зберігати відносини любові і довіри з близькими людьми, в тому числі і в сім'ї; запобігати появі відчуженості у відносинах зі своїми дітьми і близькими людьми; успішно реалізовувати об'єктивні соціальні ролі – сина або дочки, чоловіка або дружини, батька або матері, вихователя або вихованця, вчителя або учня; свідомо готувати своїх дітей до виконання цих життєво важливих ролей.

Попередити появу відчуження між батьками і дітьми допоможе вирішення конкретних завдань у процесі їх педагогізації: вселити батькам просту істину, що право і обов'язок виховання дітей належать перш за все їм самим; виховати у батьків почуття впевненості в своїх силах і мудрості; поповнити знання батьків про виховання дітей загальнодоступними науковими відомостями; надати батькам допомогу в управлінні власною поведінкою і поведінкою дітей і в разі необхідності дати рекомендації по його зміни; навчити батьків спілкуванню з дітьми: активного слухання, самовираження, ведення бесіди; надати батькам допомогу в розумному вибудовуванні відносин з дитиною; навчити батьків оперувати поняттями трансактного аналізу при розгляді своєї поведінки і поведінки близьких людей¹²³.

Актуальні питання з педагогізації батьківської свідомості запропоновані Кружиліною Т. у програмі «Співдружність», метою якої є допомога сучасній сім'ї у вихованні дітей, попередження появи відчуження між батьками і дітьми. Реалізація даної програми побудована на основі наступних принципів:

%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9D.%20%D0%9C.%2C%20%D0%9A%D0%BB%D0%B5
%D0%BF%D0%B0%D1%87%20%D0%9C.%20%D0%9C.%2C%20%D0%A8%D0%B0%D0%B1%
D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%90.%20%D0%A0.%
20.pdf

¹²³ Кружилина Т.В. Педагогизация сознания родителей учащихся общеобразовательной школы.
URL : <http://school2100.com/upload/iblock/66f/66fcc38e99ac3d98e197a38744f3e2d3.pdf>

– системності і додатковості (в ній дійсно все і всі один з одним пов'язані: вчителі, діти, родичі, студенти-практиканти, вчені-педагоги, доповнюючи один одного);

– відкритості для взаємодії із зовнішнім світом (програма не повинна бути догмою, вона постійно повинна розвиватися і доповнюватися і перш за все за рахунок взаємодії зі світом культури і людей);

– поєднання теорії і практики (практика є продовженням теорії, як і теорія є результатом практики);

– неодмінною умовою педагогізації свідомості батьків є формування у них потреби в читанні педагогічної і психологічної літератури, в зверненні до історичних витоків педагогіки);

– узгодженості процесу педагогізації свідомості батьків з етапами морально-психологічного становлення дитини (педагогічні зусилля вихователів ефективні тільки тоді, коли вони своєчасні і розумні)¹²⁴.

Батькам необхідно допомогти стати грамотними вихователями, тому основний зміст роботи педагога в цьому напрямі – дати їм знання з питань психології та соціальної педагогіки. Причому педагогізація батьків повинна мати випереджальний характер. Трактуючи школу як засіб педагогізації соціального середовища, до того ж не лише через педагогічний колектив, а й через соціально-розвинених учнів та батьків, соціальний педагог є сучасним фахівцем із соціального виховання, покликаним сприяти взаємодії школи й сім'ї задля перетворення наявних зв'язків і вибудовування на їхньому ґрунті основ культури й професіоналізму, які так необхідні для розв'язання проблем дитинства та сучасного соціуму взагалі¹²⁵.

Поняття «педагогізація середовища» увів у науковий обіг видатний педагог Станіслав Теофілович Шацький. Він трактував школу як засіб педагогізації

¹²⁴ Кружилина Т.В. Педагогизация сознания родителей учащихся общеобразовательной школы. URL : <http://school2100.com/upload/iblock/66f/66fcc38e99ac3d98e197a38744f3e2d3.pdf>

¹²⁵ «Педагогізація» батьків. Особливості діяльності соціального педагога. URL : <http://www.osvita.ua.com/2018/09/66141/>

соціального середовища, до того ж не лише через педагогічний колектив, а й через соціально-розвинених учнів та батьків.

У педагогічній освіті дорослих членів родини можна виділити такі напрями:

- широке ознайомлення з надбанням етнопедагогіки свого народу. Це неперевершене духовне багатство народу, в якому акумульовані знання про побудову сім'ї, виховання дітей із урахуванням національних особливостей;

- формування критичного ставлення до проявів масової культури низької якості, яка негативно впливає на морально-духовні засади народу, руйнує національний менталітет. Не забороняти, а розумно формувати критичне ставлення до негативних явищ;

- запровадження просвіти з проблем сім'ї та сімейного виховання;

- запровадження широких телевізійних і радіопрограм, що були б спрямовані на підвищення психолого-педагогічної культури усіх, хто займається питаннями сімейного виховання дітей;

- видання великими накладками (з розрахунку на кожную сім'ю) серії популярної літератури під рубрикою «Сім'я»;

- забезпечення в кожній школі діяльності педагогічних університетів для батьків. Кожен батько і мати впродовж періоду навчання їхньої дитини мають пройти курс оволодіння психолого-педагогічними знаннями з урахуванням поступального розвитку вихованців. Робота таких університетів має здійснюватися не на рівні самодіяльності; для цього потрібне достатнє економічне забезпечення для оплати праці педагогів, психологів, лікарів, соціологів, які організовують і проводять заняття;

- створення культурно-розважальних центрів, у яких мали б змогу проводити дозвілля діти з батьками¹²⁶.

Педагогізація батьків і членів родин має сприяти розв'язанню актуальних завдань, серед яких виокремимо такі:

навчити батьків бачити і розуміти вікові зміни, що відбуваються з дітьми;

¹²⁶ Які шляхи та засоби формування психолого-педагогічної культури батьків? URL : https://pidruchniki.com/pedagogika/yaki_shlyahi_zasobi_formuvannya_psihologo-pedagogichnoyi_kulturi_batkiv

познайомити з основами психологічних, педагогічних і правових знань, необхідних для ефективного побудови дитячо-батьківських відносин;
розвивати шанобливе ставлення до особистості дитини, розуміння цінності і неповторності її внутрішнього світу, розуміння основного принципу взаємодії з дитиною – «не нашкодь»;
формувати мотивацію батьків до роботи над собою, самопізнання і самовдосконалення в сфері сімейних відносин;
формувати навички ефективної сімейної комунікації, емпатії та толерантності в дитячо-батьківських відносинах;
розвивати вміння батьків надавати дітям допомогу і підтримку у вирішенні актуальних життєвих задач;
сприяти психолого-педагогічному пошуку методів ефективного впливу на дитину в процесі її соціалізації;
допомогти батькам усвідомити причини ситуації проблемної ситуації і прийти до усвідомленого вибору при вирішенні проблем емоційного і міжособистісного характеру.

Інформаційна освіта (знання про фізичних і психічних особливостях дитини в різному віці, прийоми та методи виховання), формування практичних навичок виховання за допомогою тренінгів, ігрової форми роботи та ін., формування мотиваційного компонента педагогічної компетентності забезпечить батькам підвищення своєї педагогічної компетентності в цілому.

Таким чином, психолого-педагогічна компетентність дорослих членів родини має базуватися на вихованні необхідних для сімейного життя навичок взаємин між членами родини, які потрібні для оцінювання власної поведінки або поведінки інших членів сім'ї.

Питання для самоконтролю:

- 1) У чому проявляється мотивація дорослої людини?
- 2) Які фактори впливають на мотивацію навчання?

3) Назвіть ефективні інноваційні форми мотивації батьків та членів родин до навчання.

4) Яка із форм діяльності американської школи щодо надання допомоги батькам у вихованні своїх дітей імпонує вам найбільше? Чому?

5) Які заходи позитивно впливають на підвищення психолого-педагогічної культури батьків?

6) Проаналізуйте основні форми роботи з батьками, які використовуються у закладах освіти.

7) Які функції покладено на психолого-педагогічну просвіту батьків і членів родин?

8) Охарактеризуйте форми роботи з підвищення психолого-педагогічної культури батьків.

9) Розкрийте суть поняття «компетентність».

10) Назвіть компоненти психолого-педагогічної компетентності батьків.

11) Окресліть шляхи формування психолого-педагогічної компетентності батьків.

12) Обґрунтуйте сутність педагогізації батьків і членів родин.

13) Назвіть основні принципи сімейного виховання, визначені Концепцією сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина».

РОЗДІЛ III.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ, ТЕХНОЛОГІЇ ОСВІТИ І ПРОСВІТИ БАТЬКІВ, ЧЛЕНІВ РОДИН: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

3.1. Загальна характеристика форм організації освіти і просвіти батьків, членів родин

Сім'я є найважливішим середовищем формування особистості і найголовнішим інститутом виховання. Саме сім'я з раннього дитинства покликана закласти в дитині моральні цінності, орієнтири на побудову розумного способу життя.

Батьки та члени родин іноді не знають, як знайти «спільну мову» з дитиною, тому що не мають спеціальних знань у галузі виховання, відчують труднощі у встановленні контактів з дітьми. Діяльність батьків, членів родин і педагогів в інтересах дитини може бути успішною тільки в тому випадку, якщо вони стануть союзниками.

Зміст взаємодії навчального закладу з батьками та членами родин включає три основних напрямки:

- психолого-педагогічна освіта батьків та членів родин;
- залучення батьків та членів родин до навчально-виховного процесу;
- участь сімей учнів в управлінні навчально-виховним процесом в школі.

Організуюючи освітньо-просвітницьку діяльність батьків, членів родин, необхідно враховувати їхній рівень освіти, культури, у тому числі й педагогічної, ставлення до навчально-виховної діяльності тощо. Тобто результативність освіти та просвіти залежить від знань педагогами конкретної родини та адекватного підбору змісту та форм роботи з батьками, членами родин. Педагог має можливість залучити батьків, членів родин до діалогу, виявити ступінь усвідомлення ними тих чи інших психолого-педагогічних знань, у чомусь переконати. У процесі такого діалогу виникає можливість вплинути на формування у батьків, членів родин мотивів освітньо-просвітницької діяльності,

спонукати до педагогічної рефлексії, до позитивних змін педагогічної позиції в цілому.

Для організації освіти та просвіти батьків, членів родин необхідно передбачити три блока: діагностувальний, варіативний та блок самоосвіти.

Діагностувальний блок необхідний для створення батькам, членам родин умов для вивчення самих себе, своїх родин, своїх стосунків з близькими, своїх психолого-педагогічних знань. Результатом роботи у межах цього блоку є формування у батьків, членів родин потреби в отриманні педагогічних знань.

Варіативний блок створює умови для освіти та просвіти батьків, членів родин відповідно до їх потреб та інтересів. У цьому блоці стрижневим є вибір змісту освітніх програм самими батьками та членами родин. Результатом роботи у межах цього блоку є отримання батьками, членами родин основ педагогічних знань.

Блок самоосвіти передбачає підвищення рівня батьківської культури. Визначається він самостійно. Результатом роботи цього блоку є творчий розвиток особистості самих батьків, членів родин, творче ставлення до навчально-виховного процесу в цілому, обмін сласними знаннями та досвідом з іншими батьками.

Таким чином, діяльність загальноосвітнього навчального закладу у роботі з батьками та членами родин має бути спрямована на досягнення просвітницької мети (навчити батьків та членів родин бачити та розуміти зміни, що відбуваються з дітьми); консультативної мети (організувати спільний психолого-педагогічний пошук методів ефективного виховного впливу на дитину в процесі набуття нею важливих соціальних та навчальних навичок); комунікативної мети (збагатити досвідом культури взаємодії батьків, членів родин та дітей).

Варто зазначити, що організація та проведення освіти та просвіти батьків, членів родин вимагає від педагога глибоких знань сутності сімейного виховання, уміння взаємодіяти на рівних, на принципах співробітництва у процесі комунікації, а також володіння різноманітними формами, технологіями, методами та прийомами.

Освіту та просвіту батьків, членів родин у закладі загальної середньої освіти можна організувати за допомогою наступних форм роботи:

- батьківські університети;
- конференції;
- індивідуальні та тематичні консультації;
- батьківські збори;
- тренінги.

Залучити батьків та членів у навчально-виховний процес можна за допомогою наступних форм діяльності: дні творчості дітей та їх батьків; відкриті уроки та позакласні заходи; допомога в організації та проведенні позакласних справ і зміцнення матеріально-технічної бази школи та класу; батьківське суспільне патрулювання; шефська допомога.

Участь батьків та членів родин в управлінні навчально-виховним процесом можна організувати за допомогою наступних форм діяльності:

- участь батьків і членів родин класу в роботі ради школи;
- участь батьків класу в роботі батьківського комітету і комітету громадського контролю;
- участь у роботі ради сприяння сім'ї та школі.

Розрізняють нетрадиційні і традиційні форми роботи з батьками та членами родин у загальноосвітньому навчальному закладі.

До традиційних форм роботи з батьками та членами родин відносяться:

1. Психолого-педагогічні лекторії.
2. Залучення батьків і членів родин до навчально-виховного процесу (творчі справи, батьківські збори, індивідуальні тематичні консультації, соціологічні опитування).
3. Участь батьків та членів родин в управлінні школою (батьківські комітети, піклувальна рада).
4. Проведення брифінгів (питання-відповідь), круглих столів (обговорення теми, обмін думками і досвідом своєї роботи).

5. Залучення батьків і членів родин до трудових справах (суботники, участь в ремонті).

Серед нетрадиційних форм роботи з батьками можна виділити батьківські читання, батьківські вечора, тренінги, круглий стіл, електронний журнал, Інтернет-консультації, інформаційний лист учня, портфоліо учня тощо. Більш детально охарактеризуємо форми освіти і просвіти батьків та членів родин.

Батьківські читання – форма роботи з батьками та членами родин, яка дає можливість батькам не тільки слухати лекції педагогів, а й вивчати літературу з проблеми та брати участь в її обговорення. Батьківські читання можна організувати таким чином: на перших зборах на початку навчального р. батьки визначають питання педагогіки і психології, які їх найбільше хвилюють. Учитель збирає інформацію і аналізує її. За допомогою шкільного бібліотекаря та інших фахівців визначаються книги, за допомогою яких можна отримати відповідь на поставлене запитання. Батьки читають книги, а потім використовують рекомендовану літературу в батьківських читаннях. Особливістю батьківських читань є те, що, аналізуючи книгу, батьки повинні викласти власне розуміння питання і змінити підходи до його рішення після прочитання книги.

Батьківські вечори – форма роботи, яка чудово згуртовує батьківський колектив. Батьківські вечори проводяться у класі 2-3 рази на рік без присутності дітей. Батьківський вечір – це свято спілкування з батьками друга твоєї дитини, це свято спогадів дитинства та дитинства власної дитини, це пошук відповідей на питання, які перед батьками ставить життя і власна дитина. Теми батьківських вечорів можуть бути найрізноманітнішими. Форми вечорів дозволяють не тільки висловлювати свою думку із запропонованих тем, а й почути щось корисне для себе в міркуваннях інших батьків, взяти на озброєння в свій виховний арсенал щось нове, цікаве. Батьківські вечори зближують сім'ї, дозволяють побачити дорослих і дітей в іншому світлі, допомагають подолати недовіру і ворожість у взаєминах дорослих і дітей.

Батьківський ринг – одна з дискусійних форм спілкування батьків і формування батьківського колективу. Батьківський ринг проводиться з тією

метою, щоб більшість батьків могли утвердитись у правоті своїх методів виховання або провести ревізію свого педагогічного арсеналу, задуматися над тим, що у вихованні своєї дитини вони роблять правильно, а що не зовсім так. Корисність таких зустрічей батьків полягає ще і в тому, що вони дозволяють зняти всякі закулісні розмови серед батьків з питань організації освітнього простору їхніх дітей, змісту навчально-виховного процесу.

Класні батьківські збори – форма аналізу, осмислення на основі даних педагогічної науки досвіду виховання; це школа освіти батьків. Види батьківських зборів: організаційні, збори за планом психолого-педагогічної освіти та просвіти, тематичні, збори-диспути, підсумкові (четвертні) тощо. Тематика батьківських зборів зазвичай визначається педагогами і може обговорюватися на батьківському комітеті. Класні батьківські збори проводяться чотири-п'ять разів на рік. На них обговорюються завдання навчально-виховної роботи класу, планування виховної роботи в класі, намічаються шляхи найбільш тісної співпраці сім'ї зі школою, підводяться підсумки роботи. Класні батьківські збори ефективні лише тоді, коли на них не тільки підводять підсумки успішності, але і розглядають актуальні педагогічні проблеми. На таких зібраннях обговорення успішності учнів не самоціль, а місток до вирішення тієї чи іншої педагогічної проблеми.

Загальні батьківські збори незамінні лише в тих випадках, коли є інформація, цікава всім. Доречні такі збори на початку навчального р., після закінчення його, і тематичні – протягом р.. Так, на початку р. класний керівник оголошує батькам про можливі освітні маршрути, нові можливості вибору дисциплін, педагогів та особливості їх викладання, будь-які зміни в режимі роботи школи. Це традиційно. Але, крім того, діти за літо зросли, перейшли в «наступний вік», а батьки можуть не знати про психологічні особливості дітей цього віку. Тому є сенс присвятити час й розмові про психологічні особливості та педагогічні підходи, попередити батьків про можливі ускладнення в поведінці дітей, розповісти про пріоритети і цінності даного віку.

Інноваційні форми проведення батьківських зборів.

Збори-ділова гра має на меті виявити в ході гри уявлення батьків з означеної проблеми, шляхи та способи її вирішення, а також сприяти об'єднанню батьківського колективу, формуванню доброзичливих і довірчих відносин між батьками, членами родин і педагогами.

Робота батьків та членів родин на зборах проходить по групах, які можуть бути такими: «діти», «адміністрація школи», «вихователі», «батьки», і відповідно до отриманого назвою учасники будуть виконувати певну роль в грі. Групу експертів може очолити шкільний психолог. Кожна група готує свій аналіз проблеми та викладає спосіб її вирішення. У кінці гри проходить самооцінка учасників, у ході якої кожному з присутніх необхідно продовжити фразу: працюючи з групою, я зрозумів (а), що ...

Збори-практикум не тільки знайомить батьків з якимось поняттям, але і в ході зборів навчає соціальним вправам, допомагає застосувати отриману інформацію на практиці. Наприклад, одна з тем таких зборів може звучати так: «Як допомогти дитині стати уважним», де учасники знайомляться з поняттям уваги і його основними властивостями, вивчають і демонструють ігри та вправи з розвитку уваги.

Збори-прецеденти доцільно проводити для батьків з різних класів і навіть різних паралелей: для них дуже корисно буває згадати, які проблеми вирішувалися ними кілька років тому (і поділитися своїм досвідом). На початку присутнім демонструється сценка або відеозапис будь-якої проблемної ситуації. Це може бути конфлікт із серії «батьки і діти» або ж між учнем і вчителем. І після цього класний керівник провокує батьків на обговорення побаченого, обмін думками, досвідом, порадами. Наступний етап: перегляд «розвитку подій» триває, батьки можуть на власні очі переконатися, до чого можуть призвести їхні поради.

Мікрогрупові збори проводяться для батьків та членів родин, чиї діти мають подібні особистісні або навчальні проблеми. Також розумно запросити на цю зустріч фахівця-професіонала в даній сфері. Як форма освітньої роботи з батьками та членами родин, мікрогрупові збори є дуже ефективними, бо, по-перше, важко перший раз промовити вголос наболіле, але батьки, озвучивши свою проблему і

почувши, що в інших сім'ях практично такий же стан справ, переконуються, що вони не самотні в цій проблемі; по-друге, на мікрогрупових зборах в розмову вступають і ті батьки, які вже зуміли впоратися з проблемою, діляться своїм досвідом (навіть негативним), і у інших батьків формується переконання в тому, що все вийде і все можна виправити; по-третє, розмова виходить кулуарна, приватна, тому батьки чи члени родин впевнені в тому, що інші не дізнаються про проблеми їхніх дітей.

Лекція – це форма психолого-педагогічної освіти та просвіти, що розкриває сутність тієї чи іншої проблеми виховання. Кращий лектор – сам учитель-вихователь, який знає інтереси дітей, вміє проводити аналіз виховних явищ, ситуацій. Тому в лекції слід розкривати причини явищ, умови їх протікання, механізм поведінки дитини, закономірності розвитку її психіки, правила сімейного виховання.

При підготовці лекції слід враховувати її структуру, логіку, можна скласти план із зазначенням основних ідей, думок, фактів і цифр. Одна з необхідних умов лекцій – опора на досвід сімейного виховання. Метод спілкування під час лекції – невимушена розмова, задушевна бесіда, діалог зацікавлених однодумців.

Тематика лекцій повинна бути різноманітною, цікавою і актуальною для батьків, наприклад: «Вікові особливості молодших школярів», «Режим дня школяра», «Що таке самовиховання?», «Індивідуальний підхід і врахування вікових особливостей школярів у сімейному вихованні», «Дитина і природа», «Мистецтво в житті дітей», «Статеве виховання дітей в сім'ї» тощо.

Конференція – форма педагогічної освіти та просвіти, що передбачає розширення, поглиблення і закріплення знань про виховання дітей. Конференції можуть бути науково-практичними, теоретичними, читацькими, з обміну досвідом, конференціями матерів, батьків тощо. Конференції проводяться раз на рік, вони вимагають ретельної підготовки і передбачають активну участь батьків та членів родин. До них зазвичай готують виставки робіт учнів, книг для батьків, концерти художньої самодіяльності. Теми конференцій повинні бути конкретними, наприклад: «Гра в житті дитини», «Моральне виховання дітей в

сім'ї» тощо. Конференція зазвичай відкривається вступним словом директора школи (якщо це загальношкільна конференція) або класного керівника (якщо вона класна). З короткими, заздалегідь підготовленими повідомленнями про свій досвід сімейного виховання виступають батьки. Таких повідомлень може бути три-чотири. Потім надається слово всім бажаючим. Підсумки підводить ведучий конференції. Батьківські конференції повинні готуватися дуже ретельно, з обов'язковою участю психолога, соціального педагога, які працюють у школі. До завдань підготовки належить проведення соціологічних і психологічних досліджень з проблеми конференції та їх аналіз, а також ознайомлення учасників конференції із результатами досліджень. Активними учасниками конференції виступають самі батьки. Вони готують аналіз проблеми з позицій власного досвіду. Важливою рисою конференції є те, що вона приймає певні рішення або окреслює заходи щодо вирішення проблеми.

Практикум – це форма вироблення у батьків та членів родин педагогічних умінь з виховання дітей, ефективного вирішення педагогічних ситуацій, які виникають, своєрідне тренування педагогічне мислення батьків-вихователів. У ході педагогічного практикуму вчитель пропонує знайти вихід з будь-якої конфліктної ситуації, яка може скластися у взаєминах батьків і дітей, батьків і школи тощо, пояснити свою позицію в тій чи іншій передбачуваній ситуації або ситуації, що реально виникла.

Відкриті уроки зазвичай організуються з метою ознайомлення батьків з новими програмами з предмету, методикою викладання, вимогами вчителя. Найчастіше відкриті уроки практикуються в початковій школі. Необхідно хоча б один-два рази на півріччя давати можливість батькам бути присутнім на відкритому уроці. Це дозволить уникнути багатьох конфліктів, викликаних незнанням і нерозумінням батьками всієї складності та специфіки навчальної діяльності в сучасній школі.

Педагогічна дискусія (диспут) – одна з найбільш цікавих форм підвищення педагогічної культури. Прикметна особливість диспуту полягає в тому, що він дозволяє залучити всіх присутніх в обговорення поставлених проблем, сприяє

виробленню вміння всебічно аналізувати факти і явища, спираючись на набуті навички та накопичений досвід. Успіх диспуту багато в чому залежить від його підготовки. Приблизно за місяць учасники повинні познайомитися з темою майбутнього диспуту, основними питаннями, літературою. Найвідповідальніша частина диспуту – ведення спору. Багато що визначає тут поведінка ведучого (їм може бути педагог або хтось із присутніх). Необхідно заздалегідь встановити регламент, вислуховувати всі виступи, пропонувати, аргументувати свою позицію, у кінці диспуту підбити підсумки, зробити висновки. Головний принцип диспуту – повага до позиції і думки будь-якого учасника. Він найприйнятніший за умови, якщо в класі або в школі сформувався дружний батьківський колектив і кожен може відверто висловитися стосовно обговорюваної проблеми. Диспут не лише збагачує батьків та членів родин знаннями з педагогіки та психології, сприяє більш тісним контактам з учителями, а й створює додаткові можливості для врахування індивідуальних особливостей батьків при засвоєнні ними психолого-педагогічної інформації.

Круглий стіл – це зустріч батьків та членів родин, яким для обговорення пропонується будь-яка значуща тема. З метою стимулювання активності батьків та спрямування обговорення у потрібне русло пропонується «рамка», тобто ряд завдань і питань. Для одних батьків важлива можливість висловитися, розповісти про свої труднощі у взаємодії з дитиною. Для інших – цікаво порівняти прояви іншої дитини з проявами своєї, що дає їм можливість по-новому оцінити її, побачити якісь незнайомі раніше аспекти досліджуваної проблеми. Крім того, круглий стіл має на меті більш поглиблений, комплексний розгляд актуальної для батьків проблеми, пов'язаної із завданнями батьківства, способами здійснення ролі батьків, вихователів. Залучення до участі фахівців (психолог, соціальний педагог, інспектор у справах неповнолітніх тощо). дозволяє учасникам побачити обговорювану проблему з різних сторін, знайти її можливе рішення, знявши обмеження, що накладаються властивими батькам стереотипами і установками.

Рольові ігри – форма колективної творчої діяльності з вивчення рівня сформованості педагогічних умінь учасників. Зразковими темами рольових ігор з

батьками можуть бути такі: «Ранок у вашому домі», «Дитина прийшла зі школи», «Сімейна рада» та ін. Методика рольової гри передбачає визначення теми, складу учасників, розподіл ролей між ними, попереднє обговорення можливих позицій і варіантів поведінки учасників гри. При цьому важливо програти кілька варіантів (позитивних і негативних) поведінки учасників гри і шляхом спільного обговорення вибрати оптимальний для даної ситуації спосіб дій.

Метод блиц-гра заснований і дозволяє досягнути закони спілкування. В даному методі моделюються кілька процесів: зняття емоційної напруги, небажання активно мислити, творити, спілкуватися; подолання страху перед невизначеністю; генерування нових ідей, які найкращим чином задовольняли б вимоги вдосконалення діяльності; проектування їх на можливі ідеї інших учасників, можливість аргументації і докази.

Ігрове проектування – як активний метод, що характеризується наявністю дослідницької або методичної проблеми (завдання), що повідомляється педагогом, поділом учасників на невеликі групи, які змагаються, і розробкою ними варіантів вирішення поставленої проблеми (завдання), проведенням заключного засідання, на якому із застосуванням методу розігрування ролей групи публічно захищають розроблені варіанти рішень.

Ігри інтенсивного навчання дозволяють не тільки оволодіти способами пізнавальної діяльності, а й ефективно і в найкоротші терміни забезпечити засвоєння певного обсягу знань, умінь і навичок. Факторами успішності навчання при цьому є активність тих, хто навчається, і їх спілкування на досліджувану тему.

Індивідуальні тематичні консультації. Часто в рішенні тієї чи іншої складної проблеми педагог може отримати допомогу безпосередньо від батьків учнів, і цим не слід нехтувати. Консультації з батьками корисні як для них самих, так і для вчителя. Батьки та члени родин отримують реальне уявлення про шкільні справи та поведінку дитини, учитель – необхідні йому відомості для більш глибокого розуміння проблем кожного учня.

Обмінявшись інформацією, обидві сторони, можливо, прийдуть до взаємної згоди щодо конкретних форм батьківського сприяння. У спілкуванні з батьками чи членами родин педагог повинен проявляти максимум тактовності. Неприпустимо соромити батьків, натякати на невиконання ними своїх обов'язків по відношенню до сина або дочки. Підхід учителя повинен бути таким: «Перед нами стоїть спільна проблема. Що ми можемо зробити для її вирішення?». Тактовність особливо важлива з тими батьками, які впевнені, що їхні діти не здатні на дурні вчинки. Не знайшовши до них правильного підходу, педагог зіштовхнеться з їх обуренням і відмовою від подальшої співпраці. Принципи успішного консультування – довірчі відносини, взаємоповага, зацікавленість, компетентність.

Запрошення батьків до школи. У разі необхідності психолог запрошує батьків окремих учнів до школи на розмову. Під час бесіди з ними дуже важливо дотримуватися такту, створити атмосферу доброзичливості, довір'я. Щоб викликати батьків на відвертість, треба розмовляти з ними про учня наодинці, переконати їх в конфіденційності розмови. Така бесіда буде корисна і для психолога, і для батьків. Психолог відповідає на запитання батьків, висловлює їм свої рекомендації. Батьки отримують корисні поради і допомогу від психолога, переконуються в його уважному ставленні до них, турботі про їхню дитину. У такій розмові психолог має бути особливо тактовним, пам'ятаючи, що надмірне акцентування на недоліках учня викликає в батьків насторогу, неприязнь, навіть якщо вони відчують, що він має рацію.

День відчинених дверей для батьків та членів родин у школі – це форма психолого-педагогічної освіти та просвіти, головна мета якої – показати роботу школи, привернути увагу батьків та членів родин до проблем виховання. Вимагає серйозної підготовки: оформлення школи, організації програми свята (концерту, зустрічей у класах, відвідання виставок, спортивних змагань, психологічного консультпункту тощо). Цей вид роботи вимагає єдності школи, батьків, учнів, сприяє згуртуванню шкільного колективу. Цього дня у школі проводять батьківські збори, лекції, консультації, екскурсії по школі, організують

виставки, вечори, читацькі конференції. В одних школах день відкритих дверей для батьків проводять щосеместру, в інших – щомісяця. Роботу з його підготовки очолює батьківський комітет і комісія з питань психолого-педагогічної пропаганди. Його доцільно починати з лекції, доповіді, конференції, в яких задіяні всі батьки. Відтак вони працюють диференційовано. Хоч би якою була програма, батьки повинні отримати вичерпні відомості про своїх дітей і поговорити з директором, його заступниками, учителями, класними керівниками, шкільним психологом, соціальним педагогом, органами дитячого самоврядування. З метою пропаганди психолого-педагогічних знань серед батьків та членів родин організують бесіди і лекції на різну тематику, їх проводять або для батьків та членів родин учнів одного класу, або окремо для батьків та членів родин учнів початкових класів, середніх і старших класів, що дає змогу враховувати вікові особливості дітей. Ці заходи ефективні лише тоді, коли спираються на конкретні факти, проілюстровані цікавими прикладами з питань сімейного виховання, коли використовується мультимедійна презентація, застосовуються інтерактивні методи: рольові ігри, диспут, конференція, всеобуч тощо.

Тематичні вечори і вечори запитань та відповідей – це форма психолого-педагогічної освіти та просвіти, яка сприяє глибшому пізнанню методики сімейного виховання, на які запрошуюють працівників правоохоронних органів, лікарів, психологів, соціальних працівників, фахівців, які опікуються проблемами виховання молоді.

Усні журнали. Журнал складається з 3-6 сторінок, по тривалості кожна займає від 5 до 10 хвилин, таким чином, загальна тривалість становить 40 хвилин. Досить великий обсяг інформації, розміщений у відносно короткому відрізку часу становить значний інтерес для батьків. Кожна сторінка журналу – це усне повідомлення, яке може бути проілюстровано дидактичними посібниками, прослуховуванням магнітофонних записів, виставками виробів, малюнків, книг. Батькам заздалегідь пропонується література для ознайомлення з проблемою, практичні завдання, питання для обговорення. Ця форма може проводитися

регулярно із заданими рубриками, які мають місце в тому або іншому журналі. Наприклад, «Поради фахівця», «Це цікаво знати», «Говорять діти» і ін.; рубрики наповнюються педагогічним змістом по темі. Наприклад, поради може дати психолог, соціальний педагог, лікарі, і інші фахівці. В «Усному журналі» висвітлюються актуальні проблеми інтелектуального розвитку дитини. Головне – зробити ці зустрічі неформальними, а зацікавити батьків, відповідати на хвилюючі їхні питання, не захоплюватися теорією питання, а підносити матеріал переконливо, доступно, опираючись на їхній досвід.

Наочні форми роботи з батьками включають підготовку пам'яток, папок – пересувок, матеріалу на стендах, фотовиставки й ін. Наприклад, можна підготувати для батьків у письмовому вигляді показники розумового розвитку дітей по вікових групах або запропонувати наочний матеріал, на формування пам'яті, уваги, уяви, мислення, а також варіанти проведення дидактичних ігор з дітьми.

Брифінг – зустріч, на якій коротенько викладається позиція по одному зі злободенних питань. Може проводитися педагогом, методистом або фахівцем, що заздалегідь готується до відповіді на запитання по певній темі. Дозволяє максимально активізувати батьків. Дві команди, одна задає питання – інша відповідає; організатор задає питання – батьки відповідають.

Позакласний педагогічний всеобуч – це форма психолого-педагогічної освіти та просвіти, спрямована на ознайомлення батьків та членів родин з проблемами виховання дітей різних вікових груп, починаючи роботу з першого класу. Заняття проводять заступник директора з виховної роботи і психолог школи.

Брейн-ринг – це форма психолого-педагогічної освіти та просвіти, яка дозволяє батькам перевірити свою психолого-педагогічну грамотність, компетентність в сфері батьківства, формує у них як у батьків потребу в самоосвіті, саморозвитку.

Аналіз конкретних ситуацій – сприяє розвитку здатності до аналізу нерафінованих життєвих і виховних завдань; стикаючись з конкретною ситуацією, батьки повинні визначити: чи є в ній проблема, у чому вона полягає,

визначити своє ставлення до ситуації. Крім того, за допомогою аналізу конкретних ситуацій є можливість максимально наблизити навчальну діяльність до реальної педагогічної дійсності і пов'язати теоретичний матеріал з практичною діяльністю.

Конфлікт-метод заснований на тому, що рефлексивна організація навчального процесу передбачає виявлення труднощів, які виникають у ході заняття. Для виявлення цих труднощів використовуються провокаційні прийоми, а реакції на ці порушення стають предметом обговорення. Даний метод у ситуації «тут і зараз» дозволяє виявити реальну проблему, продемонструвати реальний процес, у процесі рішення яких здійснюється самовизначення кожного учня. Чим активніше проявляє себе батько, тим вище ефективність навчання.

Ознайомлення батьків з психолого-педагогічною літературою – це форма освіти і просвіти батьків та членів родин, яка передбачає відбір і надання рекомендацій щодо психолого-педагогічної, науково-популярної літератури для батьків відповідно до проблем, які є в учнів певного класу, чи в окремої дитини. Педагоги стежать за своєчасним обміном, підбором необхідних книг, складають анотації новинок.

Батьківські тренінги – активна форма роботи з тими батьками, які усвідомлюють проблемні ситуації в родині, хочуть змінити свою взаємодію з власною дитиною, зробити її більш відкритою й довірливою і розуміють необхідність набуття нових знань і умінь у вихованні дитини. Батьківський тренінг проводиться, як правило, психологом школи. За результатом тренінгу психолог проводить співбесіду з класним керівником і дає йому рекомендації з організації взаємодії з кожною дитиною і з кожною родиною, яка брала участь у тренінгу. Будучи інтерактивною формою, тренінги дозволяють не тільки заповнити нестачу знань, але, перш за все, відпрацювати практичні навички спілкування і взаємодії в сім'ї, навички побудови взаємин таким чином, щоб досягати бажаних цілей. Крім того, тренінг для батьків застосовується для підвищення рівня батьківської самосвідомості, рефлексії.

Партнерство та діалог є основою інтерактивності батьківських зборів, а саме спонукання до пошуку власного виходу із ситуації, а не нав'язування учасникам поглядів вчителів. Марія Марковська, звертаючись до методичних рекомендацій, розроблених викладачами кафедри теорії та методики початкової освіти Київського міського педагогічного університету ім. Б.Д. Грінченка, пропонує такі цікаві форми проведення батьківських зборів, як «Акваріум», «Батьківський ринг», «Батьківські вечори», «Синтез думок», «Виїзні батьківські збори»¹²⁷. Розглянемо їх детальніше.

Акваріум – цей метод роботи з батьками ефективний для розвитку комунікації у малих групах та близького знайомства з іншими батьками. Батьки, об'єднуючись у невеличкі групи (4-6 людей), ознайомлюються із темою дискусії. Одна з груп сідає в центрі кола або приміщення і отримує завдання для дискусії: треба прочитати завдання вголос, потім обговорити її у групі та за 5-7 хвилин оголосити підсумки дискусії. Учасники в зовнішньому колі, слухають, не втручаючись в обговорення, а вже після оголошення власного рішення ситуації основною групою, усі долучаються до дискусії (запитання-пропозиції)¹²⁸.

Батьківський ринг – ця форма спрямована на тісну взаємодію з батьками задля їх змоги впевнитися у правильності методів виховання або змінити свою думку. Цікавим є те, що питання для обговорення батьки обирають ще на початку навчального р., а під час проведення рингу вчитель ставить одне запитання для кількох родин або груп. Кожна група по черзі висловлює свою думку. Решта аудиторії реагує на полеміку лише оплесками, підтримуючи або не підтримуючи конкретну групу¹²⁹.

Батьківські вечори – ця форма роботи з батьками допомагає класному керівнику знайти односторонців і помічників для формування колективу. Такі вечори проводять 1-2 рази на рік. Їх можна проводити як з дітьми так і без них. В

¹²⁷ Марія Марковська «Коли хочеться йти на батьківські збори: ідеї для шкіл» – “Нова українська школа” – Смарт освіта URL : <https://nus.org.ua/articles/koly-hochetsya-jty-na-batkivski-zbory-ideyi-dlya-shkil/>

¹²⁸ Там само.

¹²⁹ Там само.

процесі можна обговорювати такі питання як: цікаві ідеї у вихованні дітей, родинні ігри, сучасні ігри та іграшки, яким ми бачимо майбутнє своїх дітей, взаємини поколінь у родині та інші¹³⁰.

Синтез думок – це форма, яка дозволяє батькам обмінюватися між собою думками з приводу актуальних питань виховання. При роботі за такою формою, батьки спочатку об'єднуються у групи (4-5 людей), потім перша група відповідає на запитання, фіксуючи відповідь на папері (паралельно на запитання відповідає група експертів – вчителі, психологи, соціальні працівники). Далі група передає свій варіант іншим групам по черзі, які доповнюють його своїми думками, підкреслюючи те, з чим не погоджуються. Опрацьовані результати передають експертам, які зіставляють написане із власним варіантом та роблять загальний звіт, який обговорює весь колектив¹³¹.

Виїзні батьківські збори – це, на нашу думку, найцікавіша форма проведення батьківських зборів, адже можливість відвідати разом якусь екскурсію або квест містом, чи поїхати на пікнік у парк чи у ліс (за бажанням кожен може принести щось поїсти) дає змогу згуртуватися для вирішення проблем виховання підростаючого покоління, використовуючи будь-яку із вищезазначених інтерактивних взаємодій¹³².

Сьогодні головна місія батьків – бути свідомими батьками, що означає бути в постійному пошуку, зростанні, розвитку. Батьківська компетентність є не лише сумою теоретичних знань та вмінь з проблеми виховання дітей, а також мотивом і засобом розвитку навичок практичних дій в інформаційному суспільстві. Можливість різнобічного розвитку дитини пропонують саме новітні технічні здобутки. Однією з методик, яка вчить знаходити необхідну інформацію, піддавати її аналізу, систематизувати і вирішувати поставлені задачі є методика web-квестів, яка останнім часом набуває все більшої популярності. Освітні веб-

¹³⁰ Марія Марковська «Коли хочеться йти на батьківські збори: ідеї для шкіл» – “Нова українська школа” – Смарт освіта URL : <https://nus.org.ua/articles/koly-hochetsya-jty-na-batkivski-zbory-ideyi-dlya-shkil/>

¹³¹ Там само.

¹³² Там само.

квести – це процес, в якому вся історія і вся дія переносяться у віртуальний простір.

Вперше модель web-квесту була представлена викладачем університету Сан-Дієго Берні Доджем у 1995 р. Веб-квест дає можливість ефективно використовувати інформацію, що знайдено у мережі Internet, розвивати критичне мислення.

Веб-квест містить такі основні елементи:

- вступ, у якому обов'язково вказуються терміни проведення роботи і надається вихідна ситуація або завдання;
- посилання на ресурси мережі, у яких міститься необхідний для веб-квесту матеріал: електронні адреси, тематичні форуми, книги або методичні посібники з бібліотечних фондів;
- поетапний опис процесу виконання завдання з поясненням принципів обробки інформації, додатковими супровідними питаннями, причинно-наслідковими схемами, таблицями, діаграмами, графіками та ін.;
- висновки, які мають містити приклад оформлення результатів виконання завдання або їх презентації, шляхи подальшої самостійної роботи із зазначеної теми і галузі практичного застосування отриманих результатів і навичок¹³³.

Етапи веб-квеста для навчання слухачів закладів загальної середньої освіти, описані О.В. Ільченко, можна адаптувати і для батьків. На першому етапі доповідач проводить підготовчу роботу, знайомить слухачів із темою, формулює основну проблему. Завдання веб-квеста є окремими блоками питань і переліками адрес в Інтернеті, де можна отримати необхідну інформацію. Питання сформульовані так, щоб при відкритті сайту ми розуміємо принципи для відбору матеріалу, виділення головного з усієї інформації, що знаходимо. Ця стадія веб-квесту має найбільший розвивальний потенціал: при пошуку відповідей на

¹³³ Ільченко О.В. Використання web-квестів у навчально-виховному процесі. URL : http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30113/

поставлені питання удосконалюється критичне мислення, уміння порівнювати і аналізувати, класифікувати об'єкти і явища, мислити абстрактно. Певне керування процесом з боку доповідача може проводитися через надання списку запитань, поширення прикладів, схем¹³⁴.

Наступним є етап оформлення результатів, у межах якого відбувається осмислення проведеного дослідження. Робота передбачає відбір значимої інформації і представлення її у вигляді слайд-шоу, буклету, анімації, постеру або фоторепортажу. Обговорення результатів роботи над веб-квестами можна провести у вигляді конференції, щоб батьки мали можливість продемонструвати власний практичний доробок. Результати веб-квеста для звіту можуть мати різноманітні форми: база даних; діалог, історія або приклад для вивчення; он-лайн документ, який містить аналіз неоднозначної ситуації, повідомляє основні тези і спонукає користувачів додати власні коментарі або не погодитися з авторами; проведення псевдо-інтерв'ю з експертом протягом заняття або публікація його у мережі Інтернет. На цьому етапі розвиваються такі риси особистості як відповідальність за виконану роботу, самокритика, взаємопідтримка і уміння виступати перед аудиторією¹³⁵.

Завершальним етапом є оцінювання. Критерії оцінки можуть бути різними (за часом презентації, оригінальністю, новаторством та інше). В оцінці підсумовується досвід, який був отриманий при виконанні самостійної роботи за допомогою технології веб-квест¹³⁶.

Варто згадати й авторські технології освіти та просвіти батьків, членів родин, серед яких можна виділити наступні¹³⁷:

- технологія уроків родинної любові – технологія формування та корекції батьківської позиції і дітей, і дорослих; розвиток рефлексивних здібностей;

¹³⁴ Ільченко О.В. Використання web-квестів у навчально-виховному процесі. URL : http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30113/

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ Там само.

¹³⁷ Академия родительского образования <http://www.aro-perm.ru/metodicheskiy-kabinet-akademii/avtorskie-tekhnologii-roditelskogo-obrazovaniya/>

- одна із зрізових діагностик та самодіагностик сімейних стосунків, спосіб формування сімейної культури;
- портфоліо родини – сучасна форма роботи з сім'єю, механізм її розвитку і спосіб самодіагностики, допомагає членам сім'ї переосмислити самих себе, свої відносини один з одним, визначити пріоритети сімейних цінностей, створити нові сімейні традиції;
 - індивідуальна книга Доброти – основа для індивідуальної роботи зі школярем, спосіб організувати процес самовиховання і самовизначення дитини, механізм розвитку її рефлексивних здібностей і можливість для формування самоповаги, почуття власної гідності;
 - книга добрих слів – історія життя школи (класу) в добрих словах; форма особистісної та соціальної рефлексії дітей, батьків, вчителів; спосіб виховання вдячної, уважної і дбайливої людини; форма налагодження відносин всередині «шкільного трикутника»;
 - тлумачний словник (дівчинки-дівчини-жінки; хлопчика-юнака-чоловіка; порядної людини, сімейного щастя тощо) – форма роботи з дітьми та батьками, процес узгодження сімейних і загальнолюдських цінностей, механізм формування позитивного образу сім'ї, сім'янина, громадянина тощо;
 - карта розвитку сім'ї – сучасна форма індивідуальної роботи з родиною, організований процес самодіагностики і розвитку сім'ї, можливість пізнати себе, свого партнера, скорегувати своє уявлення про сім'ю і сімейні цінності;
 - листи (до коханих, до дітей, до себе та ін.) – технологія налагодження відносин з самим собою і з оточуючими людьми, форма самоаналізу і самопрограмування, своєрідний тренінг серця на доброту і милосердя, спосіб пізнати один одного, шлях до серця дорогих і значущих людей;
 - ситуації і психологічні завдання – технологія самокорегування батьківської позиції, спосіб формування громадської думки що таке «добре» і що таке

«погано» в житті людини, родини, суспільства; можливість знайти вихід з конкретної конфліктної ситуації і рішення сімейної проблеми;

- родова книга (книга літопису роду) – форма вивчення себе, історії своєї сім'ї, свого роду, спосіб відродження самоповаги, почуття власної гідності; умова виховання справжнього сім'янина і громадянина своєї країни;
- заповіді, правила, кодекси – технологія розробки «писаних» і «неписаних» правил організації життєдіяльності людини, сім'ї, спільноти; процес узгодження ціннісних смислів в колективі дітей і батьків; визначення норм і правил порядної людини, сім'янина, справжнього чоловіка, істинної жінки тощо.

Отже, різноманіття форм, методів та прийомів організації освіти та просвіти батьків, членів родин забезпечує активізацію розумової діяльності батьків та членів родин, постійну їх залученість у процес взаємодії школи та сім'ї; підвищений рівень мотивації; високий емоційний рівень, рефлексивну активність взаємодіючих сторін; створення умов для реалізації потреби батьків та членів родин у самовизначенні, саморозвитку, самоосвіті, самоактуалізації і самореалізації.

3.2. Батьківські (родинні) клуби, університети для батьків, школи усвідомленого батьківства: просвітницько-педагогічний формат діяльності

Сьогодні інститут сім'ї переживає суттєві складнощі: руйнуються сімейні відносини, підвищується ризик розлучень, знижуються виховні функції сім'ї, не підтримуються сімейні традиції, росте рівень дитячої бездоглядності та безпритульності, діти вимушені зростати в неповних сім'ях з усіма негативними наслідками цього явища, загострюється проблема насильства в сім'ї¹³⁸.

¹³⁸ Науково-практичний центр родинного виховання. URL : <https://fspu.udpu.edu.ua/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80-%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B2/>

Сім'я не виконує повною мірою виховної функції у зв'язку з відсутністю цілеспрямованої, поетапної, організованої системи підготовки майбутніх батьків до виконання соціальних ролей чоловіка і дружини, батька і матері; відсутністю умов для підвищення свого загальнокультурного і педагогічного рівня. Більше половини опитаних сімей вважають, що вони не володіють необхідними психолого-педагогічними знаннями¹³⁹.

Виховні можливості сім'ї зумовлені різними чинниками, а саме: готовністю батьків до виховання дитини, рівнем загальної і педагогічної культури дорослих членів родини, можливостями його реалізації, характером взаємин і мірою узгодженості батьків у питаннях виховання, їхніми індивідуальними особливостями – темпераментом, моральними якостями, комунікативними здібностями, станом здоров'я, а отже, загальним і власним досвідом виховання дітей, ціннісними орієнтаціями, їхньою ієрархією¹⁴⁰.

В. Сухомлинський вважав, що провідну роль в шкільно-сімейному вихованні відіграє саме сім'я. Тому всі свої сили він витрачав на те, щоб дати в першу чергу знання батькам, навчити їх як правильно виховувати дитину, на що потрібно звернути увагу при вихованні школяра. В. Сухомлинський наголошував, що у сім'ї між батьками і дітьми повинні панувати взаємостосунки щирості та відвертості. У вихованні цих почуттів, на думку педагога, зв'язок сім'ї та школи повинен відігравати особливо вагомий роль. Атмосфера добра, сердечності, чутливості, яка оточує дитину з перших днів її шкільного життя, має пронизувати духовне життя сім'ї, взаємини між батьками і дітьми: «Вчити батьків, як виховувати дітей, – це найтонша і найважча справа, бо вміти виховувати свою дитину – це означає уміти віддавати дитині найдорогоцінніше людське багатство – любов¹⁴¹.

¹³⁹ Там само.

¹⁴⁰ Там само.

¹⁴¹ Степанюк Т. В.О. Сухомлинський про взаємозв'язок школи та сім'ї у вихованні молодших школярів. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/vyvchennya-i-vprovadzhennya-v-navchalno-vykhovnyu-protses-serednoyi-ta-vyshchoyi-shkoly-pedahohichnykh-idey-vasylya-sukhomlynskoho-2018-rik/seksiia-5-vprovadzhennia-idei-vasylya-sukhomlynskoho-v-upravlinni-suchasnym->

За переконанням В. Сухомлинського, «педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків». З цією метою у Павлиші була створена школа для батьків, де вони записувались на навчання за два роки до вступу їхньої дитини в школу. Вони відвідували заняття до закінчення їхньої дитини середньої школи. Батьки в школі проходили курс педагогіки та психології, який був розрахований на 250 годин. Їх розділяли на 5 груп, в залежності від віку їхньої дитини: дошкільна група (від 5 до 7 років); 1-2 класи; 3-4 класи; 5-7 класи; 8-10 класи. З кожною з цих груп заняття проводились два рази на місяць. Формою занять були лекції та бесіди директора, завуча та досвідчених вчителів. Всі теоретичні заняття тісно пов'язували з практикою виховання в сім'ї¹⁴².

В. Сухомлинський пропонував «вчити батьків мистецтву виховання як найблагороднішій, найлюдянішій, найвищій творчості, а також зазначає, що батьківське виховання – це, насамперед, виконання високого громадського обов'язку, фундаментом якого є педагогічна просвіта батьків, що покладена в основу «Батьківської педагогіки».

Як відомо, у сучасних умовах суттєвих змін зазнає виховна функція сім'ї. Виконання батьками виховної функції ускладнюється необхідністю зміни пріоритетів і методів виховання. Вважається, що традиційні уявлення про те, що слухняність і скромність є позитивними якостями, суперечать вимогам „суспільства конкуренції“, яке актуалізує необхідність прояву ініціативи, самовпевненості, здатності протистояти тиску авторитетів¹⁴³.

Для подолання вище зазначених проблем пріоритетом стає створення Науково-практичних центрів родинного виховання, мета яких полягає у консолідації зусиль відповідних органів виконавчої влади та громадських організацій, що спрямовується на соціально-педагогічну підтримку сімей, родинного виховання та підготовку молоді до сімейного життя. Основними напрямками соціально-педагогічної роботи Центру родинного виховання мають

navchalnym-zakladom/8328-v-o-sukhomlynskyu-pro-vzayemozvyazok-shkoly-ta-simyi-u-vykhovanni-molodshykh-shk

¹⁴² Там само.

¹⁴³ Науково-практичний центр родинного виховання. URL : <https://fspo.udpu.edu.ua>

бути проведення навчальних курсів для підготовки молоді до усвідомленого материнства і батьківства; тренінгова робота з етики сімейних відносин та сімейного виховання; організація культурно-дозвіллевих заходів для сімей з дітьми та молоді; соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями; розробка науково-практичного інструментарію та соціальних технологій (діагностика, профілактика, корекція, соціотерапія) у роботі із сім'єю; консультаційні послуги щодо вирішення індивідуальних проблем виховання чи сімейних відносин. Діяльність такого Центру родинного виховання сприятиме створенню науково-методичної бази соціально-педагогічної роботи із сім'єю; проведенню спільних з представниками органів державної влади, органів охорони здоров'я та громадських організацій соціально-педагогічних заходів, спрямованих на формування сімейних цінностей, підвищення виховного потенціалу батьків та підготовки молоді до усвідомленого материнства і батьківства; висвітленню питань привернення уваги до проблем сім'ї та підготовки молоді до сімейного життя на сторінках регіональної періодики з метою¹⁴⁴.

Ще однією формою роботи з батьками є батьківський університет, мета якого – надання допомоги батькам у вихованні дітей шляхом педагогічної пропаганди. Батьківські університети організуються при закладах освіти та різних громадських установах. Робота батьківського університету провадиться шляхом читання циклу лекцій на педагогічні і суспільні теми за певними програмами, організації семінарів, консультацій тощо. В Україні батьківські університети створено в багатьох обласних і районних центрах¹⁴⁵.

З метою просвіти батьків у цьому питанні та задля підвищення їх психологічної компетенції у вихованні дітей і покращення дитячо-батьківських стосунків у Солом'янському районі м. Києва «Центром сім'ї» організовано цикл занять в літній «Школі усвідомленого батьківства». Батькам запропоновано такі семінари: «Чи знаємо ми кого виховуємо?», метою якого є ознайомлення батьків з умовами успішного виховання дітей у сім'ї; «Стресові ситуації. Як допомогти

¹⁴⁴ Науково-практичний центр родинного виховання. URL : <https://fspu.udpu.edu.ua>

¹⁴⁵ Батьківський університет. URL : <https://uk.wikipedia.org>

своїй дитині?» - допомога батькам у навчанні дитини справлятися із проблемами, що можуть стати причиною стресу; «Ваша дитина особлива. Розвиток творчих здібностей» - навчити батьків допомогати дитині розвинути свій творчий потенціал, донести як сформувані «ситуацію успіху», в якій буде зростати талановито-творча особистість; «Особливості виховання гіперактивних дітей» - настанови та поради у вихованні гіперактивних дітей; «Дитяча агресія, як спосіб донести батькам щось важливе» - навчитися розуміти, що відчувають діти в незвичних життєвих ситуаціях, знайомство з особливостями впливу вікових криз, інформація про оптимальні шляхи зниження емоційної напруги та рівня агресії; «Де живуть дитячі страхи?» - допомога у вирішенні таких питань як «Чому дитина не може спати спокійно?», «Чому її турбують жахи?», «Чому боїться засинати у темряві?», «І взагалі – звідки взялися всі ці страхи у дитини, яка зростає в любові та ласці, і яку ніхто навмисно не лякає?»¹⁴⁶.

Все більшого поширення набувають батьківські клуби. Батьківський клуб – найбільш підходяща форма роботи, так як передбачає роботу з позиції рівності його учасників і дозволяє максимально повно реалізувати переваги соціального підходу. Крім того, формат клубу дозволяє створити «розвиваюче середовище» для батьків і в повній мірі реалізувати ідею Л. Виготського про розвиток вищих психічних функцій через інтерпсихічний механізм, а саме про розвиток психіки, що складається в засвоєнні дитиною структури його зовнішньої, спільної з дорослим і опосередкованої знаками, діяльності¹⁴⁷.

Батьківський клуб – відкрите об'єднання батьків, які прагнуть удосконалювати свою батьківську компетентність. Мета діяльності таких об'єднань полягає у систематизації знань батьків, що сприятиме більш плідному їх використанню у вихованні дітей, засвоєнню якнайбільше гармонійно-доброзичливих типів взаємодії, створенню позитивного мікроклімату та

¹⁴⁶ Управління освіти Солом'янської районної в м. Києві державної адміністрації. Офіційний сайт. URL : <http://www.solor.gov.ua/info/0/8552>

¹⁴⁷ Башкирев В.А. Родительский клуб как форма работы с родителями на отделении раннего вмешательства. - С. 5. URL: http://homekid.ru/content/docs/izdaniya/serealnui_sbornik/vse-vupyski/v9/61-69.pdf

взаєморозуміння в родині. Надає батькам реальну можливість досліджувати виховну діяльність, а також поспілкуватися з такими ж, як вони, батьками з приводу актуальних проблем здійснення батьківства (відношення до батьків в суспільстві, в сім'ї; взаємодія з дітьми, дружиною і ін.), знайти однодумців, заручитися їх підтримкою, в разі потреби звернутися до них за допомогою, порадою.

Материнський клуб уможливорює тематичні зустрічі матерів з метою їх неформального спілкування. В основі діяльності материнського клубу – спільність інтересів його учасниць: потреба в спільному обговоренні і пошуку вирішення актуальних проблем життєдіяльності дітей, таємниць сімейного виховання, специфіки дитячо-батьківських відносин, а також в плануванні та організації родинного дозвілля. Тематика неформальних материнських зустрічей може варіюватися в залежності від конкретних потреб та інтересів жінок, які прийшли на «розмову за чашкою чаю», або задаватися педагогом виходячи з її актуальності.

В освіті та просвіті батьків важливого значення набуває впровадження такої моделі батьківського клубу, як «клуб - традиція». У житті такого клубу має бути багато творчості. У ньому створюється «розвивальне середовище». Саме таке емоційно позитивне, різноманітне, стабільне середовище важливе і для дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Фактично клуб стає моделлю, де батьки на своєму досвіді спілкування з фахівцями вчаться піклуватися про дитину і створювати для неї розвивальне середовище. Серед цілей таких батьківських клубів - психологічна підтримка та підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків в питаннях виховання і розвитку дітей. Принципами діяльності Клубу є добровільність і рівноправність участі, особистісна орієнтованість, зворотний зв'язок тощо, а завданнями діяльності – сприяння усвідомленню значущості батьківської діяльності, підвищення психолого-педагогічної та соціальної культури батьків і найближчого оточення, створення довірчої, доброзичливої обстановки для вирішення нагальних питань, пов'язаних з вихованням дитини, розвиток батьківської рефлексії, підвищення психолого-

педагогічної компетентності батьків в питаннях виховання і розвитку дітей, формування соціальних навичок щодо ефективної взаємодії з дитиною на різних етапах його розвитку, оптимізація дитячо-батьківських відносин, збереження сімейних традицій і цінностей, організація дозвілля тощо¹⁴⁸.

Форми роботи «клубу - традиції» передбачають бесіди, тематичні дискусії, перегляд і обговорення відеоматеріалів, арт-терапевтичні сесії, творчі вечори. А планування їх роботи відбувається на основі аналізу запитів батьків, даних моніторингу. В ході взаємодії з батьками зміст роботи клубів може коригуватися¹⁴⁹.

Сімейні клуби. На відміну від батьківських зборів, в основі яких навчально-повчальна форма спілкування, клуб будує відносини з родиною на принципах добровільності, особистої зацікавленості. У такому клубі людей поєднує загальна проблема й спільні пошуки оптимальних форм допомоги дитині. Тематика зустрічей формулюється й запитується батьками. Сімейні клуби – динамічні структури. Вони можуть об'єднуватися в один великий клуб або «дробитися» на більш дрібні, – все залежить від тематики зустрічі й задуму організаторів.

З метою забезпечення батьків інформаційною підтримкою для задоволення їхнього особистісного росту у відстоюванні прав та інтересів дітей з особливими освітніми потребами, оцінювання потреб і забезпечення надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям дітей з особливими освітніми потребами, а також розвинення в батьків активної громадянської позиції та сприяння створенню батьківських організацій Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» у партнерстві з Міжнародною Асоціацією «Крок за кроком» реалізує проєкт «Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами» за підтримки програми ТАСІС «Розвиток організаційного

¹⁴⁸ Башкирев В.А. Родительский клуб как форма работы с родителями на отделении раннего вмешательства. - С. 6 URL: http://homekid.ru/content/docs/izdaniya/serealnui_sbornik/vse-vupyski/v9/61-69.pdf

¹⁴⁹ Башкирев В.А. Родительский клуб как форма работы с родителями на отделении раннего вмешательства. - С. 7 URL : http://homekid.ru/content/docs/izdaniya/serealnui_sbornik/vse-vupyski/v9/61-69.pdf

партнерства» Європейської комісії¹⁵⁰. Гостра необхідність розуміння проблем дітей з особливими освітніми потребами, яка постала перед сучасним суспільством, є основоположною аксіомою створення ресурсно-інформаційних центрів для батьків.

Основними напрямками діяльності ресурсних центрів на місцевих рівнях було визначено інформаційну діяльність, організацію та проведення консультацій, навчальну діяльність, а також створення груп підтримки батьків. Ресурсні центри надають консультації не лише батькам дітей з особливими освітніми потребами та педагогам, які працюють із дітьми з особливими освітніми потребами, а й представникам недержавних організацій¹⁵¹. Діяльність таких центрів спрямовується, насамперед, на батьків дітей з особливими освітніми потребами, діти яких навчаються в закладі освіти, де створено ресурсний центр, батьків дітей з особливими освітніми потребами, які відвідують місцеві реабілітаційні центри, батьківські громадські та інші організації, діяльність яких спрямована на дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків, адміністрацію та педагогів закладу освіти, на території якого створено ресурсний центр, представників вищих педагогічних закладів освіти, у тому числі викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти, представників державного управління освітою, соціального захисту, охорони здоров'я, педагогів та адміністраторів загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі дошкільних навчальних закладів, у яких розвивається модель інклюзивної освіти та які планують її розвивати; є спеціальні групи чи класи, батьків здорових дітей, дітей, які навчаються в закладі освіти, де створено ресурсний центр, представників організацій, діяльність яких спрямована на запобігання дитячій безпритульності, правозахисних, ВІЛ/СНІД, запобігання торгівлі дітьми, батьків дітей з особливими освітніми потребами, які є на обліку в місцевих поліклініках (вони не обов'язково відвідують реабілітаційні центри чи є членами недержавних організацій), батьків дітей з особливими освітніми потребами, які знайшли

¹⁵⁰ М. Ворон, Ю. Найда Ресурсні центри для батьків. URL : <http://ru.osvita.ua/school/method/1504>

¹⁵¹ М. Ворон, Ю. Найда Ресурсні центри для батьків. URL : <http://ru.osvita.ua/school/method/1504/>

інформацію про центр у засобах масової інформації, у знайомих, педагогів та адміністраторів інших загальноосвітніх навчальних закладів¹⁵².

На базі ресурсних центрів створено групи підтримки «батьки - батькам», які забезпечують практику налагодження стосунків між батьками. У ресурсних центрах ця практика реалізується через «батьківські клуби». Зустрічі батьків організуються у вечірній час і мають як формальний, так і неформальний характер. На сьогодні батьки часто збираються неформально, обмінюються інформацією про те, де можна отримати послуги, в якій програмі можна взяти участь, обмінюються власним досвідом батьківства, подолання тих чи інших проблем¹⁵³.

ВФ „Крок за кроком” спільно із Міжнародною асоціацією „Крок за кроком” за підтримки програми ТАСІС „Розвиток організаційного партнерства” Європейської комісії зреалізовано проєкт «Створення ресурсно-інформаційних центрів для батьків дітей з особливими потребами». Проєкт мав на меті надання можливості батькам дітей з особливими потребами стати компетентними захисниками прав своїх дітей, для подальшого використання цих навичок у відстоюванні права дитини на рівний доступ до якісної освіти, забезпечення економічної та соціальної незалежності дітей у майбутньому¹⁵⁴. Пріоритетними завданнями проєкту стали навчання батьків краще розуміти внутрішній стан дітей з особливими потребами, оцінка потреб і забезпечення надання освітніх, соціальних на інших послуг сім'ям дітей з особливими потребами, забезпечення батьків інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного росту у відстоюванні прав і інтересів дітей з особливими потребами, розвиток у батьків активної громадянської позиції, сприяння створенню батьківських організацій, посилення ролі Всеукраїнського фонду „Крок за кроком” як провідної організації

¹⁵² М. Ворон, Ю. Найда Ресурсні центри для батьків. URL : <http://ru.osvita.ua/school/method/1504/>

¹⁵³ М. Ворон, Ю. Найда Ресурсні центри для батьків. URL : <http://ru.osvita.ua/school/method/1504/>

¹⁵⁴ Створення ресурсно-інформаційних центрів для батьків дітей з особливими потребами.
URL : <http://www.ussf.kiev.ua/completedproject/15/>

у навчанні педагогів, батьків, громадських організацій у сфері роботи з дітьми з особливими потребами¹⁵⁵.

Важливого значення набуває те, що ресурсні центри для батьків дітей з особливими потребами створено в різних регіонах України на базі закладів освіти, які реалізують модель інклюзивної освіти дітей. Функції цих Центрів – вивчення потреб сімей і їх задоволення шляхом надання інформації про існуючі ресурси і послуги місцевого, всеукраїнського і міжнародного рівнів; реалізація навчальних програм, заходів і надання консультацій учасникам проекту; сприяти створенню клубів для батьків, проведенню акцій, зустрічей з представниками громади; забезпечення учасників проекту інформаційними бюлетенями, методичною літературою, навчальними посібниками; надання можливості, учасникам проекту, широко використання бібліотечних і відео ресурсів; сприяння створенню формальних і неформальних батьківських, батьківсько-вчительських організацій та об'єднань; формування активної громадянської позиції батьків у відстоюванні прав своїх дітей, внесені змін до законодавчої бази, ініціюванні спільних дій; забезпечення можливості активного спілкування батьків, педагогів, представників державних, недержавних і громадських організацій; налагодження безперервного обміну інформацією¹⁵⁶.

Насамкінець зазначимо, що цілеспрямована робота з батьками вимагає комплексності, систематичності, врахування індивідуальних особливостей, що робить навчання батьків в умовах неформальної освіти ефективним і сприяє створенню сприятливого середовища для усвідомлення у суспільстві значущості сімейних цінностей, гармонійних стосунків і відповідальності за виховання дітей в сім'ї; вдосконаленню психолого-педагогічної компетентності батьків, що позитивно впливатиме на навчання, виховання та соціальну адаптацію дітей.

¹⁵⁵ Створення ресурсно-інформаційних центрів для батьків дітей з особливими потребами.
URL : <http://www.ussf.kiev.ua/completedproject/15/>

¹⁵⁶ Створення ресурсно-інформаційних центрів для батьків дітей з особливими потребами.
URL : <http://www.ussf.kiev.ua/completedproject/15/>

3.3. Інноваційний потенціал «Відкритих родинних студій»

Передусім вважаємо за доцільне зазначити, що інновації в освіті передбачають створення та впровадження певного «педагогічного продукту», який збагачує педагогічну теорію і практику, а його використання сприяє оптимізації досягнення поставленої мети. На думку В. Загвязинського, йдеться про ідеї, підходи, методи, технології (або комплекс цих складових) тощо, що раніше не використовувалися, а їх упровадження уможливорює ефективність розв'язання завдань освіти. Власне інноваційний потенціал в освіті передбачає здатність створювати, сприймати та реалізовувати інновації. У широкому розумінні поняття “потенціал” (лат. “potentia” – сила, потужність) - це засоби, запаси, джерела, що є в наявності і можуть бути використані для досягнення певної мети, виконання плану, розв'язання завдань тощо; сукупність наявних інтелектуальних, технологічних, наукових та інших ресурсів з відповідним їх інфраструктурним забезпеченням, які сприяють продукуванню нових знань та є ефективним механізмом їх комерціалізації¹⁵⁷.

Розглянемо «Відкриті родинні студії» як інновацію у сфері освіти і просвіти батьків, членів родин, ініційовану тандемом науковців – Г. Лактіоновою й З. Гаркавенко. У сучасному світі, де спілкування опосередковується величезною кількістю технічних засобів, де швидкість змін змушує людину постійно перебувати в стані стресу, надзвичайно важливим є навчання конструктивної взаємодії всіх з усіма, яка передбачає розуміння, прийняття думки іншого, пошук взаємовигідних рішень, створення позитивної, оптимістичної атмосфери сучасності і майбутнього. З огляду на такий запит сучасного життя, відкриті сімейні студії можна розглядати як джерело моди на інші відносини між людьми.

За своєю сутністю «Відкриті родинні студії» є іноваційною технологією й водночас моделлю неформальної освіти дорослих, майданчиком для обміну досвідом та взаємозбагачення її учасників. На нашу думку, ця технологія є

¹⁵⁷ Сутність та структура інноваційного потенціалу URL : https://pidru4niki.com/1342010853159/ekonomika/innovatsiyniy_potentsial

складовою інноваційного освітнього середовища¹⁵⁸ навчальних закладів, в яких здійснюється неформальна освіта батьків і членів родин, що сприяє розвитку їх компетентнісного потенціалу. Її упровадження має вельми важливі соціально-психологічні ефекти, які роблять її особливо актуальною в умовах сьогодення¹⁵⁹.

У вересні 2015 р. у Київському будинку вчителя відбулася презентація проекту «Відкриті родинні студії як нова форма співпраці з родиною: перший досвід упровадження». У заході зокрема взяли участь науковці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, викладачі ІППО Київського університету імені Бориса Грінченка, представники інших наукових установ, закладів освіти різних типів. У ході презентації було висловлено ідеї щодо необхідності спільної діяльності родини, педагога та навчального закладу. У відповідності до плану заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді в обласних, районних і міських органах управління освітою започатковано проведення в навчальних закладах тематичних відкритих родинних студій «Родина, родина – це все Україна»¹⁶⁰.

Наведемо принципи діяльності Відкритих родинних студій:

1. Принцип «рівний - рівному» - я ділюся тим, що знаю і вмю сам, не існує статусу вищого або нижчого, не існує досвіду правильного або неправильного, у кожного свій досвід, і він цінний для всіх.

2. Принцип добровільності й відсутності тиску (толерантності) - кожен учасник має право не погодитися з думкою і ідеями спікера, але він (спікер) має право на повагу і шанобливе ставлення до своїх ідей і позицій.

3. Принцип інформативності змісту і простоти викладу - спікер повинен будувати свій виступ таким чином, щоб його зміст був доступним і цікавим для кожного учасника студії.

¹⁵⁸ Аніщенко О.В. Технології особистісно-професійного розвитку у контексті формування інноваційного потенціалу особистості // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: збірник наук. праць. – К.; Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2014. – Вип. 2 (9). – С. 7-15. <https://lib.iitta.gov.ua/711381>

¹⁵⁹ Гаркавенко З.А. Открытые семейные студии: потенциал, опыт, барьеры. – С. 1-2. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/716679>

¹⁶⁰ Презентація проекту «Відкриті родинні студії». URL : <http://ippo.kubg.edu.ua/content/8693>

4. Принцип відкритості доступу - в діяльності студій може брати участь будь-який бажаючий в якості спікера або в якості учасника за умови прийняття та дотримання цих принципів¹⁶¹.

Зміст, форми та методи роботи з батьками у закладах освіти мають бути спрямовані на: підвищення психолого-педагогічних знань батьків (лекції, семінари, індивідуальні консультації, практикуми); залучення батьків у навчально-виховний процес (батьківські збори, спільні творчі справи, допомога у зміцненні матеріально-технічної бази); участь батьків в управлінні школою (рада школи, батьківські комітети); підвищення педагогічної культури батьків; зміцнення взаємодії школи та родини¹⁶².

Безумовно, впровадження технології відкритих сімейних студій має свої перешкоди і бар'єри, які є загальними, властивими всьому нашому суспільству. Серед найбільш значущих груп перешкод на шляху до гармонізації участі педагогів і батьків в процесі навчання і виховання дітей, якісного і позитивного розвитку партнерських відносин педагогів та батьківської громадськості науковці виокремили:

- стереотипи поведінки, звичні ролі і позиції учасників освітнього процесу - перша категорія проблем (вчитель навчає, звідси його роль в усіх відношеннях - вчити, а позиція – повчальна, відповідно батьки учнів в більшості своїй сприймають свою роль і позицію як таких, кого навчають і повчають);

- неготовність батьків до особистісних змін;

- невиправдано високий рівень конкуренції між освітніми установами та громадськими організаціями, які презентують різні верстви учасників освітнього процесу в Україні¹⁶³.

Зазначимо, що «Відкриті родинні студії» (ВРС) – це модель неформальної педагогічної освіти й одночасно – майданчик для обміну досвідом та

161 Гаркавенко З.А. Открытые семейные студии: потенциал, опыт, барьеры. – С. 3. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/716679>

162 Робота з батьками. URL : http://sch1.mledu.vn.ua/vihovna_robota/robota_z_batkami.html

163 Гаркавенко З.А. Открытые семейные студии: потенциал, опыт, барьеры. – С. 5-6. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/716679>

взаємозбагачення не тільки батьків, але й для членів родин, серед яких важлива роль належить, зокрема, бабусям й дідусям, дорослим, які з певних життєвих обставин замінюють дітям біологічних батьків. Основним принципом діяльності ВРС є «рівний – рівному»: «я ділюсь тим, що знаю та вмію сам, не наголошуючи на свій фаховий статус, уникаючи негативних оцінок інших і їхнього досвіду». Дебют Відкритих родинних студій відбувся за участю представників батьківських громад Тернополя на базі Тернопільського навчально-виховного комплексу «Школа-Ліцей № 6 імені Назарія Яремчука»¹⁶⁴. У роботі студій беруть участь не лише педагоги закладу, а й лікарі, психологи та інші фахівці¹⁶⁵.

У жовтні 2015 р. у музичній студії школи №135 Шевченківського району м. Києва відбулась зустріч слухачів Школи свідомого батьківства «Батьківська просвіта», в якій взяли участь представники батьківських громад 15 навчальних закладів району. У ході зустрічі було підведено підсумок про те, що взаємодія із батьками стає одним із найважливіших напрямків роботи навчальних закладів та управління, оскільки тільки у спільному прагненні до створення цілісного позитивного навчально-виховного простору можна досягти якісних результатів – допомоги дітям ставати справжніми громадянами, сильними особистостями, гарними людьми. Партнерство педагогів та батьків є запорукою гармонійного виховання дітей¹⁶⁶.

У лютому 2018 р. на базі спеціалізованої середньої загальноосвітньої школи № 173 м. Києва відбулася чергова зустріч Відкритих Родинних Студій у рамках проекту «Будуємо мости партнерства». Під час зустрічі батьки мали змогу обговорити питання першого кохання підлітків та обмінятися досвідом щодо вирішення актуальних питань міжособистісних стосунків дівчат та хлопців¹⁶⁷.

¹⁶⁴ Партнерство навчальних, культурно-освітніх закладів, соціальних служб і родин: стан, проблеми, перспективи розвитку. URL : <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/618/>

¹⁶⁵ Тернопільський навчально-виховний комплекс «Школа-ліцей №6 ім. Н.Яремчука». Відкриті родинні студії. URL : <https://shkola-licej6.te.ua/seminary/vidkryti-rodynni-studiji.html>

¹⁶⁶ Офіційний сайт Управління освіти Шевченківської районної в місті Києві державної адміністрації. URL : <http://www.shevrvo.gov.ua/index.php?w=infoarchive&id=6216&search>

¹⁶⁷ Відкриті Родинні Студії // Спеціалізована школа №173. URL : <https://school173.com.ua/news/vidkriti-rodinni-studiyi3.html>

Слід додати, що у країнах пострадянського простору на державному рівні проводяться конкурси центрів і програм батьківської просвіти¹⁶⁸. У них беруть участь «школи співробітництва турботливих і люблячих батьків і прабатьків», «школи батьківської майстерності», клуби батьківської просвіти тощо, а також програми психолого-педагогічної просвіти батьків («Успішний батько», «Батьківський всеобуч: навички сімейної профілактики» тощо).

Упровадження Відкритих родинних студій дає можливість враховувати усі необхідні взаємозв'язки і взаємодії у структурі роботи над розвитком педагогічної культури батьків. Зазначимо, що успіх у вихованні підростаючого покоління залежить від рівня батьківської компетентності, яка розвивається у процесі освіти і просвіти батьків через використання різних форм і методів роботи з батьками.

3.4. Коучинг і педагогічний сторітелінг для батьків

Давня мудрість говорить: «Хто стоїть на місці, той відстає». А хто не хоче відставати, мусить рухатися вперед, і не зупинятися, досягнувши вершини, а підійматися вище¹⁶⁹. Сьогодні спостерігається перехід від суворо регламентованого життя всього суспільства та окремо взятої людини до вибудовування гнучких взаємовідносин у процесі міжособистісної комунікації. При цьому підвищення ефективності власної життєдіяльності можливе тільки за умови постійного розвитку та самовдосконалення особистості протягом усього життя, що проявляється у якісній і творчій реалізації власних професійних функцій, створенні умов для розвитку інших людей, що сприяють розв'язанню проблем будь-якого характеру. Необхідною умовою цього процесу є використання різноманітних методів, засобів, спрямованих на розвиток

¹⁶⁸ Конкурс центров и программ родительского просвещения. URL : <http://www.iro.perm.ru/content/files/sbornik-konkursa-luchshih-shkol-2017-2.pdf>

¹⁶⁹ Ільченко О.В. Використання web-квестів у навчально-виховному процесі. URL : http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30113/

компетентнісного потенціалу, самовдосконалення¹⁷⁰. Серед таких методів чільне місце посідає коучинг.

Багато хто не знає, що ж таке коучинг. Рано чи пізно кожен з нас задається питанням «Хто я»? «Навіщо я живу»? «У чому сенс мого життя?» «Що я посправжньому хочу»? «Як втілити свою мрію в життя?» «Як стати щасливим»? «Як стати успішним»? ... Часто саме в пошуках відповіді на такі запитання люди приходять в коучинг. Потрібно зауважити, що коли людина ставить собі запитання – це величезний крок. Це крок до усвідомлення і початку всіх змін в житті, тому що, задаючи запитання ми отримуємо енергію для пошуку відповіді¹⁷¹.

Отже, коучинг – це технологія, яка дозволяє людині, відповідаючи на питання, краще зрозуміти себе, свої бажання, устремління, що обмежують переконання і страхи ... подивитися їм в очі і набратися мужності, щоб негайно почати діяти, створюючи своє життя саме таким, яким хочеш¹⁷². Цю сучасну технологію створено для розвитку потенціалу людей і команд, задля досягнення заздалегідь узгоджених цілей та докорінної зміни моделей поведінки, що призводить до розкриття внутрішнього потенціалу особистості¹⁷³.

Коучинг може бути використано як універсальну технологію, яка дозволяє ефективно працювати на суб'єкт-суб'єктному рівні, тобто вміти керувати собою, своїм станом, своїми ресурсами, допомагати іншим у розвитку особистісного потенціалу, у підвищенні особистої ефективності, розвивати навички комунікації, будувати конструктивні відносини з колегами, які максимально підвищують ефективність вирішення актуальних життєвих завдань тощо¹⁷⁴.

Коучинг використовує багато принципів із філософії, психології, педагогіки, менеджменту та спрямований передусім на покращення життя людей

¹⁷⁰ Нежинська О.О., Тименко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. – Київ-Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – 220 с. – С.5. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/710073/>

¹⁷¹ Что такое коучинг? URL : <https://www.1napc.ru/aboutcoaching/what-is.html> © www.1napc.ru

¹⁷² Там само.

¹⁷³ Нежинська О.О., Тименко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. – Київ-Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – С.5. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/710073/>

¹⁷⁴ Там само.

у професійній та особистісних сферах. Тому важливо розрізняти поняття «коуч», «психолог», «тренер», «консультант», «терапевт», «експерт» тощо¹⁷⁵.

Потрібно чітко розрізняти поняття «коучинг» та «тренінг», які є різними між собою за принципом дії. Головною персоною тренінгу є тренер. Він заздалегідь знає «як правильно», займає роль експерта, маючи власну практику, якою ділиться з учасниками, а під час тренінгу відпрацьовує конкретні навички. Головною персоною коучингу є коуч, позиція якого полягає в тому, що кожна людина має всі ресурси, для того, щоб самостійно зрозуміти та визначити, що робити й яким чином це робити та як реалізовувати це у своєму власному житті. Тобто основним завданням коуча є допомога клієнтові в усвідомленні того, що йому потрібно для вирішення конкретних життєвих цілей і реалізації свого потенціалу.

О. Нежинська та В. Тищенко здійснили порівняльний аналіз понять «коучинг» і «тренінг» (табл. 7).

Таблиця 7

Порівняльний аналіз понять «коучинг» і «тренінг»¹⁷⁶

Коучинг	Тренінг
Мета коучингу – навчити вчитися, допомогти людині самостійно освоювати нові знання, уміння та навички	Мета тренінгу – розвинути конкретні навички (знання, уміння)
Коуч використовує помилки як матеріал для подальшого розвитку	Учасники тренінгу бачать свої помилки з іншого боку, і складають план їхнього виправлення
Людина сама вирішує, як буде виконувати дану роботу	У результаті особа оволодіває інструментами та алгоритмами для

¹⁷⁵ Нежинська О.О., Тищенко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. – Київ-Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – 220 с. – С.12. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/710073/>

¹⁷⁶ Нежинська О.О., Тищенко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. – Київ-Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – 220 с. – С.17. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/710073/>

	виконання відповідної роботи
Людина навчається усвідомлено реагувати на різні ситуації	Доведення до автоматизму навичок роботи в певних умовах

Зазначимо, що суспільна потреба в цілеспрямованій освіті батьків з метою підвищення їх компетентності в ролі вихователів є актуалітетом сьогодення. Принципово новий підхід до функціонування сім'ї опирається не лише на досвід, а й враховує досягнення в сфері сучасних психолого-педагогічних знань. Цей факт дає нам можливість робити висновок про те, що використання коучингу освіти та сімейного коучингу для мотивації батьків розвиватися у напрямі усвідомленого батьківства забезпечить позитивний результат.

Коучинг в освіті – це інструмент підвищення ефективності взаємодії в системі освіти в цілому, у всіх напрямках, мотиваційним чинником якого є повага, значимість кожного, ріст і розвиток. Наприклад, у відносинах викладача із студентами завданням педагога стає організація процесу самостійного пошуку студентом оптимальних рішень і відповідей на питання, що їх цікавлять¹⁷⁷.

Сімейний коучинг – це системна робота як із цінностями окремо взятого члена сім'ї, так і з цінностями всієї родини в цілому. Сімейний коуч допомагає вирішити проблеми, що виникають у колі сім'ї – з чоловіком (дружиною), з дітьми, братами або сестрами, бабусями або дідусями, батьками, родичами. Підсумок роботи з сімейним коучем передбачає поліпшення взаємин, як з близькою людиною, так і в колі сім'ї в цілому¹⁷⁸.

Коучинговий процес включає чотири етапи, успішне завершення яких сприяє досягненню поставленої мети¹⁷⁹.

¹⁷⁷ Нежинська О.О., Тименко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. – Київ-Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – 220 с. – С.27. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/710073/>

¹⁷⁸ Там само.

¹⁷⁹ Нежинська О.О., Тименко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. – Київ-Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – 220 с. – С.54-56. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/710073/>

Перший етап – аналіз ситуації та збір необхідної інформації (коучинг може починатися тільки тоді, коли людина усвідомлює потребу у необхідності самовдосконалення)

Другий етап – планування системи відповідальності (досягнення мети буде ефективним лише за умови, коли індивід приймає на себе відповідальність за результати)

Третій етап – реалізація плану з використанням різноманітних технік коучингу (використання коучем лише тих стилів та технік, які відповідають ситуації).

Четвертий етап – оцінка результативності (аналіз і висновки за планом одразу ж після його остаточного виконання).

Таким чином, ключовими елементами у процесі коучингу можна виділити усвідомлення (результат посилення уваги, концентрації й чіткого розуміння сутності проблеми та здатність відбирати і ясно сприймати всі факти й інформацію, які стосуються якоїсь справи, визначаючи її важливість) та відповідальність (сам клієнт відповідає за результати коучингу; людина бере на себе 100 % відповідальність за результат, ні на що не сподівається, нікого не звинувачує, чітко розуміючи, що все те, що відбувається в її житті є підсумком всіх її дій).

О. Нежинською та В. Тищенко візуалізовано коучинговий процес¹⁸⁰, що відображено на рис. 3.

Розглянемо більш детально використання коучингу для батьків задля вирішення проблеми позитивного батьківства та його усвідомленості.

Коучинг для батьків як окрема спеціалізація стає трендом у всьому світі. Коучинг дає можливість батькам навчитися слухати і чути один одного і дітей, домовлятися з дітьми, бути з ними в співпраці і співтворчості, рости і змінюватися на краще разом, підтримувати і посилювати потік любові в сім'ї.

¹⁸⁰ Нежинська О.О., Тищенко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. – Київ-Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – 220 с. – С.55. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/710073/>

Найважливішою складовою виховання дитини є любов, яка також здатна повернути дітей з мережі Інтернет і «відірвати» від комп'ютерних ігор.

Батькам слід пам'ятати, що любов і спілкування творять дива, стимулюють до розвитку та самовдосконалення. Коучинг дозволяє повернути дітям їх батьків через усвідомленість останніх, через розуміння того, що позитивне батьківство – це служіння, відповідальність і безумовна любов.

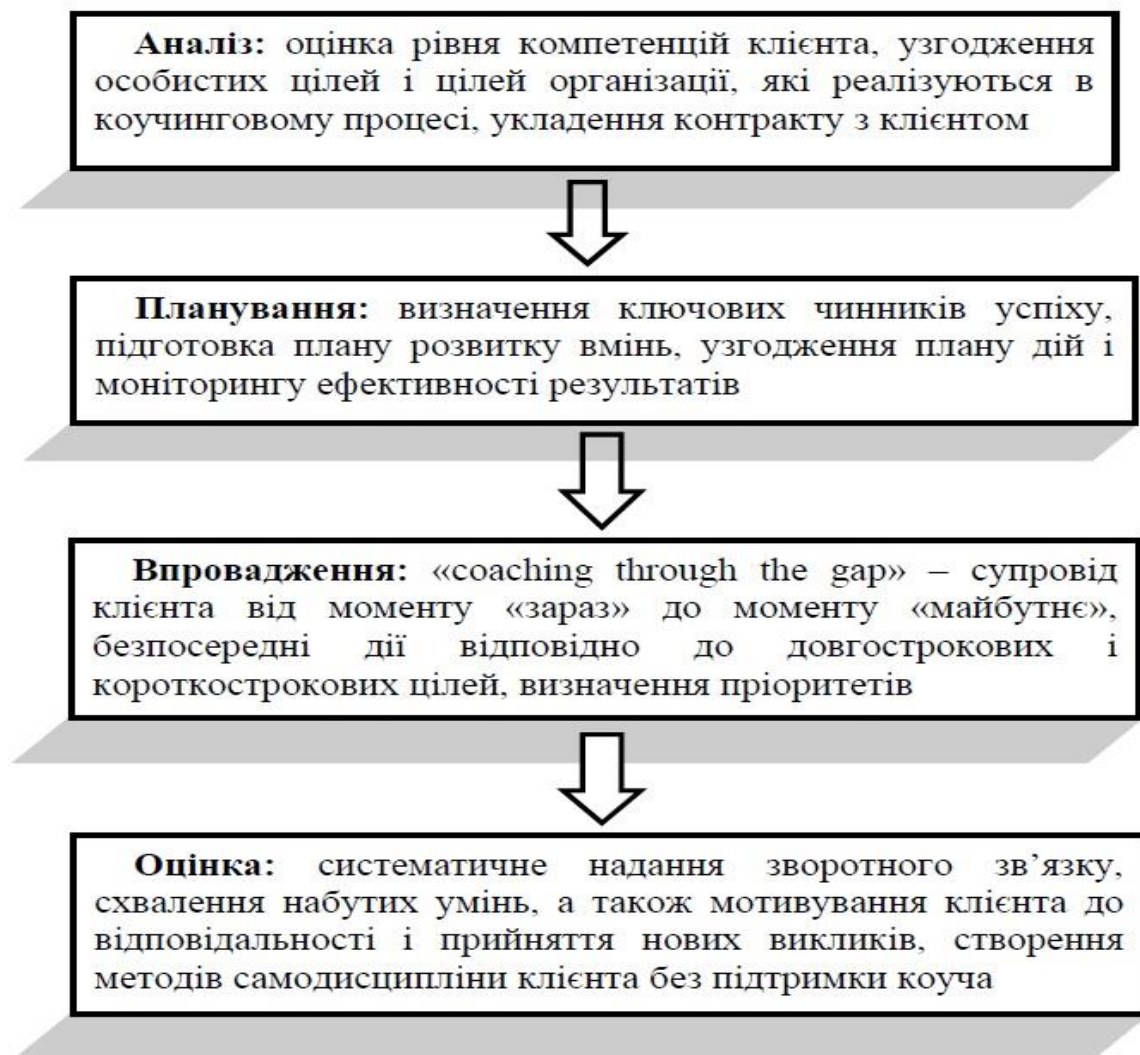

Рисунок 3. Коучинговий процес (за О. Нежинською, В. Тименко)

В умовах обмеженого часу, коли батьки багато працюють, у них з'являється можливість конфіденційно і оперативно отримати від коуча (по телефону або

скайпу) рішення і відповіді на свої питання і проблеми; батьки отримують на кожен свій запит індивідуальне рішення, яке їм точно підходить, не втрачаючи часу і грошей на пошуки знань в тонах книг з виховання дітей; батьки вважають, що робота з коучем надає їм громадський статус і престиж, на відміну від роботи з психотерапевтом, до якого вони йдуть з особистою проблемою неpubлічного характеру; батькам подобається робота з коучем і вони отримують задоволення від результатів коучингу¹⁸¹.

Ключовими напрямками коучингу для батьків є індивідуальні коуч-сесії з батьком або матір'ю та коучинг сімейних пар. В процесі роботи батьки роблять висновки, що від розуміння себе, свого партнера, дитини, цілей батьківства, бачення кінцевого результату виховання, їх емоційного і психічного стану, особливо мами, залежать стан, поведінка і розвиток дитини. Американці кажуть: *mother is happy - everyone is happy* - мама щаслива - всі щасливі. Встановлюючи тут гармонійні відносини, ми вже підсилюємо радість і ефективність спілкування батьків з дітьми¹⁸².

Н. Сулова вважає ефективним навчання батьків елементам коучингу, які вони самостійно зможуть використовувати у спілкуванні з дитиною. Вона робить висновок про те, що діти швидко навчаються коучингу від батьків і потім використовують його у спілкуванні з ними, а також один з одним.

До таких елементів коучингу відносяться:

- батьківська коуч-позиція,
- розвиваючі та трансформують відкриті питання,
- мистецтво слухання і слухання,
- тони голосу,
- розуміння природи дитини,
- будови і розвитку його мозку,

¹⁸¹ Сулова Н. Коучинг для родителей: позитивное родительство и осознанность URL : <https://erickson.ru/publications/articles/help-coach/13070-parents/>

¹⁸² Сулова Н. Коучинг для родителей: позитивное родительство и осознанность URL : <https://erickson.ru/publications/articles/help-coach/13070-parents/>

- гендерні та вікові особливості розвитку та виховання дитини¹⁸³.

Раніше ми зазначали, що знання в області вікової фізіології, вікової психології, педагогіки, нейробіології є основою у освіті та просвіті батьків у питаннях виховання підростаючого покоління. Коучинг для батьків так само базується на цих знаннях.

Так, наприклад, дівчаткам потрібно в вихованні завжди більше любові і турботи, щоб вона могла більше довіряти в житті, а хлопчикам – більше свободи і визнання, щоб він міг зберігати в житті мотивацію, досягати цілей, бути лідером. Або, що цікаво, у дітей до 7 років немає зв'язку між вчинком і покаранням. Тому безглуздо йому пояснювати причинно-наслідкові зв'язки. Це доводять дослідження мозку дитини¹⁸⁴.

Коучинг для батьків передусім передбачає врахування принципів позитивного батьківства. В. Бутова акцентує увагу на п'яти принципах, що допомагають батькам стати друзями і помічниками своїм дітям¹⁸⁵.

Перший принцип – «ти можеш бути іншим».

Дитина може бути іншою - не такою, як прийнято у родині, не такою як прийнято в батьківських сім'ях її мами і тата. При вихованні дітей дуже важливо давати місце індивідуальності кожної людини, не тільки дитини. В першу чергу, ми показуємо своїм прикладом – «я можу відрізнитися від інших людей». Головна мета – навчити дитину поважати свої особливості, якої сфери життя вони б не стосувалися. Цей принцип потрібно обов'язково повторювати своїй дитині, щоб у неї розвивалася впевненість в собі, здорова самооцінка і почуття власної гідності¹⁸⁶.

Другий принцип – «ти можеш помилятися».

¹⁸³ Сусллова Н. Коучинг для родителей: позитивное родительство и осознанность URL : <https://erickson.ru/publications/articles/help-coach/13070-parents/>

¹⁸⁴ Сусллова Н. Коучинг для родителей: позитивное родительство и осознанность URL : <https://erickson.ru/publications/articles/help-coach/13070-parents/>

¹⁸⁵ Бутова В.Н. Дети и родители. Коучинговый подход. URL : https://drive.google.com/file/d/0Bx8sfpk_du4LUzVqbHQwTmNRVTg/view

¹⁸⁶ Бутова В.Н. Дети и родители. Коучинговый подход. URL : https://drive.google.com/file/d/0Bx8sfpk_du4LUzVqbHQwTmNRVTg/view

Всі помиляються. І від того, як батьки реагують на помилки дитини, сильно залежить формування величезного спектру рішень, прийнятих на все життя. Наприклад, з цієї області ростуть життєві парадигми «у мене все одно нічого не вийде» або «якщо я не зробила з першого разу, то все, пробувати більше не має сенсу». Дайте дітям можливість помилятися і бачити результати прийнятих рішень і вчинених вчинків. І не намагайтеся відразу виправити помилку, нехай дитина зробить це сама, нехай вона принаймні спробує знайти правильне рішення¹⁸⁷.

Третій принцип – «ти можеш проявляти негативні емоції». Гнів, страх, занепокоєння, образа, ревності і багато інших негативних емоцій є невід’ємними складовими зростання дитини. Виявляти і відпускати їх – це нормально, не варто тримати негативні емоції в собі, це шкодить здоров’ю і призводить до того, що людина втрачає зв’язок зі своїм істинним «я» і своїми талантами. Потрібно просто навчити дитину, що прояв таких емоцій не скрізь і не завжди є доречним. Найголовніше для батьків – вміти співчутливо вислуховувати дітей і допомагати їм зрозуміти, яку саме емоцію вони відчують в даний момент (так як дитина часто сама не розуміє, що з нею відбувається, не ідентифікує свої емоції). Кожна людина має право на негативні емоції. Але на що вона не має права – це змушувати страждати інших через свої негативні емоції¹⁸⁸.

Четвертий принцип – «ти можеш хотіти більше».

Мудреці кажуть, що бажання є головною ознакою життя. Поки людина хоче – вона жива. Тому велика кількість бажань є логічною та характерною для дітей. Дозвольте дитині говорити про те, що вона хоче, просити Вас про це. Так вона навчиться вести переговори, йти до наміченої мети, домагатися бажаного. Ви не зобов’язані виконувати її бажання, але й обмежувати саме бажання бажати є

¹⁸⁷ Там само.

¹⁸⁸ Бутова В.Н. Дети и родители. Коучинговый подход. URL : https://drive.google.com/file/d/0Bx8sfpk_du4LUzVqbHQwTmNRVTg/view

неправильним. Мрії і бажання рухають нашими дітьми, вони змушують їх шукати варіанти, вчитися, просити допомоги і перемагаючи, пишатися собою¹⁸⁹.

П'ятий принцип – «ти можеш сказати ні».

Дитина може бути не згодна, вона може бунтувати, вона може пропонувати варіанти, але останнє слово завжди за батьками. Важливо вміти грамотно задовольняти дитяче «ні», але не менш важливо мати своє батьківське «ні». Дитина не повинна відмовлятися від бажаного, але вона повинна навчитися коригувати свої бажання в залежності від бажання старших, тому що мама і тато головні¹⁹⁰.

На думку Н. Суислової¹⁹¹, коучинг для батьків базується на принципах позитивного батьківства, які дозволяють вибудовувати відносини з дитиною на основі співпраці і любові, а не придушення і страху. Коучинг дозволяє батькам впоратися з багатьма викликами у вихованні, наприклад, як правильно реагувати, коли дитина висловлює негативні емоції, а їх вона повинна мати можливість висловлювати. Науковець виокремлює такі принципи позитивного батьківства:

- дитина може бути іншим або відрізнитися від інших
- дитина може робити помилки
- дитина може виражати негативні емоції
- дитина може хотіти більшого
- дитина може сказати «ні», але останнє слово залишається за батьками.

За Н. Суисловою, дотримання цих принципів батьками з підтримкою коуча при спілкуванні з дитиною дає можливість йому стати яскравою особистістю, з розумінням і усвідомленням ним своїх бажань, з адекватною самооцінкою.

Обґрунтовуючи поради, як стати батьками В. Бутова звертається до принципів американського психіатра, психотерапевта Мілтона Еріксона.

¹⁸⁹ Там само.

¹⁹⁰ Бутова В.Н. Дети и родители. Коучинговый подход.. URL : https://drive.google.com/file/d/0Bx8sfpk_du4LUzVqbHQwTmNRVTg/view

¹⁹¹ Суслова Н. Коучинг для родителей: позитивное родительство и осознанность URL : <https://erickson.ru/publications/articles/help-coach/13070-parents/>

Вона наголошує на усталеності звички шукати вади в собі, в інших людях, в маленьких і великих дітей. Ми зводимо стіни відчуження від планів і дітей, тому що завжди шукаємо для цього якусь причину. А якщо взяти і прийняти, що з нами, з нашими дітьми і всіма іншими людьми все гаразд, що кожна дитина наділена величезним талантом, все зміниться¹⁹²

В. Бутова наголошує, що люди / діти вже володіють всіма внутрішніми ресурсами, які їм потрібні. Це теж суперечить нашій звичайній логіці, нам весь чогось не вистачає, завжди знаходяться відмовки, що «ось якби ... тоді б». Про цей принцип коучі кажуть: «В цьому сила трансформаційної бесіди: вона дозволяє людям заглянути в себе і зібрати всі їх ресурси для свідомої обізнаності, щоб зробити найкращий вибір. Таким чином, люди починають заспокоюватися, довіряти, доводять самі собі, що вони вже володіють всіма внутрішніми ресурсами для свого успіху, вони перестають потребувати порад або схвалення своїх дій від інших»¹⁹³.

Люди / діти завжди роблять найкращий вибір, який можуть зробити в даний момент. Ми повинні прийняти, що наші дружини / чоловіки і діти тут і зараз роблять найкраще з того, що можуть. Їх вибір продиктований найкращими намірами для них, навіть якщо вам це тут і зараз не зрозуміло. Але ми звикли очікувати і порівнювати вчинки наших близьких зі своїми очікуваннями, тому так багато розчарувань в сімейних і дитячо-батьківських відносинах. Треба подивитися з іншого боку на ситуацію – чому дитина так вчинила? Чого вона хотіла домогтися?

Кожна поведінка має позитивний намір. Коли ви вірите, що позитивний намір супроводжує кожну поведінку, це дозволяє вийти на новий рівень розуміння, створює можливість знайти усвідомленість, яка призведе до корисної зміни. Навіть за розмальованими шпалерами стоїть бажання змінити світ, прикрасити його. За вирваними квітами стоїть бажання дізнатися «як це

¹⁹² Бутова В.Н. Дети и родители. Коучинговый подход. URL : https://drive.google.com/file/d/0Bx8sfpk_du4LUzVqbHQwTmNRVTg/view

¹⁹³ Бутова В.Н. Дети и родители. Коучинговый подход. URL : https://drive.google.com/file/d/0Bx8sfpk_du4LUzVqbHQwTmNRVTg/view

влаштовано». І наш вибір – насварити або показати – гідний спосіб задоволення справжніх потреб¹⁹⁴.

Зміни неминучі. Хоч іноді і хочеться сказати «зупинись мить, ти прекрасна», але ми змушені приймати зміни. Діти відкриті до змін, а ми повинні бути відкриті до змін, які відбуваються в наших дітях і в нашому житті. Діти ростуть дуже швидко і змінюються блискавично. А завдання батьків – використовувати кожен період росту дитини з максимальною користю¹⁹⁵.

Задля позитивних відносин у родині В. Бутова радить батькам завжди розмовляти з дітьми лише в позитивному ключі, орієнтуватися не на проблему, а на її вирішення, орієнтуватися на те, що «можна» замість того, що «не можна», шукати позитивні наміри і намагатися задовольнити їх мирним способом. І саме головне – у всьому завжди шукати лише плюси.

Батьки, включаючи «активне слухання», «вимикаючи себе», відпускаючи свої очікування, свої переживання і реакції, повертають дитині її справжні емоції, почуття, які є дуже цінними для неї.

У спілкуванні з дитиною важливо допомогти дати їй розгорнуту відповідь, а не просто «так» / «ні» на поставлене запитання. Відкриті запитання починаються з питальних слів і звернені в майбутнє, на пошук рішення проблеми, наприклад «коли?», «що?», «наскільки?», «які?» і так далі. Слово «чому» використовується тільки в зв'язці «чому важливо?», інакше воно перетворюється в обвинувачення. Приклади таких питань: «Чому тобі зараз важливо піти на вулицю?», «Що могло б допомогти тобі виконати це завдання?», «Наскільки тобі ясно, як виконувати цю вправу?», «Які варіанти відпочинку на вихідні ти можеш запропонувати?». Такі прості запитання як «А ще?», «Що ще?», «Що тоді?» і т.д. допоможуть розширити бачення, уявлення про ситуацію. Задавайте чудові питання (після 9 - 10 років).

¹⁹⁴ Там само.

¹⁹⁵ Бутова В.Н. Дети и родители. Коучинговый подход. URL : https://drive.google.com/file/d/0Bx8sfpk_du4LUzVqbHQwTmNRVTg/view

Нехай дитина уявляє себе в особі улюбленого героя – як би він вчинив? Або запитаєте «якщо ти виграєш ці змагання, що ти відчуєш, як це буде?»¹⁹⁶.

Для більшого зближення з дитиною та розуміння її стану, нам імпонують вправи для батьків, наведені В.Бутовою.

Вправа «Огляд кімнати очима своїх дітей». Уявіть себе власною дитиною. А тепер спробуйте зрозуміти, де ви перебуваєте, як вам там, що навколо, як виглядають батьки, що б зараз хотілося зробити тощо. Ця вправа допоможе відкрити для себе внутрішні переживання дитини, якими вони не може відкрито поділитися з вами.

Вправа «І я був маленьким...». Для виконання цієї вправи знадобляться ваші дитячі фотокартки. Візьміть три фото, пов'язані з приємними спогадами про дитинство. Задайте собі прості запитання: «Хто це?», «З яким епізодом життя асоціюється фото?», «Де тут ви?» тощо. А тепер потрібно взяти фото, які викликають у вас найприємніші і самі негативні спогади. Знову поставте собі запитання: «Як ці події відображаються на ваших відносинах з дитиною?», «Чим вони заважають, а не допомагають?». Згадайте конкретний епізод, коли позитивний чи негативний досвід власного дитинства вплинув на взаємини з вашою дитиною, чому мене навчив цей досвід, що позитивного приніс у ваше життя, де проявився саме з позиції виховання власної дитини в позитивному плані¹⁹⁷.

Перед тим як сварити дитину, згадайте про свій власний дитячий досвід, згадайте ті моменти, коли вас сварили маленькими і що відчували тієї миті. Ця проста порада дозволить не лише не допустити, іноді, нажаль, фатальних помилок у вихованні дітей, а й сприятиме поліпшенню відносин у родинній системі «батьки-діти».

Сучасний світ стрімко розвивається і цей стрімкий розвиток вимагає від батьків більш креативного підходу до виховання власних дітей. Використання

¹⁹⁶ Бутова В.Н. Дети и родители. Коучинговый подход. URL : https://drive.google.com/file/d/0Bx8sfpk_du4LUzVqbHQwTmNRVTg/view

¹⁹⁷ Бутова В.Н. Дети и родители. Коучинговый подход. URL : https://drive.google.com/file/d/0Bx8sfpk_du4LUzVqbHQwTmNRVTg/view

сучасних методів і технологій навчання у закладах освіти, комунікація між батьками учнів та педагогічним персоналом є одним із ефективних векторів для гармонійного розвитку особистості дитини. Ще одним новітнім вектором креативного підходу до виховання є система нових педагогічних технік (інструментів).

Вважаємо за доцільне наголосити на важливості використання у роботі з батьками такої форми, як сторітелінг. Сторітелінг (storytelling) – це мистецтво розповідати історії з метою навчання, керування шляхом донесення змісту повідомлення за допомогою спеціальної методики, інструмент взаємодії з аудиторією. Використання даної педагогічної техніки допоможе викликати у батьків емоції, а емоції, як відомо, є запорукою того, що інформація запам'ятається. Доцільно переходити від «сухої» теорії до яскравої практики, трансформуючи нудний матеріал в ситуації, які можуть відбуватися в житті. Таким чином, можна підготувати батьків до вирішення завдань, які одного дня стануть для них актуальними.

Чому сторітелінг є ефективним? Усім відомо, що люди люблять слухати цікаві історії. Правильно побудувавши розповідь, ми викликаємо у слухача емоції та потрібні переживання, а ще виводимо його на певні висновки, підштовхуючи до потрібних вчинків. Сучасні педагоги високо оцінюють такі властивості даної педагогічної техніки, адже сторітелінг як формат навчання у школі має величезну практичну користь: легке засвоєння матеріалу, розвиток уяви, подолання страху публічного виступу, налагодження стосунків з іншими учнями, самопізнання.

Сьогодні педагогічний сторітелінг застосовується при активному використанні мультимедійних технологій, а також в очному і дистанційному форматах навчання. І це є важливим аспектом, адже сучасні батьки багато працюють і, зачасту, не мають часу для відвідування різних курсів з удосконалення навиків батьківства.

Цифровий сторітелінг – формат сторітелінга, в якому розповідь історії доповнюється візуальним рядом (відео, скрайбінг, майнд-МЕП, інфографіка). Цифровий сторітелінг має ряд переваг, адже дозволяє:

- зробити пояснення більш переконливим і наочним;
- оперативно ділитися цифровими історіями;
- індивідуалізувати навчання;
- моделювати різні ситуації, процеси і явища без особливих фінансових і тимчасових витрат;
- підвищити залученість батьків в процес навчання;
- зберегти у цифровій розповіді структуру і основні елементи традиційного сторітелінга, при цьому істотно розширивши формат подачі інформації¹⁹⁸.

Існує два основних види педагогічного сторітелінга: класичний сторітелінг та активний сторітеллінг. Класичний сторітелінг – це розповідь, що транслює явні знання, які виражаються вербально або існують у вигляді тексту. Активний сторітелінг сприяє передачі не тільки явних, але і неявних знань, що дає можливість тим, хто навчається активно залучатися до процесу створення і розповідання історій, а також створювати історії самостійно, моделювати різні ситуації і шукати шляхи виходу, аналізувати історії тощо.

Слід зазначити, що педагогічний сторітелінг, як своєрідна техніка подачі навчальної інформації, має такі функції як наставницька, виховна, мотивуюча, освітня та розвиваюча¹⁹⁹. При використанні сторітелінга в освіті та просвіті батьків та членів родин потрібно завжди пам'ятати про кінцеву мету. Головне завдання – не вразити слухачів, а навчити їх основам батьківства. Тому в освітньому сторітелінзі історії добре показують, як теорія працює в житті, вони пов'язують всі компоненти воедино (теорію, приклади, пояснення), забезпечуючи відповідний контекст. Важливість використання сторітелінгу в освіті важко

¹⁹⁸ Єрмолаєва Ж.Є., Лапухова О.В., Герасимова І.М., Смирнова В.О. Сторітелінг як педагогічна техніка передачі явного і неявного знання у ВНЗ // Освітні технології № 1/2017. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/storitelling-kak-pedagogicheskaya-tehnika-peredachi-yavnogo-i-neyavnogo-znaniya-v-vuze>

¹⁹⁹ Єрмолаєва Ж.Є., Лапухова О.В., Герасимова І.М., Смирнова В.О. Сторітелінг як педагогічна техніка передачі явного і неявного знання у ВНЗ // Освітні технології № 1/2017. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/storitelling-kak-pedagogicheskaya-tehnika-peredachi-yavnogo-i-neyavnogo-znaniya-v-vuze>

переоцінити.

Зазначимо, що у сучасній роботі з батьками все більшого поширення набувають «історії, що навчають», які можна розглядати як ефективний інструмент коучингу для батьків і дітей. О. Кануннікова радить батькам при розповіді дитині повчальної історії обов'язково вибирати героя, який буде схожим на їх дитину, тобто матиме такі ж якості та риси характеру, а також, ні в якому разі, не економити час та сили, а розповідати все в деталях.

Нижче наведено порівняння між повчальними історіями та звичайним читанням моралей, які сформулювала О. Кануннікова (табл. 8, 9)²⁰⁰.

Таблиця 8

Повчальні історії versus читання моралей
для дітей

<i>Читання моралей</i>	<i>Повчальні історії</i>
Дискомфорт	Безпека
низька самооцінка	впевненість в собі
супротив	Інтерес

Таблиця 9

Повчальні історії versus читання моралей
для батьків

<i>Читання моралей</i>	<i>Повчальні історії</i>
страх	близькість
безсилля	Впевненість
почуття провини	Творчість

Ще однією цінною порадою від коуч-тренера О. Кануннікової вважаємо

²⁰⁰ О.Кануннікова Обучающие истории эффективный инструмент коучинга для детей и родителей. URL : https://drive.google.com/file/d/11dj75j5Mj2pLHove6LfrbP2qcj1_ujN3/view; <https://www.youtube.com/watch?v=O8xp65tQ-cl>

акцент на емоційності розповіді та діалогічному контакті з дитиною. І головне, що мають пам'ятати батьки, не «давати» на дитину, не вимагати від неї висновків з розказаної історії та невідкладного і правильного виконання завдань, адже їй потрібен час для того, щоб переосмислити і зрозуміти суть розказаної історії.

Задля допомоги батькам у створенні повчальної історії коуч-тренер О. Кануннікова розробила структуру повчальної історії, яка наведена на рис. 4²⁰¹.

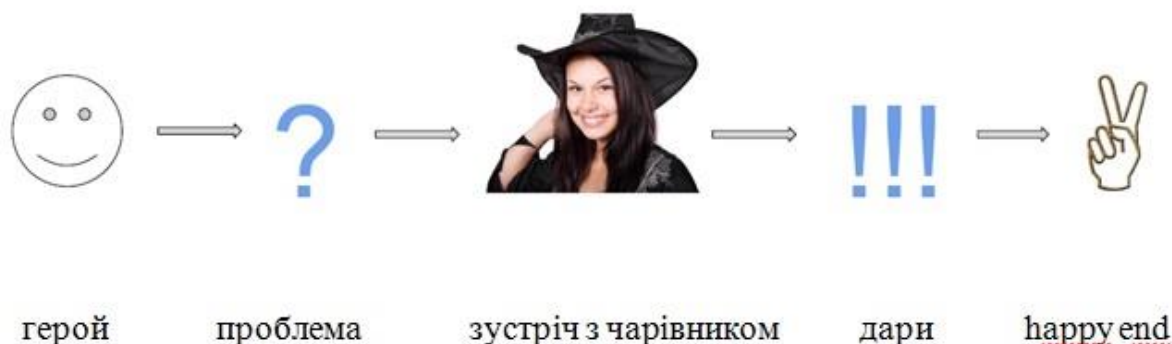

Рисунок 4. Структура повчальної історії.

Отже, використання таких технологій, як коучинг і сторітелінг, у процесі освіти та просвіти батьків і членів родин, розкриває широкі можливості для отримання позитивного результату педагогізації дорослих членів родин.

3.5. Мережева взаємодія в освіті та просвіті батьків, членів родин

Мережева взаємодія – це взаємодія рівних, яка має великі переваги перед іншими способами, оскільки в даному випадку учасники використовують досвід усіх тих, хто включений в мережу. Постає цілком логічне запитання про форми, методи та інструменти організації мережевої взаємодії учасників освітнього процесу. При мережевій організації взаємодії спостерігаються опосередковані зв'язки: коло взаємодії збільшується, а, отже, результати роботи стають більш продуктивними і якісними. Від учасників спільної діяльності не потрібно

²⁰¹ О.Кануннікова Обучающие истории эффективный инструмент коучинга для детей и родителей. URL : https://drive.google.com/file/d/11dj75j5Mj2pLHove6LfrbP2qcj1_ujN3/view; <https://www.youtube.com/watch?v=O8xp65tQ-cl>

синхронної присутності в одному і тому ж місці, в один і той же час, кожен має можливість роботи з ресурсами мережі в зручний для себе час.

Для організації мережевої взаємодії використовуються обмін файлами, організація відеоконференцій, доступ до віддаленої файлової системи, віддалений доступ до робочого столу тощо.

Особливе значення в організації мережевої взаємодії набуває комплекс специфічного програмного забезпечення, званий соціальними сервісами. Соціальні сервіси – це мережеве програмне забезпечення, яке підтримує групові взаємодії. Ці групові дії включають в себе персональні дії учасників: записи думок, замітки і анування чужих текстів, розміщення мультимедійних файлів; комунікації учасників між собою: месенджери, пошта, чат, форум.

Види мережевих сервісів і їх можливості в освітньому процесі

1. *Засоби для зберігання закладок* – засоби для зберігання посилань на веб-сторінки, які регулярно відвідуються. Такий засіб може бути використано як сховище посилань на навчальні матеріали, як джерело навчальних матеріалів, як засіб розвитку компетентності все помічати і класифікувати.

2. *Соціальні мережеві сервіси для зберігання мультимедійних ресурсів* – засоби мережі Інтернет, які дозволяють безкоштовно зберігати, обмінюватися цифровими фотографіями, аудіо- і відеозаписами, текстовими файлами, презентаціями, а також організувати обговорення ресурсів. Цей сервіс може бути використаний як засіб вирішення освітніх завдань, засіб організації спільної навчальної діяльності, як джерело навчальних матеріалів різного типу тощо.

3. *Мережеві щоденники (блоги)* – сервіс Інтернет, що дозволяє будь-якому користувачеві вести записи будь-яких текстів. За аналогією з особистими щоденниками блоги називають мережними щоденниками. Особа, яка веде щоденник (блогер), може керувати доступом до своїх записів: робити їх відкритими всім бажаючим, визначеному колу користувачів або зовсім приватними. Блогери можуть об'єднуватися в співтовариства і організувати спільні записи та обговорення. Блог може виступати майданчиком для організації дистанційного навчального курсу, інструментом в організації консультування

суб'єктів освітньої діяльності, засобом створення мережевого портфоліо тощо.

4. *WikiWiki (WikiWiki)* – соціальний сервіс, що дозволяє будь-якому користувачеві редагувати текст сайту (писати, вносити зміни, видаляти, створювати посилання на нові статті). Різні варіанти програмного забезпечення Вікі дозволяють завантажувати на сайти зображення, файли, що містять текстову інформацію, відеофрагменти, звукові файли тощо. Даний сервіс легко застосовується в організації проектної діяльності суб'єктів освітнього процесу, а також локальних або мережевих семінарів.

5. *Соціальні геосервіси* – сервіси мережі Інтернет, які дозволяють знаходити, відзначати, коментувати, постачати фотографіями різні об'єкти в будь-якому місці на зображенні Земної кулі з досить високою точністю, при цьому використовуються реальні дані, отримані за допомогою навколоземних супутників. Даний сервіс може бути використаний як платформа для креативної діяльності з моделювання нового вигляду місцевостей з нанесенням власних зображень будівель, ландшафтних об'єктів.

6. *Соціальні сервіси, що дозволяють організувати спільну роботу з різними типами документів* – інтегровані сервіси Інтернет, орієнтовані на організацію спільної роботи з текстовими, табличними документами, іншими корпоративними завданнями. Так, можна організувати спільне редагування документа, викладеного в мережі Інтернет декількома користувачами одночасно. При цьому всі зміни будуть зафіксовані за часом їх внесення і за змістом змін.

7. *Карти знань (англ. Mindmap)* – спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем. Також може розглядатися як зручна техніка альтернативного запису. В українському перекладі термін може звучати по-різному – карти розуму, карти пам'яті, інтелект-карти, майнд-мепи.

8. *Соціальні пошукові системи* – це системи, які дозволяють користувачам самим визначати, в якому напрямку вести пошук, які сайти переглядати перш за все, на які слова звертати першочергову увагу, і яким чином представляти знайдені результати. На основі пошукових двигунів нового покоління ми можемо побудувати свої власні індивідуальні або колективні пошукові машинки. Пошук

можна адаптувати до певної тематики і до певної співтовариства.

Таким чином, інтернет-технології в умовах сучасного суспільства стають невід'ємними атрибутами педагогічного процесу – спеціально організованої цілеспрямованої взаємодії суб'єктів освітньої діяльності, спрямованої на вирішення розвиваючих освітніх завдань.

3.6. Вебінари як форма онлайн-навчання батьків і членів родин

Завдяки розвитку інформаційних технологій розширюються освітні можливості людини та з'являються нові засоби навчання. Розвиток Інтернету зумовив безліч унікальних можливостей та умов для віртуального навчання й спілкування різних категорій дорослих. У швидкоплинних умовах життя серед перспективних для використання у роботі з батьками є засоби відеоконференцзв'язку. Все більшого поширення набувають вебінари і відеоконференції як сучасні технології та сервіси для онлайн-зустрічей і спільної роботи в режимі реального часу за допомогою Інтернету.

Відеоконференції (англ. Videoconference, або Videoteleconference) – це 1) телекомунікаційні технології, що забезпечують одночасну двосторонню передачу, обробку, перетворення та представлення інтерактивної інформації на відстані в режимі реального часу за допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки; 2) зустрічі, методичні засідання, спілкування між людьми, що перебувають у різних місцях і використовують відеотехнології як основний канал зв'язку, і при цьому надається двосторонній звук і одно- або двостороннє відео; 3) відеоконференції із застосуванням персонального комп'ютера, що має швидке Інтернет-з'єднання, мікрофон, і цифрову відеокамеру. Термін відеоконференції іноді тлумачать як конференції з використанням стислого відео, конференції по наземних лініях комунікацій, а також супутникові конференції.

Персональні відеоконференції об'єднують аудіо- й комунікаційні технології з метою забезпечення взаємодії в реальному масштабі часу з використанням звичайного комп'ютера. Упровадження персональних відеоконференцій

передбачає, що всі учасники знаходяться на своїх робочих місцях, а підключитися до сеансу відеоконференції з комп'ютера так само просто, як здійснити звичайний телефонний дзвінок. У даний час більшість найпопулярніших систем персональних відеоконференцій використовують дошку оголошень («whiteboard»), яка дає можливість зарезервувати окрему область екрану для перегляду і спільної роботи з документами, на додаток до традиційного вікна конференцв'язку, у якому відображаються учасники персональної відеоконференції. Для зв'язку застосовується або локальна мережа, або ISDN, або ж звичайні телефонні лінії. Ці можливості персональних відеоконференцій особливо ефективні для використання в системі дистанційної освіти. На сучасному етапі розвитку в Україні у багатьох регіонах ця технологія недоступна через високі вимоги до швидкості з'єднання й брак спеціального устаткування²⁰².

Вебінари і відеоконференції дозволяють економити час і ресурси, проводити онлайн-презентації, обговорення, де один або декілька спікерів (адміністрація закладів освіти, вчителі-предметники, класні керівники, психологи, лікарі та інші фахівці) можуть виходити в ефір і запрошувати до діалогу усіх суб'єктів педагогічної взаємодії.

Вебінар походить від двох слів «мережа» і «семінар». Іншими словами, вебінар — це семінар, який проходить по мережі інтернет. Такі онлайн-семінари поділяються на власне вебінари, які передбачають двосторонню взаємодію учнів і викладача, веб-конференції і веб-касти, де одностороннє: один читає лекції, інші просто слухають і дивляться²⁰³.

Спілкування суб'єктів педагогічної взаємодії може відбуватися з використанням телефонії та відеозв'язку (веб-камери з мікрофоном). Батьки і члени родин разом із іншими суб'єктами педагогічної взаємодії можуть спільно працювати з документами, синхронно переглядати сайти, відеофайли і

²⁰² Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник / Авт.-упор. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. – К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – С. 16. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/7697>

²⁰³ Переваги і недоліки вебінарів. URL: <https://etutorium.com.ua/blog/plus-i-minus-vebinarov>

зображення, робити спільні нотатки, а також обмінюватися досвідом, інформацією у чатах тощо. При цьому кожен суб'єкт педагогічної взаємодії приєднується зі свого місця перебування та зручного пристрою (комп'ютер, планшет, телефон). Є величезний перелік сервісів для проведення таких онлайн трансляцій, але небагато пропонують безкоштовні базові тарифи. Більшість сервісів дають місяць, щоб спробувати його безкоштовно і далі вибрати платний тарифний план залежно від потреб організації та планової кількості учасників.

Структура проведення вебінару як онлайн заходу доволі проста:

- спікер готує презентацію і структуру виступу;
- підбирається платформа, генерується посилання для доступу учасників до кабінету проведення зустрічі;
- у призначений час всі учасники підключаються до події шляхом переходу по посиланню;
- спікер за допомогою функціональних можливостей програми показує свою презентацію, що розповідає про неї;
- у процесі учасники можуть залишати свої запитання в коментарях.

У результаті відбувається фактично повноцінне живе спілкування, як на звичній лекції чи семінарі, а після закінчення події учасники можуть отримати запис або переглянути онлайн на ресурсі, який вкаже організатор²⁰⁴.

Наголосимо, що у процесі підготовки до проведення вебінарів доцільно звернути увагу на такі моменти:

– завчасна підготовка до участі та оголошення про дату та час його проведення: всі учасники мають заздалегідь потурбуватися про наявність необхідного обладнання та відповідного каналу Інтернет зв'язку, для перевірки роботи системи увійти до віртуальної кімнати за 10-15 хвилин до початку вебінару; перевірити звук та можливості ставити та задавати запитання всіма

²⁰⁴ Що таке вебінар? Принципи сучасного ведення бізнесу. URL: <https://ideyne.com/ua/article/chtotakoevebinarprincipisovremennogovedeniya biznesa>

учасниками. Це дозволить мінімізувати ризики технічних «накладок» під час проведення вебінару;

– вибір теми, педагогічна доцільність постановки мети та завдань вебінару: слід розкрити основні пункти доповіді, питання обговорення та головну мету проведення вебінару, яка б дала змогу з'ясувати потребу участі у віртуальному семінарі та шляхи подальшого використання записаних відеоматеріалів;

– добір матеріалу, який розглядатиметься на вебінарі: необхідно чітко спланувати співвідношення вивченого та нового матеріалу, сформулювати проблеми запитання та підготувати описи відповідних кейсів, передбачити обговорення запитань в малих групах та парах, розпланувати участь кожного із його учасників;

– методична підготовка до семінару: поділ змісту теми на конкретні питання; заздалегідь описати рекомендації щодо підготовки всіх учасників до їх обговорення, розробити інструкції опрацювання основної та додаткової літератури;

– сценарій проведення вебінару – доцільно прописати з вказуванням часу на такі основні етапи вебінару: повідомлення теми, мети та завдань заняття; надання слова учасникам для повідомлення з питань тематики вебінару;

– постановка запитань у процесі повідомлення, що спонукають до дискусії, вимагають доказовості, міцності знань, винахідливості, підведення підсумків;

– підведення підсумків вебінару²⁰⁵.

Наведемо переваги вебінарів у системі онлайн-освіти є²⁰⁶:

– Гнучкість. Вебінари дозволяють студентам отримувати доступ до навчальних матеріалів в будь-якому місці в будь-який час, що є цікавою новиною для тих, хто не має часу або має доступ до навчальних матеріалів.

²⁰⁵ Морзе Н.В., Ігнатенко О.В. Методичні особливості вебінарів, як інноваційної технології навчання. – С. 7. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/918/1/N_Morze_O_Ihnatenko_ITO_4.pdf.

²⁰⁶ Переваги вебінарів для онлайн-освіти. URL : <https://www.06274.com.ua/list/218412>

– Більше полів для вибору. Студенти, що навчаються через вебінари, можуть вибрати навіть ті програми, які вони не могли б отримати з-за обмежень по відстані. Тепер студенти можуть пройти програми навчання на різних континентах по всьому світу.

– Наявність розкладу навчання. Графіки навчання в класах, пропонованих на кампусі, звичайно жорсткі і не дають студентам великої гнучкості. Вебінари дозволили учням зробити паузу між уроками та почати заново в будь-який час за власним вибором.

– Економічно ефективним. Студенти, які використовують вебінари для навчання, вважають його більш дешевим, оскільки витрати на проїзд та інші витрати, які потрібні при навчанні на кампусі, виключаються. Книги, які потрібні для традиційних занять, можуть не знадобитися в тому випадку, якщо учні використовують вебінари.

– Інтерактивність. Вчителі стають більш доступними в Інтернеті, а учням зручніше спілкуватися з вчителями через чати та обговорення в групах новин, а не при особистому спілкуванні. Це пов'язано з тим, що вебінари ставлять всіх учасників в рівне становище для участі у віртуальному класі.

– Краще розуміння змісту. Згідно з дослідженням, «в середньому, учні в умовах онлайн-навчання показали кращі результати, ніж ті, хто отримує індивідуальне навчання». Департамент освіти виявив, що учні, які відвідують онлайн-класи, працюють краще, ніж ті, хто використовує класичний метод навчання.

Перевагами вебінару в загальному використанні є²⁰⁷:

– висока ступінь інтерактивності – слухачі залучені в процес навчання, задають питання для пояснення незрозумілих моментів, на які відразу ж отримують відповіді;

²⁰⁷ Переваги і недоліки вебінарів. URL : <https://etutorium.com.ua/blog/plus-i-minus-vebinarov>

– на відміну від звичайного семінару, слухачі вебінару по його закінченні отримують запис, який пізніше можна використовувати при закріпленні матеріалу. Запис вебінару видається навіть тим, хто не встиг до нього підключитися;

– значна економія часу. Учасникам і лектору не треба витратити час на дорогу до місця проведення семінару. До всього іншого вони можуть знаходитися в різних містах, або навіть країнах. Бути присутнім на вебінарі ви можете, знаходячись зручному для вас місці – на відпочинку, вдома або в офісі;

– економія коштів. Вартість навчання на вебінарі набагато нижче відкритого семінару. Крім цього немає необхідності витратитися на дорогу, харчування та проживання. А витрати на організацію онлайн-семінару — мінімальні і пов'язані з організацією робочого місця;

– можливість дотримання анонімності. Учасники одного і того ж вебінару можуть не знати про особистість один одного;

– вебінар — це відмінний засіб для проведення онлайн-тренінгів та вирішення маркетингових завдань. При презентації нового товару, марки або при початку ребрендингу експерт може провести вебінар, на якому відповість на всі питання, роз'яснить важливі аспекти, проведе опитування і отримає живий відгук від клієнтів.

Вебінар буде успішним, якщо при його проведенні будуть використовуватися нові факти, пропонуватимуться для обговорення проблемні запитання та ситуації з реального життя. Не слід боятися використовувати багато тексту. Вимоги використання мінімуму текстових даних, перенесення акцентів на зображення, схеми та графіки більше підходять до «реальних» доповідей з використанням мультимедійних презентацій, де доповідач часто переносить увагу з екрану на себе. Сам текст на екрані часто можна бачити погано, тому в такому випадку краще будуть сприйматися зображення та схеми. У вебінарах

використання тексту є некритичним, тому можна збільшувати кількість символічних даних на слайдах²⁰⁸.

Певними недоліками вебінарів є такі моменти:

– як би не старався лектор, але під час вебінару не досягається такий же емоційний зв'язок, як під час живого спілкування (а це досить важливий аспект, від якого залежить ефективність навчання);

– так як вебінар — це новий інструмент для проведення тренінгів та конференцій, багато лекторів, звиклих до роботи з живою аудиторією, просто губляться перед монітором(в результаті цього пропадає ритм і драйв виступу);

– іноді трапляється, що учасники і лектор знаходяться в різних часових поясах. Якщо для лектора вебінар починається в 14.00, то для деяких учасників може починатись в 23.00, що не зовсім зручно²⁰⁹.

Хочемо дати декілька порад задля того, що вебінар, який ви проводите, був цікавий, інформативний та корисний для людей. Отже, потрібно:

1. Зосередитися на аудиторії. Перш за все, переконайтесь в тому, що Ви розумієте з ким спілкуєтесь на вебінарі. Обирайте тему для кожної групи людей так, щоб вона була їм цікава чи професійно корисна. Дізнайтесь, що саме вони вже знають, про що повинні дізнатись. Практикуйте питання «до вебінару», створіть онлайн форму і через неї отримуйте питання, які відповідно до теми цікавить Ваших майбутніх слухачів.

2. Надати першокласний контент. Переконайтесь, що Ваш вебінар пропонує актуальну інформацію, яка є корисною і значущою для аудиторії. Зробіть необхідні дослідження, щоб забезпечити даними, які насправді можна використовувати. Презентації, відеоряд, інфографіки – все, що буде доречним і допоможе наочно пояснити матеріал Вашого вебінару.

3. Спланувати і практикувати. Якщо вебінар проходитиме в реальному часі, сплануйте його регламент, якщо Ви знаєте, що більшість очікуваної аудиторії

²⁰⁸ Що таке вебінар? Принципи сучасного ведення бізнесу. URL : https://ideyne.com/ua/article/chto_takoe_vebinar_principi_sovremennogo_vedeniya_biznesa

²⁰⁹ Переваги і недоліки вебінарів. URL : <https://etutorium.com.ua/blog/plus-i-minus-vebinarov>

буде доступною. Коли Ви встановили час і створили контент, переконайтесь, що Ви слідуєте йому на практиці. Додатково відправте всім регламент Вашого вебінару, щоб учасники орієнтувались, коли саме час для питань і зауважень.

4. Промоушн. Тепер, коли у Вас є спланований вебінар, Вам потрібно “розкрутити” його. Розішліть запрошення на реєстрацію через онлайн форми, email, соцмережі та інші канали²¹⁰.

Характерними ознаками навчальних вебінарів є інформаційна насиченість та активність учасників в онлайн-режимі. Зазвичай у ході підготовки і проведення вебінарів використовуються різноманітні програмні засоби, інтернет-ресурси.

У роботі з батьками доцільно використовувати такі платформи для онлайн-конференцій як ZOOM (<https://zoom.us>); Hangouts (<https://hangouts.google.com>); Skype (<https://www.skype.com/uk/>); Products_office (<https://products.office.com/uk-ua/microsoft-teams/group-chat-software> ; <https://www.webex.com>) тощо.

Оскільки слуховий і зоровий аналізатори є домінуючими каналами сприйняття навчального матеріалу, у процесі навчання батьків і членів родин доцільним є використання відео-матеріалів, динамічних ілюстрацій тощо. На наше переконання, у просвітницькій роботі з батьками та іншими дорослими членами родин доцільно використовувати різноманітні тематичні відеоролики, які сприятимуть унаочненню винесених на обговорення питань, а також виконання певних процедур і дій, контролю поведінки в різних умовах тощо. Сучасні навчальні відео можуть бути не тільки постановочними, а й графічними, тобто виконані за допомогою засобів комп’ютерної графіки.

Перегляд таких роликів сприятиме розвитку загальної, психолого-педагогічної культури батьків. Відео можна запропонувати переглядати під час вебінару або попросити батьків заздалегідь ознайомитися з відеоконтентом, а на вебінарі здійснити обговорення відеоматеріалів.

Орієнтовний перелік відеороликів подано у табл. 10.

²¹⁰ Чотири речі, які потрібно зробити, щоб Ваш вебінар був цікавий, інформативний та корисний. URL : <https://www.gurt.org.ua/news/informator/59382/>

Окремі відеоролики, доцільні для використання у просвітницькій роботі з батьками та іншими членами родин²¹¹

Відеоролики	
Назва	URL
<i>Постановочні відеоролики</i>	
Відеоролик кампанії «Мудрі батьки – щасливі діти».	URL: https://www.youtube.com/watch?v=jKuhR9cI6A0&feature=youtu.be
Батьки і діти! Соціальний ролик.	URL: https://www.youtube.com/watch?v=MsCPAsjYL9w
Відеоролик Батьки і діти.	URL: https://www.youtube.com/watch?v=_ERgaI9CEU0
Психологія відносин. Чому діти копіюють поведінку та емоції дорослих. Поради фахівця.	URL: https://www.youtube.com/watch?v=nOyj9A_O8Xg
Корнієнко Г. Недискримінаційний підхід у навчанні. Організація роботи з батьками.	URL: https://www.youtube.com/watch?v=OF7XCivuUVk
Чому ми знову відмовляємо дітям у тому, чого вони насправді хочуть на Різдво.	URL: https://www.youtube.com/watch?v=1Vi67jDSaMM
Розкажіть дітям про безпеку в інтернеті.	URL: https://www.youtube.com/watch?v=kfAIXHzKurI
П'ять порад батькам від найкращого вчителя України.	URL: https://www.youtube.com/watch?v=KujKamZELYU
Стосунки між дітьми та дорослими батьками у різних країнах світу.	URL: https://www.youtube.com/watch?v=ncBMJaijpt8
<i>Графічні відеоролики</i>	
Мультфільм для батьків про виховання дітей.	URL: https://dytpsycholog.com/2015/03/26/%D0%BC

²¹¹ Складено автором на основі опрацювання Інтернет-ресурсів.

	%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BC-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/
Соціальна реклама про приклад батьків.	URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=5&v=MMdJvVR_uOQ&feature=emb_title

Отже, використання в освіті й просвіті батьків і членів родин вебінарів, відеоконференцій, інших сучасних технологій, різноманітних відеоматеріалів, сервісів для онлайн-зустрічей і спільної роботи в режимі реального часу за допомогою Інтернету значно розширює можливості неформального навчання цієї категорії дорослих, дає більш широкі можливості для розвитку психолого-педагогічної культури дорослих.

Питання для самоконтролю:

- 1) Охарактеризуйте основні напрями взаємодії закладів освіти з батьками і членами родин.
- 2) Визначте цілі, на досягнення яких має бути спрямована діяльність закладу загальної середньої освіти у роботі з батьками і членами родин.
- 3) Окресліть вимоги до педагога, який здійснює освіту та просвіту батьків, членів родин.
- 4) Назвіть форми діяльності, за допомогою яких можна організувати освіту та просвіту батьків, членів родин у закладі загальної середньої освіти.
- 5) Охарактеризуйте традиційні форми роботи з батьками та членами родин.
- 6) Охарактеризуйте інноваційні форми роботи з батьками та членами родин.

7) Укладіть порівняльну таблицю традиційних та нетрадиційних форм освіти та просвіти батьків, членів родин.

8) Охарактеризуйте авторські технології освіти та просвіти батьків, членів родин.

9) Визначте найбільш ефективні, на Вашу думку, форми, технології, методи та прийоми організації освіти та просвіти батьків, членів родин.

10) Обґрунтуйте критерії ефективності використання мережевих форм освіти і просвіти батьків, членів родин.

11) Визначте особливості мережевої організації взаємодії.

12) Охарактеризуйте методи організації мережевої взаємодії в освіті дорослих.

13) Дайте характеристику видів мережевих сервісів і розкрийте їх можливості в освітньому процесі.

14) Визначте переваги і недоліки використання різноманітних видів мережевих сервісів в освіті та просвіті батьків, членів родин.

15) Створіть рекламний пост у соцмережі щодо просвітницько-педагогічного формату діяльності батьківських (родинних) клубів, університетів для батьків, шкіл усвідомленого батьківства.

16) Розробіть тематичний план засідань «Відкритих родинних студій»

17) Поясніть сутність коучингу й педагогічного сторітелінгу для батьків.

18) Охарактеризуйте особливості підготовки і проведення вебінарів для батьків і членів родин.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аніщенко О.В. Методика організації і проведення тренінгів з розвитку особистісних і професійних якостей дорослих / Олена Аніщенко // Освіта дорослих: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. – 2015. – 2 (11). – С. 154-161.

2. Батьківство в радість: тренінговий курс з набуття батьківських навичок.- Авт.-упоряд. Г.М.Лактіонова, І.Д.Зверева. –К.: Р.К. Майстер-принт, 2008 – 359 с.

3. Батьківство в радість: Тренінговий курс з формування батьківської компетентності/автори-упорядники: Г.М. Лактіонова, І.Д. Зверева. – Вид. 2-е, перероб та доповн. – К.: Фенікс, 2009. – 360 с.

4. Вправи для тренінгу із батьками.
<http://autta.org.ua/ua/materials/material/Vpravi-dlya-tren-ngu--z-batkami/>

5. Гаркавенко З. Відкриті родинні студії: потенціал, досвід, бар'єри / З. Гаркавенко // Соціальний педагог. – 2016. – №11. – С.12-15.

6. Гросс-Ло Кристина. Родители без границ: секреты воспитания со всего мира / Кристина Гросс-Ло ; [пер. с англ. Екатерины Колябиной]. – М.: Синдбад, 2014. – 366 с.

7. Іванчук М. Г., Цуркан Т.Г. Зарубіжний досвід впровадження освітніх програм для батьків // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. – 2017. – 7 (23). 60-68.

8. Кудин В. А. Энергия оптимизма (Социально-экономические истоки педагогики оптимизма). – Киев: Золоті ворота, 2015.

9. Кузьмінський А.І. Педагогіка родинного виховання: Навч. посіб. / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К.: Знання, 2006. – 324 с.

10. Культура добросусідства. Батьківська спільнота / Персональний сайт Караченцевої Н.М. http://natalia-karachentseva.kh.sch.in.ua/z_klasom_klasno/kuljtura_dobrosusidstva_batkivsjka_spiljnota/

11. Культура добросусідства. Батьківські збори по-новому: актуально,

інтерактивно, корисно. Програма та методичні рекомендації / [редактори-укладачі: О. В. Аніщенко, М. А. Араджионі, А. І. Гусєв, В. І. Потапова]. – К. : ТОВ «Прометей», 2019. – 544 с. <https://lib.iitta.gov.ua/719391/>

12. Лактіонова Г.М., Гаркавенко З.О., Машкіна С.В., Аніщенко О.В., Кікінежді О.М. Всеукраїнська науково-практична конференція «Партнерство навчальних, культурно-освітніх закладів, соціальних служб і родин» // Соціальний педагог. – 2015. – №5. – С. 4–7.

13. Лактіонова Г. М. Щастя і сучасна освіта: інформація до роздумів / Г.М. Лактіонова // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2014. – Вип. 2. – С. 58-68.

14. Лук'янова Л.Б. Особливості мотивації навчання дорослої людини // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2011. – 40 (92). – С. 52-55.

15. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству (лист МОН України від 18.05.2018 р. № 1/11-5480). <https://ips.ligazakon.net/document/MUS30017>

16. Оржеховська В.М., Кириченко В.І., Ковчанич В.Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі: навчальний практико-зорієнтований посібник. – Х.: Видавництво «Точка», 2007. – 192 с.

17. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. – К.: СПОД НАПН України, 2016. – 354 с. <http://lib.iitta.gov.ua/709978/>

18. Помиткін Е.О. Духовний потенціал особистості: психологічна діагностика, актуалізація та розвиток: посібник. – К.: Внутрішній світ, 2015. – 144 с.

19. Сім Я або виховання в родині: навч. посіб. для студ. пед. спец. ун-тів з теорії та практики родин. виховання / уклад. Шевчук М.О., Осаволюк О.А., Семенець Л.Г.; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : РВВ НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – 112 с.

20. Сухомлинский В.О. Батьківська педагогіка. –К.: Рад. школа, 1978. – 263 с.
21. Сучасні технології освіти дорослих: посібник / авт. кол.: О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янова, Л.Є. Сігаєва, С.В. Зінченко, О.В. Баніт, Н.І. Дорошенко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 182 с. <https://lib.iitta.gov.ua/11192/>
22. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади: Методичні матеріали до тренінгу / Упоряд.: І. В. Братусь та ін.; За заг. ред. Г. М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2004. – 86 с.
23. Форми і методи педагогічної активізації батьків: метод. посібник. За ред. Царик Л. П. – К., 2013. – 64 с. <https://ru.calameo.com/read/0040015213aa0f57d0555>
24. Цуркан Т.Г. Відкриті батьківські студії «Педагогічна культура батьків». – Чернівці: Яворський С. Н., 2017.
25. Цуркан Т.Г. Критерії, показники та діагностичний інструментарій рівня сформованості педагогічної культури батьків // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2017. – 3 (58). – С. 398-402.
26. Цуркан Т.Г. Модель формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи та педагогічні умови її реалізації. Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2017. – 23 (2), 1. – С. 218-224.
27. Цуркан Т.Г. Педагогическая культура родителей как приоритет непрерывного образования взрослых // Universum: Психология и образование. – 2017. – (38). – С. 8-10.
28. Цуркан Т.Г. Педагогічна освіта батьків // *Педагогічний процес: теорія і практика*. – Київ: ЕКМО, 2014. – С. 33-37.
29. Tsurkan T. Pedagogical education of parents // *Virtus*. – 2016. – №5. – С. 171-173.

ГЛОСАРІЙ

Авторитет батьківський (від лат. auctoritas — влада, сила) — відмітні особливості окремої людини чи групи, завдяки яким вони заслуговують на довіру і можуть мати позитивний вплив на погляди й поведінку інших людей; визнаний вплив батьків на переконання та поведінку дітей, що ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, слів та вчинків. (за А.І. Кузьмінським*)

Адаптація (від лат. adaptatio (adapto) — пристосовую) — здатність організму пристосовуватись до різних умов зовнішнього середовища. (за А.І. Кузьмінським*)

Активність (у навчанні) — характеристика особливостей пізнавальної діяльності особистості, що полягає в усвідомленому використанні нею інтенсивних методів, засобів, форм оволодіння знаннями, вироблення вмінь і навичок. (за А.І. Кузьмінським*)

Андрагогіка (від гр. androa — доросла людина і agogge — управління) — галузь педагогіки, що займається проблемами освіти, навчання та виховання дорослих. (за А.І. Кузьмінським*)

Аудіовізуальні засоби навчання (від лат. audire — слухати і visualis — зоровий) — один із засобів освітніх технологій навчання з використанням розроблених аудіовізуальних навчальних матеріалів. (за А.І. Кузьмінським*)

Група взаємодопомоги – формальне чи неформальне об'єднання людей, що мають спільні проблеми і потреби, що зустрічаються регулярно для надання один одному допомоги, емоційної підтримки, обміну інформацією про дії та ресурсах, які можуть бути корисними для вирішення їх проблем і задоволення потреб. (за Т.В. Зенкіною**)

Дискусія (від лат. discussio — розгляд, дослідження) — метод навчання, спрямований на інтенсифікацію та ефективність навчального процесу за рахунок активної діяльності тих, хто навчається, у пошуках наукової істини (за А.І. Кузьмінським*)

Диспут — прийом (щодо методу переконування) формування переконань і свідомої поведінки людини шляхом суперечки, дискусії у процесі вербального спілкування. (за А.І. Кузьмінським*)

Діагностика психолого-педагогічна (від гр. diagnostikos — здатний розпізнавати) — галузь психології та педагогіки, яка розробляє методи виявлення індивідуальних особливостей і перспектив розвитку та виховання особистості. (за

*А.І. Кузьмінським *)*

Захист психологічний – механізм усунення або мінімізації в свідомості травмуючих психіку факторів, при якому відбувається або витіснення психотравмуючого джерела, або зменшення його значущості. *(за Т.В. Зенкіною **)*

Зміст освіти — чітко окреслена система знань, умінь та навичок, якими людина оволодіває у певному навчальному закладі. *(за А.І. Кузьмінським *)*

Знання — ідеальне вираження в знаковій формі об'єктивних властивостей і зв'язків світу природного і людського; результат відображення навколишньої дійсності. *(за А.І. Кузьмінським *)*

Імпровізація (від лат. *improvisus* — непередбачений, раптовий) — діяльність особистості, що здійснюється у процесі педагогічного спілкування без попередньої підготовки, осмислення. *(за А.І. Кузьмінським *)*

Компетентність – квінтесенція цільових, змістових, смислових, творчих, емоційних, ціннісних характеристик особистості. *(за Т.В. Зенкіною **)*

Мотиваційний компонент педагогічної компетентності батьків – розуміння і оцінка своєї виховної діяльності в сім'ї; визнання цінності дитячо-батьківських відносин; усвідомлення цінності психолого-педагогічних знань і прагнення до отримання нових знань і досвіду, саморозвитку. *(за Т.В. Зенкіною **)*

Мотивація – спонукання, що викликають активність організму і визначають її спрямованість. *(за Т.В. Зенкіною **)*

Мотивація внутрішня – сукупність стимулів або причин поведінки, пов'язаних з процесами, що відбуваються всередині організму, в психіці або в фізіологічних процесах. *(за Т.В. Зенкіною **)*

Мотиви навчання (від фр. *motif*, від лат. *moveo* — рухаю) — внутрішні психічні сили (рушії), які стимулюють пізнавальну діяльність людини. Види мотивів: соціальні, спонукальні, пізнавальні, професійно-ціннісні, меркантильні. *(за А.І. Кузьмінським *)*

Навчання дистанційне — сучасна освітня технологія з використанням засобів передачі навчально-методичної інформації на відстані (телефони, телебачення, комп'ютери, супутниковий зв'язок та ін.). *(за А.І. Кузьмінським *)*

Освіченість — міра пізнавальної активності індивіда, яка проявляється у рівні набутих знань, що можуть бути використані у практичній діяльності. *(за А.І. Кузьмінським *)*

Педагогіка (від гр. *paides* — діти; *ano* — веду) — наука про навчання, освіту та виховання людей відповідно до потреб соціально-економічного розвитку

суспільства. (за А.І. Кузьмінським*)

Педагогічна компетентність – сукупність теоретичних психолого-педагогічних знань (знання основ сімейного виховання, вікових та індивідуальних особливостей дітей, правових основ виховного процесу), практичних навичок (здатність бачити реальну ситуацію, знаходити і застосовувати ефективні стратегії), навичок самоаналізу (самостійна оцінка своїх дій) і мотивації (усвідомлення необхідності саморозвитку і самонавчання). (за Т.В. Зенкіною**)

Принципи освіти (від лат. *principium* — основа, начало) — вихідні положення, покладені в основу діяльності всієї системи освіти України та її структурних підрозділів. (за А.І. Кузьмінським*)

Рефлексія – самопізнання у вигляді роздумів над власними переживаннями, відчуттями і думками. (за Т.В. Зенкіною**)

Самовиховання — систематизована і цілеспрямована діяльність особистості, спрямована на формування й удосконалення її позитивних якостей та подолання негативних. (за А.І. Кузьмінським*)

Сім'я — соціально-психологічне об'єднання близьких родичів (батьків, дітей, бабусь, дідусів), які живуть спільно і забезпечують біологічні, соціальні й економічні умови для продовження роду (за А.І. Кузьмінським*); персональне середовище життя і розвитку дітей, підлітків, юнаків, якість якої визначається рядом параметрів: соціально-культурний (залежить від освітнього рівня батьків і їх участі в житті суспільства); соціально-економічний (визначається майновими характеристиками і зайнятістю батьків на роботі); техніко-гігієнічний (залежить від умов проживання, обладнання житла, особливостей способу життя); демографічний (визначається структурою сім'ї). (за Т.В. Зенкіною**)

*Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях: навчальний посібник. (Розділ «Словник педагогічних термінів». URL : <https://textbook.com.ua/pedagogika/1473451783/s-28>

**Зенкіна Т.В. Формирование педагогической компетентности родителей в условиях группы взаимопомощи // магистерская диссертация по специальности 44.04.01 – Педагогическое образование. Магистерская программа «Методология и методика социального воспитания», 2018 г. URL : <https://elib.utmn.ru/jspui/handle/ru-tsu/11934>

**Програма спецкурсу для батьків
«Формування толерантних установок»**

Пояснювальна записка

Глобальні зміни, які охопили всі сфери існування людини, якісно характеризує сучасне суспільство. У процесі цих змін відбувається заміна попередніх ціннісних орієнтирів на нові, іще недостатньо сформовані, щоб почувати себе впевнено. Одним із принципів ціннісного самовизначення є ціннісний підхід, при якому толерантність не зводиться до простих стереотипних дій, – це цінність і життєва позиція, вона проявляється внаслідок сподівань особистості, орієнтацій і вчинків із відповідними ідеалами, цінностями та змістами на основі здійснення свідомого вибору певної позиції, прийняття відповідального рішення.

Одним з гарантів суспільної стабільності в сучасному суспільстві є толерантність. Термін «толерантність» визначається від латинського *tolerantia* – терпіння (поблажливість до чого-небудь). Під толерантністю розуміють відсутність або ослаблення реагування на будь-який несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу. Формування цієї найважливішої якості відбувається в дитинстві в умовах сім'ї та освітніх установ. Однак питання виховання в сім'ях толерантності в силу цілого ряду причин у загальному курсі батьківського всеобучу, як правило, представлені дуже обмежено. Тому доцільно в системі спецкурсу «Педагогіка толерантності» пропонувати батькам поглиблене вивчення основ виховання толерантності в родині.

Сучасні підходи до педагогічного знання в цій галузі припускають розробку курсу в єдності його теоретичної і практичної сторін. Відповідно до цього даний курс є інтегрованим. Поряд з лекційними та семінарськими заняттями є і заняття-

тренінги, що дозволяють розвинути у батьків практичні навички толерантної взаємодії.

Структура курсу представлена такими темами: «Вступ до педагогіки толерантності», «Форми, методи і прийоми формування толерантності», «Проблема толерантності в родині», «Толерантність – шлях вирішення конфліктів, що виникають у родині».

Мета курсу полягає у систематизації уявлень батьків, членів родин про зміст та специфічні характеристики толерантності як взаємоповаги через взаєморозуміння, як основи цивілізованих стосунків.

Завдання спецкурсу:

- сформувати у батьків, членів родин установки на толерантну взаємодію і на необхідність створення толерантного середовища в сім'ї;
- озброїти батьків та членів родин знаннями і вміннями формування толерантності у дітей;
- навчити батьків побудові гармонійних дитячо-батьківських відносин, які є основою первинної профілактики формування деструктивних залежностей;
- психолого-педагогічну грамотність, батьківську компетентність з питань виховання дітей.

Тематичний план

№	Тема	Кількість годин	Форма проведення	Форма контролю
1	Вступ до педагогіки толерантності	1,5	Лекція	Опитування
2	Форми, методи і прийоми формування толерантності	1,5	Дискусія	Мозковий штурм
3	Проблема толерантності в	1,5	Семінар	Тренінг

	родині			
4	Толерантність – шлях вирішення конфліктів, що виникають у родині	1,5	Бесіда, консультація, ділова гра	Круглий стіл

Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Вступ до педагогіки толерантності

Поняття толерантності. Значущість толерантності для сучасного суспільства. Поняття інтолерантності і її наслідків. Поняття педагогіки толерантності. Цілі і завдання педагогіки толерантності і даного спецкурсу. Принципи педагогіки толерантності.

Основні показники толерантності. Межі інтолерантності. Диференціальні ознаки толерантності та інтолерантності.

Законодавча база України про толерантність. Толерантність у контексті міжнародного законодавства.

Основні поняття теми: толерантність, інтолерантність, терпимість, безпринципність, цинізм, пасивність, толерантність підкорення, толерантність корисливості, толерантність-поблажливість.

Батьки повинні знати: поняття толерантності, педагогіки толерантності, усвідомлення цілей, завдань та принципів педагогіки толерантності, а також актуальності толерантності та наслідків інтолерантної поведінки.

Батьки повинні уміти: здійснювати педагогічну діяльність у відповідності з цілями та завданнями педагогіки толерантності.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке толерантність і у чому полягає її суспільне значення?
2. Що таке інтолерантність? Які її ознаки?
3. Якими можуть бути наслідки інтолерантності?

4. Що вивчає педагогіки толерантності?
5. Яка мета та завдання педагогіки толерантності?
6. Які основні принципи педагогіки толерантності?
7. Якими законодавчими актами регламентується педагогіка толерантності?

Тема 2. Форми, методи та прийоми формування толерантності

Поняття форми, методу та прийому в педагогіці. Методи виховання толерантності: бесіда, дискусія, приклад, заохочення, аналіз виховних ситуацій, метод педагогічної драматургії, метод переконання, метод навіювання тощо. Прийоми: рольова маска, мікрофон по колу, неперервна естафета думок тощо. Форми виховання толерантності: бесіди, диспути, тренінги, ігрові програми тощо.

Основні поняття теми: толерантність, форма, метод, прийом.

Батьки повинні знати: сутність методів, прийомів та форм толерантності, їх педагогічні можливості; специфіку застосування прийомів, методів та форм виховання толерантності в залежності від рівня розвитку толерантності та соціальної ситуації.

Батьки повинні уміти: обирати та застосовувати прийоми, методи та форми виховання толерантності в залежності від рівня розвитку толерантності та соціальної ситуації.

Питання для самоперевірки:

1. Визначте умови вибору окремих прийомів, методів та форм виховання толерантності.
2. Охарактеризуйте сутність кожного з прийомів виховання толерантності.
3. Охарактеризуйте сутність кожного з методів виховання толерантності.
4. Охарактеризуйте сутність кожної з форм виховання толерантності.

Тема 3. Проблема толерантності в родині (Семінар-тренінг (Додаток 1))

Взаємодія батьків та дітей: типи, особливості прояву. Проблема «батьків» та «дітей» – наслідок відсутності толерантності у взаємодії у родині. Толерантність – основа сімейного благополуччя. Підліток і батьки: особливості стосунків. Можливі варіанти рішення проблеми сімейної інтолерантності.

Основні поняття теми: толерантна та інтолерантна взаємодія.

Батьки повинні знати: особливості толерантної та інтолерантної взаємодії батьків та дітей, способи рішення проблеми інтолерантності.

Батьки повинні уміти: визначати особливості прояву толерантності або інтолерантності у взаємодії батьків та дітей, будувати на основі цих даних педагогічну діяльність з родиною та вихованцями.

Питання для самоперевірки:

1. Які є основні типи взаємодії дітей та батьків?
2. Як виявляються типи взаємодії дітей та батьків?
3. Чому толерантність вважається основою родинного благополуччя?
4. У чому полягають особливості взаємодії батьків з підлітками?
5. Назвіть можливі варіанти рішення проблеми сімейної інтолерантності.

Тема 4. Толерантність – шлях вирішення конфліктів, що виникають у родині (Круглий стіл)

Мета: сприяти розвитку взаєморозуміння між батьками, дітьми, вчителями.

Завдання:

- з'ясувати особливості взаємин між батьками і дітьми;
- виробити вміння безконфліктного виходу зі спірних ситуацій;
- акцентувати увагу батьків, членів родин на повазі до прав особистості;

Очікуваний результат:

- виявлення проблем батьків з власними дітьми;
- зміцнення контактів з родинами учнів;

- зміцнення взаєморозуміння батьків, дітей і вчителів, прагнення взаємодіяти.

Попередня підготовка:

1. Анкетування батьків (Додаток 2).
2. Анкетування учнів (Додаток 3).
3. Запрошення спеціалістів (психолога, юриста).

Зміст

1. Ознайомити присутніх з Декларацією принципів толерантності.
Короткий коментар її статей і значення (10 хв.).
2. Діагностика (на основі анкетування батьків «Що хвилює вас в ваших дітях?» і анкетування учнів «Ваші відносини з батьками») (15 хв.).
3. Робота в групах.
Батьки і присутні вчителі діляться на групи по 4-5 чоловік.

Завдання 1. Спробуйте скласти пам'ятку, яка могла б допомогти створити найкращий психологічний клімат в родині. Після виконання завдання узагальнити отримані результати і записати на дошці (10 хв.).

Приблизний варіант пам'ятки:

1. Постарайтеся зрозуміти основні причини конфліктів, закладені в Вашому власному характері.
2. Спробуйте зрозуміти, звідки виникають складності в ваших відносинах з дітьми. Чи завжди обґрунтовані Ваші зауваження, нотації, надмірна вимогливість.
3. Постарайтеся зрозуміти і пробачити близьким деякі їхні недоліки.
4. Намагайтеся приборкати в собі негативні емоції і почуття.
5. Побільше гумору.

Завдання 2. Кожна група отримує картку з ситуацією. Завдання групи – виробити спільне рішення проблеми (10 хв.).

Ситуації для аналізу:

1. Кінець півріччя. Учніві 9-го класу Роману С. загрожує неатестація з трьох предметів за 1-е півріччя. Вчителі даних предметів відмовляються надати йому допомогу, тому що він нічого не хотів робити вчасно, прогулював, не виконував завдання, погано поведився на уроках. Класний керівник повідомив про тривожну ситуацію батькам.

Ваші дії з погашення конфлікту.

2. Йде урок. Учитель пояснює новий матеріал. Коля Н. зайнятий своїм новим мобільним телефоном. Після кількох марних зауважень учитель забрав телефон, сказав, що поверне його тільки батькам, і поклав мобільник у вчительський стіл. На наступний день батьки прийшли, але телефон зник.

Ваші дії з погашення конфлікту.

3. Учениці 9 класу Іра К., Олена М., Оля Д. на перерві курили в шкільному туалеті. Їх застав черговий учитель і повідомив адміністрації. Учениць зобов'язали написати пояснювальні і викликали їх батьків в школу.

Ваші дії з погашення конфлікту.

4. Учень 9-го класу Діма Т. під час шкільної дискотеки випив спиртне. Це було помічено класним керівником, який відправив його додому. Батьки, відкривши двері і побачивши стан сина, були в шоці.

Ваші дії з погашення конфлікту.

5. Учениця 9 класу Наташа В. під час ур. писала записки і передавала їх хлопцям, відволікаючи їх і заважаючи вчителю. Учитель перехопив чергову записку і зачитав вголос її зміст. Наташа нагрубилла вчителю. Обурений учитель зажадав, щоб Наташа покинула клас і більше не обтяжувала себе відвідуванням його уроків.

Ваші дії з погашення конфлікту.

Загальне обговорення (20 хв.).

Коментарі експертів (5 хв.).

Підведення підсумків роботи. 10 хвилин.

Аналіз роботи вчителем (ведучим), висловлювання учасників про її хід, спілкуванні в групах, психологічний стан під час роботи, міркування про те, що корисного дало все заняття.

Очікувані результати реалізації програми спецкурсу:

Останнім часом суспільство відчуває постійно зростаючу потребу в освіті та просвіті батьків, членів родин з різноманітних педагогічних проблем.

Отримавши необхідну інформацію про толерантність на спецкурсі, батьки зможуть вирішити багато проблем, які виникають при взаємодії між дорослими членами родини та дітьми. Консультації спеціалістів допоможуть їм зберегти теплі, довірливі та дружні стосунки з дітьми. Для багатьох це може стати поворотним кроком у житті.

Реалізація даної програми надасть змогу вирішувати не лише освітні, а й виховні завдання, також сприятиме підвищенню їх педагогічного рівня й кардинальним чином вплинути на благополуччя та розвиток дитини у родині.

Список рекомендованої літератури

1. Балтіна О.Б. Особливості прояву толерантності в педагогічному спілкуванні. – Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/12416>
2. Гурова О. М. Роль емоцій у процесі формування толерантності. <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3247/pdf>
3. Декларація принципів толерантності (Генеральна конференція ЮНЕСКО, 16.11.1995). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text
4. Зінченко А. В. Формування комунікативної толерантності студентів педагогічних спеціальностей університету в процесі гуманітарної підготовки : 13.00.04. Черкаси, 2012. – 312 с.
5. Культура миру: посібник з толерантності. – К.: МЦПД, 2018. – 100 с. http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_tolerantnist_2018_ukr.pdf
6. Ляпунова В. А. Функції толерантності як соціально значущої цінності. Педагогічні науки. – 2016. – Вип. LXIX. – Т.3. – С. 119–122.

7. Сінельник І. П. Педагогіка толерантності в Україні: історія становлення й розвитку / І. П.Сінельник // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2013. – Вип. 17(2). – С. 274-281.
[http://nbuv.gov.ua/jpdf/Tmpvd_2013_17\(2\)__32.pdf](http://nbuv.gov.ua/jpdf/Tmpvd_2013_17(2)__32.pdf)
8. Сулятицька Т. Феномен толерантності в історичному дискурсі // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 539-540. Філософія. – Чернівці: Чернівецький національний ун-т., 2011. – С. 35-38.
9. Толерантність та як про неї говорити: посібник з миробудівництва в Україні. – К.: МЦПД, 2018. https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/tolerance-campaign/W_tolerantnist_2017.pdf
- 10.Філоненко М. М. Психологія спілкування. Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 224 с.

Пам'ятка для батьків «Як мене виховувати. 27 настанов батькам».

1. Не псуй мене. Я прекрасно знаю, мені зовсім не потрібно все, про що я прошу. Я просто перевіряю тебе.

2. Не бійся бути твердим зі мною. Так краще. Це додає мені впевненості.

3. Не застосовуй силу до мене. Це вчить мене тому, що сила це головне на світі. Краще, якщо ти мене просто переконаєш.

4. Не будь непослідовним. Це турбує мене і змушує намагатися уникати робити те, що мені під силу.

5. Не обіцяй. Можливо, ти не зможеш виконати обіцянку. Це послабить мою віру в тебе.

6. Не реагуйте на мої провокації, коли я що-небудь кажу або роблю для того, щоб образити тебе. Інакше я буду прагнути до досягнення все нових і нових перемог.

7. Не дуже журися, якщо я скажу тобі: «Я ненавиджу тебе». Насправді я не маю це на увазі, а хочу, щоб ти пошкодував про те, що ти зробив.

8. Не змушуй мене відчувати себе більш дорослим, ніж насправді, тому що я ще набридну своєю «дорослою» поведінкою.

9. Не роби за мене те, що я зможу зробити сам. Не примушуй мене відчувати себе «немовлям», я буду постійно вимагати твоєї допомоги.

10. Не звертай багато уваги на мої «погані звички». Це тільки змушує дотримуватися їх.

11. Не виправляй мене перед людьми. Я спокійно вислухаю тебе, якщо ти поговориш зі мною тихо, без свідків.

12. Не намагайся обговорювати мою поведінку під час конфлікту. У цей час я чомусь не дуже добре чую, а слухаюсь ще гірше. Я зроблю те, що ти вимагаєш, але давай поговоримо про це пізніше.

13. Не намагайся читати мені проповіді. Ти б здивувався, якби знав, як добре я засвоюю, що добре, а що – погано.

14. Не примушуй мене сприймати мої помилки як властиві мені якості. Я повинен вчитися усвідомлювати мої помилки без відчуття, що я сам поганий.

15. Чи не чіпляйся до мене. Інакше я буду захищатися і оглухну.

16. Чи не вимагай пояснень мого поганого поводження. Іноді я дійсно не знаю, чому я це зробив.

17. Не випробовуй занадто мою чесність. Мене легко залякати, щоб я сказав неправду.

18. Не забувай, що я люблю експериментувати. На цьому я вчуся, тому прошу тебе змиритися з цим.

19. Чи не захищай мене від наслідків моєї поведінки. Я повинен вчитися на власному досвіді.

20. Не звертай увагу на всі мої болячки. Я можу навчитися насолоджуватися своїм поганим здоров'ям, якщо це повертає до мене багато уваги.

21. Чи не відпихай мене, коли я задаю чесні запитання. Інакше я перестану запитувати і почну шукати цікаву для мене інформацію невідомо де.

22. Не відповідай на «дурні» або «божевільні» питання. Цьому кінця не буде, адже я просто хочу бути поруч з тобою.

23. Ніколи не показуй, який ти ідеальний і непогрішний. Це вимагатиме занадто багато від мене.

24. Чи не шкодуй, що ми проводимо разом не так багато часу. Головне в тому, що ми його проводимо.

25. Не дозволяй, щоб мої страхи тривожили тебе. Тоді я ще більше буду боятися. Будь спокійний і сміливий.

26. Не забувай, що я не можу жити без доброго розуміння та заохочення. Чесно зароблена похвала іноді забувається, а ось лайка – ніколи.

27. Стався до мене так, як ти ставишся до своїх друзів, тоді я буду твоїм другом. Пам'ятай, більшому я навчуся на прикладі, а не на критиці.

Батьківські збори
Батьківські збори – форум для дітей та батьків
«Моральні уроки моєї родини»

Моральність – це склад душі,
що виражається в пристрастях і вчинках.

Аристотель

Завдання: показати батькам значущість морального виховання дітей в сім'ї; формувати культуру спілкування батьків і дітей, вміння батьків бачити негативні моменти у вихованні власних дітей.

Питання для обговорення: попередження аморальної поведінки; формування духовності.

Підготовча робота: анкетування дітей і батьків; аналіз думок дітей і батьків із теми зборів; ситуації для вирішення в ході зборів; написання розповіді по заданій темі; корисна інформація.

Оформлення класу: учні та їх батьки сідають в залі, підготовленому для проведення зборів по групах. У групах по п'ять-шість чоловік. Групи утворюють дорослі і діти окремо. На дошці – плакати з епіграфом зборів.

Хід зборів:

1. Вступне слово

Багато років по морському узбережжю, на якому відпочивало в літній і зимовий час багато людей, ходила маленька бабуся. Її сиве волосся розвівалося по вітру, одяг був брудний і обірваний. Вона щось бурмотіла про себе, підбираючи з піску якісь предмети і перекладаючи їх до себе в сумку.

Дітям було цікаво подивитися, що кладе старенька в сумку, але батьки веліли їм триматися від неї подалі. Коли вона проходила повз, раз у раз

нахиляючись, щоб щось підняти, вона посміхалася людям, але ніхто не відповідав на її привітання.

Тільки коли маленька бабуся померла, люди дізналися про те, що вона присвятила своє життя тому, щоб підбирати з пляжів осколки скла, якими діти могли порізати ніжки ...

Це не легенда, це реальна історія з нашого з вами життя, шановні дорослі і діти!

Скільки таких людей, як старенька, про яку я розповіла, живуть поруч з нами, дарують нам тепло і ласку, любов і доброту, а ми розуміємо це лише через роки, якщо взагалі розуміємо, що вони значили в нашому житті, яке тепло випромінювали їх серця і душі.

Давайте сьогодні поговоримо про те, як ми будемо своє життя, які вчинки здійснюємо, чим ми платимо за любов і тепло людського серця. У стародавні часи був гарний звичай – кожному роду мати свій герб. А що б ви помістили на герб свого будинку, які б слова на ньому написали, якби мали таку можливість?

(Діти дають відповіді, при цьому радячись з батьками).

2. Вирішення проблемних ситуацій

Одночасно в кожній групі дітей і батьків вирішують одну і ту ж ситуацію. На початку відповідь дає група дітей, а потім група дорослих. Потім представники інших груп можуть запропонувати свою думку щодо вирішення тієї чи іншої ситуації.

3. Обговорення творів учнів

Учням заздалегідь пропонується написати твір про тих людей, якими сім'я дуже дорожить. Це можуть бути люди, які вже пішли з життя і навіть не родичі, але з іменами цих людей пов'язані в сім'ях приємні спогади.

«Дерево дружби і любові». Кожен учень класу оформляє своє «Дерево дружби і любові». На гілки «дерева» він вішає сердечка з вписаними в них іменами дорогих і значущих для нього і його сім'ї людей. «Дерева» виставляються в приміщенні, де проходить форум.

Після рішення ситуацій діти знайомлять всіх присутніх з описом свого «дерева дружби і любові» (за бажанням).

Потім класний керівник знайомить усіх учасників форуму з творами дітей про тих людей, чий імена в сім'ях шанують і люблять. На честь цих людей діти запалюють маленькі свічки.

Класний керівник просить батьків і дітей згадати ті біблійні закони моральності, про які йшла мова на форумі, й озвучити їх.

У кінці зборів батьки і діти складають звід моральних законів сім'ї та класу. Вони працюють в групах, кожна група вносить свої пропозиції і записує їх на аркуш паперу. Лист пускається по колу, поки кожна група не внесе свої пропозиції. Потім група експертів з числа дітей і батьків визначає ті положення, які найчастіше зустрічаються, записує їх і зачитує всім. Ці положення і стануть відправною точкою моральних вчинків класу.

Після цього учні залишають форум, а батьки обговорюють результати анкетування дітей і батьків з проблеми зборів.

Наприкінці зборів батьки діляться враженнями від побаченого і почутого в ході зборів. Виходячи з результатів обміну думкою дорослих і дітей, батьки визначають пріоритети заходи щодо попередження аморальної поведінки і здійснення аморальних вчинків учнями класу.

Батьківські збори

Круглий стіл з батьками «Виховання добром»

Мета: допомогти батькам побачити актуальність, необхідність і можливість виховання доброти і гуманного ставлення до оточуючих; формувати у батьків особистісний сенс в засвоєнні психолого-педагогічних знань, які допомагають виховувати дитину; розвивати у батьків навички спілкування та педагогічної рефлексії.

Хід заходу

Проблема виховання, безсумнівно, актуальна. І кожен з батьків вже сьогодні хотів би знати: кого він може виховати? Відповідей багато. Адже кожна сім'я у

вихованні має свій секрет. У кожного своя позиція, а іноді і просто інтуїція. Шкода, але часом батькам не вистачає знань і терпіння, щоб встановити з дитиною особистісно-довірчі відносини. І ось тому ми, батьки і педагоги, спробуємо вирішити проблему спільно, адже мета у нас одна ... Проблема виховання дітей сьогодні нас змусила звернути уваги на такі правила:

1. Дитину спершу люби – потім вчи.
2. Якою дитина є – такою її і приймай.
3. Право дитини на помилку визнавай.
4. Діяти дитині самостійно допомагай.
5. Дитина повинна пізнавати себе і самовдосконалюватися.

Перший аркуш.

Давайте разом поміркуємо, якою Ви хочете бачити свою дитину, коли вона виросте?

Головне, щоб дитина виросла доброю, порядною людиною. Але від бажаного до дійсності часом буває ціла прірва. Тому для початку ми Вас просимо прочитати 10 заповідей. Можливо, вони допоможуть Вам відкрити дверцята в світ доброти.

1. Не чекай, що твоя дитина буде такою, як ти або як ти хочеш. Допоможи їй стати не тобою, а собою.
2. Не думай, що дитина належить тільки тобі, вона не твоя власність.
3. Не вимагай від дитини плати за все, що ти для неї робиш. Ви дали дитині життя, як вона може віддячити Вам?
4. Не зганяй на дитині свої образи, щоб в старості не їсти гіркий хліб, бо що посієш, те й пожнеш.
5. Не стався до її проблем зверхньо: тягар в житті даний кожному під силу, і будь упевнений, їй її ноша важка не менше, ніж твоя.
6. Ніколи не принижуй дитину.
7. Пам'ятай – для дитини зроблено недостатньо, якщо не зроблено все.
8. Умій любити чужу дитину.
9. Люби свою дитину будь-якою: не талановитою, невдахою, дорослою.

10. Радійте спілкуванню з дитиною, тому що дитина – це свято, яке поки що з тобою.

Другий аркуш.

А що значить робити добрі вчинки? Які добрі вчинки може зробити малюк? Як цьому вчити? (Міркування).

Якщо ми хочемо, щоб наша дитина була доброю, ми повинні виключити зі спілкування недобрі розмови про людей, тварин в присутності дітей. Дитяче вухо чує і вбирає буквально все.

Тренінг «Пиріг доброти»

Уявіть, що Вам треба розділити пиріг, роздати членам сім'ї і сказати найкращі і теплі слова. Як Ви це зробите? (Пропонується обіграти ситуацію 2-4 батькам)

Третій аркуш.

Як Ви розумієте, що значить навчити дітей добру? (Обговорення). Навчити дітей добру – це означає навчити їх співчувати, співпереживати, дивлячись на біду. Це вміння радіти і переживати радості іншого як власні.

Семінар-тренінг «Родинний лад»

Мета: сформувати навички конструктивної толерантної взаємодії в сім'ї.

I. Розминка**Вправа «Привітання без слів»**

Вітати всіх оточуючих без слів за допомогою міміки і жестів, при цьому чітко виконуючи команди ведучого.

Можливі команди:

- привітатися очима;
- привітатися мізинцями;
- привітатися п'ятами тощо.

Вправа «Настрій»

Виконання цієї вправи доречне після довгої сидячої роботи, сприяє розвитку фантазії, уяви, готовності експериментувати з образом свого «Я».

Інструкція: «Почніть ходити по кімнаті, при цьому відчуєте все своє тіло, свої ноги і ступні, руки і кисті, хребет і голову. Зауважте, які частини тіла ви відчуваєте як бадьорі, а які – як сонні. А тепер подумайте про настрій, з яким ви почали вправу, і висловіть це настрій ходю. Будь ласка, при цьому не розмовляйте і не звертайте уваги на інших членів групи.

А тепер ви повинні ходю висловити інший настрій. Уявіть собі, що ви зовсім знесилений. Ходіть деякий час як людина, яка дуже втопилася.

А тепер ідіть як абсолютно щаслива людина, що отримала чудову звістку.

Тепер – як дуже полохлива людина.

Далі йдіть як сновида, що бредє уві сні з відкритими очима.

А тепер – як той, у кого нечиста совість.

А зараз ідіть як геній – ви тільки що отримали Нобелівську премію.

А тепер ідіть як максимально зібрана людина, станьте канатоходьцем, що йде по дроті.

І на завершення ви можете самі придумати, щоб вам хотілося висловити своєю ходю.

Зупиніться на хвилину і спробуйте зрозуміти, як ви себе відчуваєте в даний момент. Повертаючись на своє місце, висловіть всім своїм тілом цей настрій».

II. Основна частина

Вправа «Моя родина»

Можливість час від часу розповідати про свою сім'ю є ще одним джерелом здорової самоповаги людини. У ході цієї вправи батьки можуть позитивно прокоментувати принесені ними фотографії членів своєї сім'ї. Заздалегідь попросіть батьків принести відповідні сімейні фотографії. Батьки, які забули принести фотографії, малюють членів своєї сім'ї самі. Педагог так само може принести фотографії або намалювати членів своєї сім'ї і, тим самим, почати вправу.

Матеріали: у кожного з батьків повинні бути фотографії або малюнки членів своєї сім'ї. Також знадобиться скотч і кілька великих листів пакувального паперу.

Інструкція: Сьогодні ми розповімо один одному про свої родини. Спочатку я представлю вам свою сім'ю (намалюйте самі свою сім'ю і уявіть всіх її членів групи). Тепер давайте разом наклеїм ваші фотографії і малюнки таким чином, щоб кожна сім'я була просторово відмежована від решти.

Коли все малюнки і фотографії будуть наклеєні, Ви можете обговорити з батьками особливості їх сімей. Наприклад: «У кого у вас єдина дитина в сім'ї?», «У кого вдома ще живуть бабусі чи дідуся?», «У кого велика сім'я?», «У кого нова сім'я після розлучення?», «У кого неповна сім'я?» і т.п. Підкресліть, що існують різні форми сімей. Після цього Ви можете обговорити з батьками, яку особливу роль відіграє в родині кожен з членів. Задайте питання: «Чому ваша дитина важлива для вашої родини?». Обговоріть з батьками, що дитина сама може зробити для того, щоб членам її родини стало жити ще краще і приємніше? Які способи вирішення проблемних ситуацій існують у вашій родині? Як прагнете до толерантності?

Вправа «Помічники діалогу»

«Діалог – вид взаємодії, спосіб спілкування, при якому взаємодіючі сторони займають рівні позиції і шанобливо, позитивно ставляться один до одного. У

родині діалог дуже важливий. Зараз вам пропонується протягом 5 хвилин самостійно скласти список якостей, важливих для встановлення діалогу в сім'ї. Чим більше ви включите в цей список якостей, тим цікавіше нам буде працювати надалі. При складанні списку постарайтеся згадати приклади з діалогу в своїй родині. Згадайте, що допомагає у вашій родині встановити діалог. Які якості членів родини при цьому виявляються?»

Проводиться дискусія, основною метою якої є визначення переліку головних якостей, необхідних для сімейного діалогу. Кожен може висловити свою думку, аргументувавши її і наводячи приклади. Якщо більшість учасників тренінгу (більше половини) згодні з цією якістю, вона приймається в список. Список оформляється на дошці. Потім кожен учасник переписує на листок даний список і зіставляє його з тим, що спостерігається в його родині.

Далі учасники об'єднуються в групи «батьки», «діти». Обом групам пропонується з'ясувати, які з переліку якостей є в родині основними і є в наявності, з точки зору дітей і з точки зору батьків. Після цього групи переформуються в «об'єднання по сім'ям». Кожна сім'я «порівнює варіант самооцінювання якостей, притаманних членам родини».

III. Заключна частина

Вправа «Обмін ролями»

Учасникам пропонується об'єднатися в групи: в пари – один учасник виконує роль батька, інший роль дитини. Кожній групі пропонується встановити діалог при вирішенні проблемної ситуації. При цьому необхідно дотримуватися своєї ролі.

Приклад ситуації: Прохання дитини про покупку дорогої речі. * Пізніше повернення підлітка додому тощо

Питання для обговорення:

1. Які почуття у вас викликала ця вправа?
2. Чи складно було впоратися з «роллю»?
3. Чи складно було проявити якості, що дозволяють встановити діалогове спілкування?
4. Чи відбувається в ваших родинях подібні ситуації? Як ви з них виходите?

Засідання батьківського клубу

Ситуативний практикум для батьків «Батьки та підлітки»

Цілі: об'єднати зусилля сім'ї та школи у формуванні у батьків старших підлітків відповідального ставлення до виховання своїх дітей; навчити батьків умінню безконфліктного спілкування зі своїми дітьми.

Учасники: класний керівник, батьки, шкільний педагог соціальний.

Підготовчий етап: класний керівник попередньо вивчає літературу з проблеми, готує тексти завдань для батьків.

Устаткування, оформлення: виставка літератури з проблеми засідання клубу; наочні матеріали з навчання батьків різних способів безконфліктного спілкування; завдання для батьків.

Хід засідання клубу

1. Метод «Вибір» (інтерактивна гра)

Мета: розвиток ціннісних орієнтацій в сімейному вихованні, відповідальності через організацію розумової діяльності, смислотворчості, рефлексивної діяльності.

Необхідне обладнання: три таблички зі словами: «так», «ні», «може бути».

Питання для вибору:

- Чи займаєтеся ви відповідально сімейним вихованням?
- Чи знаєте ви, яка мета сімейного виховання?
- Сімейне виховання – це для вас важливо?
- Сімейне виховання – це для вас важко?
- Чи знаєте ви, з яких компонентів складається сімейне виховання?
- Спілкування з дітьми – це для вас радість?

2. Бесіда 2. Згадаймо своїх батьків

Ваш підліток став дорослішати. Ви бачите в ньому багато змін, намагаєтеся змінити підходи в спілкуванні з ним. Шукаєте нові прийоми впливу на нього, «входите в роль» суворого або, навпаки, доброго батька. Ви можете навіть не

здогадуватися, що засвоїли уявлення про батьківської ролі задовго до того, як обзавелися дітьми. Зрозуміло, ви засвоїли це уявлення, спостерігаючи за поведінкою власних батьків (або інших людей, які дбали про вас) і оцінюючи їх ставлення до вас і один до одного.

Вправа.

Згадайте поведінку ваших батьків, коли ви були підлітками. Наскільки сильно могла вплинути поведінку ваших батьків в той період на ваше нинішнє ставлення до власних дітей.

- Якими були ваші батьки? Чи були вони люблячими, жорстокими, ніжними, байдужими, строгими, поблажливими, чесними?

- Яким був переважно вираз їхніх обличч? Посміхалися вони, хмурились або уникали дивитися в очі?

- Як вони поводитись з вами, коли сердилися? Кричали вони на вас, лаяли або карали вас, і якщо так, то, яким чином?

- Віддавали вони перевагу будь-кому з дітей, якщо у вас були брати або сестри?

- Згадайте найгірше і найкраще, що вам доводилося чути від них. Як вони висловлювали свій гнів, страх, любов, печаль?

- Чи намагалися вони маніпулювати вами? Якщо намагалися, то яким чином, - змушуючи вас відчувати почуття провини, лякаючи вас, підкуповуючи вас, розсипаючись перед вами фальшиві компліменти?

- Якими були їх життєві девізи або сімейні прислів'я (Наприклад, «Тихіше їдеш – далі будеш».) Корисними або сковуючими виявилися для вас ці вислови?

- Чи довіряли ви своїм батькам? Брехали вони вам?

- Змагалися вони з вами або один з одним?

- Чи було у вас відчуття, що, загалом і в цілому, вони знаходяться на вашому боці?

- Що вам особливо не подобалося в них? Чому?

- Що вам особливо подобалося в них? Чому?

Ваші відповіді дадуть вам можливість більше дізнатися про те, якими були ваші батьки. Скористайтеся цією інформацією для більш повного усвідомлення своєї спорідненості з ними або відмінності від них.

Перегляньте свої відповіді і запитайте себе: «У чому я можу копіювати їх?». Які ваші манери, жести або тон голосу нагадують батьківські. Запитайте себе також: «У чому я свідомо намагаюся бути несхожим на них?».

Ця вправа є прикладом того, як рішення, прийняті нами на основі раннього досвіду, стають частиною нашого світу і сильно впливають на розвиток нашої особистості.

3. Бесіда 3. Аналізуйте свої дії і вчинки

Як батьки ми надаємо величезний вплив на розвиток і становлення особистості своїх дітей – такий самий, який надали на нас наші батьки.

Ваша впевненість в собі є найбільш важливим джерелом надійності для вашого підлітка. У свою чергу, ця впевненість багато в чому обумовлена досвідом вашого власного дитинства.

Коріння сьогоденних проблем практично завжди знаходиться у минулому. Особистість вашого підлітка сформувалася в результаті досвіду, який він встиг отримати до теперішнього часу. З дитинства ваша дитина намагався внести ясність в навколишній світ і поступово склала думку про те, що вона за людина.

Поряд з усвідомленням становлення і розвитку нашого сценарію дитячі спогади можуть надати нам неоціненну допомогу в розумінні наших дітей.

Уявімо такий випадок і проаналізуємо його.

Дівчинка-підліток і її мати про щось гаряче посперечалися. Суперечка закінчилася тим, що дівчинка вилаяла мати. Це могло б засмутити будь-якого, але в даному випадку жінка з'ясувала, що і через кілька днів після сварки не може позбутися відчуття гіркої образи. Їй хотілося зрозуміти, що могло настільки сильно зачепити її, адже вони з дочкою часто сварилися, але ніколи раніше слова не завдавали їй таку гостру і тривалу біль. Потім вона зрозуміла, що ця конкретна сварка дуже нагадувала її власну сварку з батьками, коли вона була підлітком. Вона вилаяла батьків, коли вони зробили їй сувору догану за проступок. Вона

згадала, що в той час дуже сильно хотіла поранити почуття батьків, але думала, що їй це не вдалося. Вона була переконана в тому, що вона мало значить для них, а отже, щоб вона не робила, її вчинки не можуть глибоко зачепити їх. Лише після кількох болісних днів після сварки з дочкою, вона усвідомила, наскільки сильно, мабуть, вона образила своїх батьків.

У наведеному випадку мати використала свій спогад, щоб краще зрозуміти, що трапилося між нею і її дочкою. Вона усвідомила, що дівчинка сама сильно страждає від своєї відчуженості, і її власне засмучення здалося їй незначним в порівнянні зі стражданням дочки. Саме розчарування в ній, у своїй матері, змусило дівчинку вибухнути криком і грубістю; при цьому вона, мабуть, відчувала почуття, дуже близькі до почуттів матері, яка колись глибоко розчарувалася в своїх батьків.

Спогади можуть допомогти нам співчувати нашим дітям і більш терпимо ставитися до них. Але для цього нам потрібно проявити бажання оживити давні переживання, згадати забуті почуття.

Інша проблема, що стосується відносин між підлітком і батьками, полягає в тому, наскільки ми бачимо себе в своїх дітях. Багато експертів з дитячої поведінки радять батькам: найкраще, що можна зробити під час важкої розмови, – це залишатися спокійними і розсудливими. Звичайно, це мудра порада, але, як і багато інших порад, вона виявляється практично марною в запалі сварки.

Наші діти дуже близькі і багато в чому подібні нам. Вони несуть в собі наші гени. Вони реагують на наше виховання. Багато з нас дуже наполегливо працювали, щоб надати своїм дітям широкі можливості – те, чого нам могло не вистачати, коли ми самі були підлітками. Ми робимо величезний внесок в своїх дітей; отже, ми зазвичай захоплюємося, якщо бачимо в них ті риси, які нам подобаються, і засмучуємося, виявивши в них ті прояви своєї особистості, які нам не подобаються. Якщо нам свого часу довелося наполегливо працювати над викоріненням цих проявів, то ми засмучуємося ще більше. Ми паримо в небесах, коли наша дитина хапається за можливість, підготовлену нами для неї, але

сердимось або приходимо в замішання, якщо ця можливість відкидається або ігнорується.

Важко залишатися спокійним, якщо відчуваєш дуже глибокі почуття. Коли ми бачимо в своїй дитині щось, що засмучує нас, то, з чим ми боремося (або боролися) в самих собі, або спостерігаємо, як вона упускає цінну можливість, потрібно розуміти, що наше почуття образи, розчарування або гніву звернено в більшій мірі на самих себе, ніж на неї.

Вправа.

Подумайте про те, коли ви в останній раз сердилися на свого підлітка. Опишіть його поведінку декількома фразами. Будьте по можливості об'єктивними. Тепер запитайте себе, чи не нагадує вам поведінка підлітка вашу власну поведінку в минулому або уявлення про те, як слід поводитися по відношенню до батьків.

Ми вже прийшли до висновку, що практично неможливо відразу змінити на краще особистість вашого підлітка. З іншого боку, ви можете змінитися самі, але для цього потрібно спочатку добре пізнати себе і зрозуміти, що потрібно змінити.

4. Рефлексія.

Метод «Заверши фрази»

- Спілкування з дітьми для мене – це
- Серед етапів сьогоденного засідання мені особливо сподобався
- По відношенню батьків до дітей можна судити
- Провідною умовою успішного сімейного виховання є

Анкети для батьків і дітей

Анкета для батьків «Мистецтво жити з дітьми»

Шановні батьки, дайте, будь ласка, відповіді на наступні питання. Це допоможе визначити характер взаєностосунків з вашими дітьми, рівень вашого інтересу до життя дітей тощо.

1. Чи добре Ви знаєте свою дитину?
а) так; б) ні; в) більш-менш.
2. Чи багато часу Ви приділяєте вихованню своєї дитини?
а) увесь свій час; б) намагаюсь якомога більше, але не виходить; в) не приділяю часу, бо не маю його.
3. Чи вважаєте Ви, що у Вашій родині є взаєморозуміння з дітьми?
а) так; б) ні; в) іноді.
4. Чи обговорюють діти з Вами свої особисті проблеми, радяться?
а) так; б) ні; в) іноді.
5. Чи часто Ви схвалюєте дитину за її успіхи?
а) так; б) ні; в) іноді.
6. Яким чином Ви заохочуєте дитину за її успіхи?
а) радію разом з нею; б) намагаюсь організувати спільне дозвілля ; в) схвалюю словами; г) купую подарунок, даю гроші.
7. Як Ви караєте дитину?
а) демонструю своє незадоволення, не розмовляю з нею; б) сварю, кричу, навіть обзиваю; в) не дозволяю дивитися телевізор, грати в комп'ютер тощо; г) не дозволяю гуляти, спілкуватися з друзями; д) застосовую фізичну силу.
8. Чи вірите Ви в свою дитину?
а) так, вона цілеспрямована і самостійна; б) ні, моя дитина нічого не доб'ється в житті; в) думаю, у неї є деякі шанси.

9. Чи пишаєтеся Ви своєю дитиною?
- а) мій дитина часто дратує мене; б) іноді мені здається, що моя дитина не здатна ні на що хороше; в) поважає свою дитину і пишаюся кожною її перемогою.
10. Чи довіряєте Ви своїй дитині?
- а) так, у наших відносинах панує абсолютна довіра; б) ні, не довіряю; в) вважаю, що потрібно довіряти, але перевіряти.
11. Чи є у Вас з дітьми спільні заняття та захоплення? Яке саме?
- а) так; б) ні. _____
12. Чи перевіряєте Ви домашні завдання у дитини?
- а) так, завжди; б) ні, немає часу; в) час від часу.
13. Чи обговорюєте Ви з дитиною її навчання (труднощі, досягнення, стосунки з однолітками та педагогами)?
- а) так; б) ні; в) іноді.
14. Чи обговорюєте Ви з дитиною прочитані книги, переглянуті фільми тощо?
- а) так; б) ні; в) іноді.
15. Ви часто проводите вільний час з дитиною?
- а) так, часто; б) ні, немає часу; в) час від часу.
16. Чи здатні Ви впливати на свою дитину?
- а) так; б) ні; в) іноді.
17. Чи отримуєте Ви достатньо інформації про успіхи та невдачі Вашої дитини у школі?
- а) так; б) ні; в) частково.
18. Чи звертаєтесь Ви до класного керівника або вчителя-предметника за порадою у проблемних ситуаціях, пов'язаних з вихованням дитини?
- а) так; б) ні; в) іноді.
19. Чи маєте Ви можливість брати участь у справах класу та школи?
- а) так; б) ні; в) іноді.
20. Якої допомоги від школи Ви потребуєте? _____

Дякуємо за увагу!

Анкета для батьків «Сім'я і школа»

Шановні батьки, дайте, будь ласка, відповіді на наступні питання в інтересах організації більш ефективної співпраці між дитиною, батьками та педагогами. Це допоможе визначити наскільки Ви цікавитесь життям Вашої дитини, інтереси Вашої дитини, її ставлення до школи та навчання в цілому.

1. Назвіть найважливішу, на Ваш погляд, проблему у вихованні:
 - а) взаємне нерозуміння дітей і дорослих; б) успішність дітей;
 - в) неслухняність; г) бездуховність; д) лінощі; ж) ваш варіант _____
2. Як Ви вважаєте, хто має більший вплив на дитину – сім'я або школа?
 - а) безумовно, сім'я; б) у більшій мірі сім'я; в) у рівній мірі і сім'я і школа; г) школа, бо там дитина проводить багато часу; д) школа і вулиця.
3. У якій формі школа могла б допомогти Вам у вирішенні Ваших проблем?
 - а) лекціями про виховання; б) спеціальними практичними заняттями; в) інформацією про особливості розвитку вашої дитини; г) інформацією про те, що можна почитати по мою проблему; д) ваш варіант _____
4. Скільки б Ви могли приділити часу підвищенню своєї педагогічної компетентності, якщо для Вас у школі будуть організовані спеціальні заняття?
 - а) годину в тиждень; б) приблизно пару годин в місяць; в) важко сказати, г) немає часу.
5. Чи задоволені Ви:
 - 1) рівнем викладання
 - а) так; б) ні; в) не зовсім; г) важко сказати;
 - 2) відносинами між школярами в класі
 - а) так; б) ні; в) не зовсім; г) важко сказати;
 - 3) Вашими відносинами з педагогами
 - а) так; б) ні; в) не зовсім; г) важко сказати;
 - 4) Вашими відносинами з адміністрацією

а) так; б) ні; в) не зовсім; г) важко сказати;

5) відносинами Вашої дитини з педагогами

а) так; б) ні; в) не зовсім; г) важко сказати;

6. Які скарги висловлює Ваша дитина стосовно навчання?

7. Як, на Вашу думку, можна усунути причини цих скарг?

8. Чим ви незадоволені по відношенню до навчання Вашої дитини в школі?

9. Ставлення Вашої дитини до школи:

а) позитивне; б) нейтральне; в) негативне.

10. Ставлення Вашої дитини до навчання:

а) навчається з бажанням; б) неохоче; в) без вираженого ставлення.

11. Чим цікавиться Ваша дитина?

12. До кого найбільше прив'язана дитина в родині?

а) до батька; б) до матері; в) до бабусі і дідуся; г) до сестер і братів.

13. З ким Ваша дитина спілкується?

а) з однолітками; б) з дітьми, які старші за віком; в) з дітьми, які молодші за віком; г) ні з ким не спілкується.

14. З ким він дружить? Характер відносин з друзями.

15. Чи виконує дитина ваші вказівки відразу або доводиться на неї додатково впливати? Яким чином?

16. Якими шкільними предметами ваша дитина цікавиться найбільше?

17. Чи перевіряєте Ви домашнє завдання у дитини?

18. З яких предметів домашні завдання він робить швидко?

-
19. З яких предметів домашні завдання він робить повільно?
-
20. Які б якості у характері дитини Ви хотіли б усунути?
-
21. Що Ви очікуєте від школи?
-
22. Що Вас не влаштовує в організації освітнього процесу?
-
23. Які риси характеру притаманні Вашій дитині?
-
24. Які індивідуальні особливості вимагають особливої уваги з боку вчителів?
-
25. Якими здібностями володіє Ваша дитина?
-
26. Якими здібностями в його віці мали батьки? Як виправдалося це в подальшому?
-
27. Схильність до яких навчальних предметів Ви помітили у Вашої дитини?
-
28. З яких предметів він відчуває труднощі?
-
29. Чим любить займатися Ваша дитина у вільний час?
-
30. Які риси характеру подобаються Вам у Вашій дитині?
-
31. Чи самостійна Ваша дитина?
-
32. Що Ви хочете від своєї дитини?
-

33. Що, на Ваш погляд, дитина хоче від Вас?

34. Чи відчуває Ваша дитина труднощі в спілкуванні? Які, з ким?

35. Що в даний момент входить в сферу пріоритетних інтересів: а) мами; б) тата; в) інших членів родини?

36. Чи потрібна Вам консультація психолога, з яких питань?

37. Скількох педагогів, які працюють у класі, Ви знаєте?

а) усіх; б) кількох; в) лише класного керівника.

38. Що Ви вважаєте «хорошою освітою»?

39. Яку допомогу та у якій мірі Ви б могли реально надати класу та школі?

40. Ваші зауваження та пропозиції

Дякуємо за увагу!

**Опитувальник для батьків і членів родин
«Я і моя дитина»**

Шановні батьки та члени родин, дайте, будь ласка, відповіді на наступні питання. Відповідайте якомога щиріше. Це допоможе з'ясувати чи сформовані у Вас педагогічні вміння та навички.

Чи можете Ви:

1. У будь-який момент залишити всі свої справи і зайнятися дитиною?
2. Порадитися з дитиною, незважаючи на її вік?
3. Зізнатися дитині в помилці, що здійснена по відношенню до неї?
4. Вибачитися перед дитиною в разі, якщо Ви були не праві?
5. Оволодіти собою і зберегти самовладання, навіть якщо вчинок дитини вивів Вас з себе?
6. Поставити себе на місце дитини?
7. Повірити хоча б на хвилинку, що Ви добра фея або прекрасний принц?
8. Розповісти дитині повчальний випадок з дитинства, що представляє Вас у невігідному світлі?
9. Завжди утримуватися від слів і виразів, які можуть ранили дитину?
10. Пообіцяти виконати бажання дитини за хорошу поведінку?
11. Виділити дитині один день, коли вона може робити все, що хоче, і вести себе як хоче, а Ви при цьому ні в що не втручаєтесь?
12. Не прореагувати, якщо дитина вдарила, штовхнула або незаслужено образила іншу дитину?
13. Встояти проти сліз, капризів, прохань, якщо відомо, що це примха?

Ключ та інтерпретація результатів опитування:

А – можу і завжди так вчиняю – 3 бали.

Б – можу, але не завжди так роблю – 2 бали.

В – не можу – 1 бал.

Від 30 до 39 балів – Ви дотримуєтесь правильних принципів виховання.

Від 16 до 30 балів – Ваш метод виховання: батіг і пряник.

Менш 16 балів – у Вас немає педагогічних навичок і бажання виховувати дитину.

Дякуємо за співпрацю!

Анкета для батьків «Хочете дізнатися, який ви батько?»

Шановні батьки! Ця анкета допоможе педагогічному колективу визначити індивідуальний підхід у вихованні вашої дитини. Із запропонованих варіантів відповіді на питання оберіть один.

1. Чи терплячі Ви, коли Ваша дитина вередує, погано їсть?
завжди іноді ні
2. Ваша дитина слухняна?
завжди іноді ні
3. Якщо Ви щось забороняєте дитині, пояснюєте їй причину заборони?
завжди іноді ні
4. Чи вимагаєте Ви від своєї дитини виконання всіх обов'язків, покладених на неї?
завжди іноді ні
5. Чи можете Ви в будь-який момент залишити свої справи і зайнятися дитиною?
можу, і завжди так вчиняю
можу, але не завжди так роблю
не можу
6. Чи можете Ви вибачитися перед дитиною в разі своєї неправоти?
можу, і завжди так вчиняю
можу, але не завжди так роблю
не можу
7. Чи можете Ви поставити себе на місце дитини?
можу, і завжди так вчиняю
можу, але не завжди так роблю
не можу
8. Чи можете Ви утриматися від висловлювань, які можуть ранили дитину?
можу, і завжди так вчиняю
можу, але не завжди так роблю
не можу
9. Чи можете Ви виділити дитині один день, протягом якої вона може робити що хоче і вести себе як хоче, і ні в що не втручатися?
можу, і завжди так вчиняю
можу, але не завжди так роблю
не можу
10. Чи прийнято у Вашій родині спільне проведення дозвілля? (Виходи в кіно, театри, заняття спортом, сімейні свята, дні народження, виїзди на природу, спільна робота і відпочинок на дачі).
завжди іноді ні

Дякуємо за співпрацю!

Анкета для батьків «Що Вас бентежить у взаємодії з дітьми?»

1. Чи добре Ви знаєте своїх дітей?
а) так; б) ні; в) важко відповісти
2. Чи довіряєте Ви своїй дитині?
а) так; б) ні
3. Чи допомагаєте ви своїм дітям у навчанні?
а) так; б) ні; в) іноді
4. Виховуючи ваших дітей, чи застосовуєте Ви фізичну силу?
а) так; б) ні; в) іноді
5. Чи допомагають Вам ваші діти в домашніх справах?
а) так; б) ні; в) іноді
6. Чи вважаєте Ви, що діти самі повинні нести відповідальність за свої вчинки?
а) так; б) ні
7. Чи вважаєте Ви, що дитина має право на особисте життя і свої секрети?
а) так; б) ні
8. Чи часто діти заслуговують вашої похвали?
а) так; б) ні
9. Чи довіряєте Ви своїм дітям великі суми грошей?
а) так; б) ні
10. Чи часто Ви говорите з вашими дітьми «по душах»?
а) так; б) ні
11. Чи говорите Ви зі своїми дітьми про правила поведінки?
а) так; б) ні; в) іноді
12. Чи хочеться Вам, щоб ваші діти були краще, ніж вони є?
а) так; б) ні
13. Які претензії Ви можете пред'явити вашим дітям?
а) лінь, непослух, грубість, безвідповідальність, брехливість;
б) що-небудь; в) ще ніяких
14. Які якості Вам би хотілося найбільше виховати в ваших дітях?
а) чесність, працьовитість, людяність, акуратність, відповідальність;
б) щось ще
15. Що б Вам конкретно хотілося змінити в характері ваших дітей?

Дякуємо за співпрацю!

Анкета для учнів «Ваші стосунки з батьками»

1. Чи ділишся ти з батьками своїми проблемами?
а) так; б) ні; в) іноді
2. Чи допомагають тобі батьки в навчанні?
а) так; б) ні; в) іноді
3. Чи часто ти заслуговуєш похвали батьків?
а) так; б) ні; в) іноді
4. Чи довіряють тобі твої батьки?
а) так; б) ні
5. Допомагаєш ти батькам у домашніх справах?
а) так; б) ні; в) іноді
6. Чи часто батьки говорять з тобою «по душах»?
а) так; б) ні; в) іноді
7. Батьки частіше лають тебе:
а) несправедливо; б) справедливо; в) зовсім не сварять
8. Чи застосовують вони до тебе фізичні покарання?
а) так; б) ні; в) іноді
9. Чи можуть батьки (чи мають право) перевіряти кишені, портфелі своїх дітей, читати їх особисті записки?
а) так; б) ні
10. Які права ти хотів би мати в родині?

Дякуємо за співпрацю!

Опитувальник «Родина і батьки очима дитини»

1. Чи любиш ти свій будинок, домашню атмосферу? Чи є в ньому щось, властиве тільки твоєї сім'ї?
2. Їхав ти з дому надовго? Якщо так, то, які почуття відчував?
3. Чи цікавляться батьки твоїми навчальними справами?
завжди іноді ні
обидва більше батько більше мати
4. Чи цікавляться батьки твоїми відносинами з товаришами в класі?
завжди іноді ні
обидва більше батько більше мати
5. Чи відвідують твої батьки школу?
завжди іноді ні
обидва більше батько більше мати
6. Чи допомагають твої батьки школі, класному керівнику?
так, в організації класних справ
так, у проведенні екскурсій, походів
так, у проведенні ремонту
ні
7. Як, по-твоєму, батьки ставляться до школи і педколективу?
довіряють не довіряють байдужі
8. Чи задоволені твої батьки своєю роботою, своєю професією?
так ні нікуди діватися
9. Чи влаштовує твоїх батьків їх зарплата і спільний сімейний бюджет?
10. Як ти вважаєш, твоя сім'я
заможна середня бідна
11. Які свята в своїй родині ти любиш найбільше?
12. Чи прийнято в твоїй родині дарувати подарунки? Які?
13. Чи є у тебе бабуся, дідусь, брат, сестра?
14. Які відносини з ними?
15. Що, по-твоєму, чекає тебе в майбутньому?
16. Яким, на твою думку, обіцяє бути твоє майбутнє?
світлим неясним похмурим
17. На кого ти сподіваєшся?
на самого себе на державу на батьків
18. Як, по-твоєму, чи будеш ти щасливим?

Дякуємо за відповіді!

Опитувальник для дітей «Твої контакти з батьками»

1. Чи вважаєш ти, що у тебе є взаєморозуміння з батьками?
2. Розмовляєш ти зі старшими по душам, радишся чи з ними з особистих питань?
3. Цікавишся ти роботою своїх батьків?
4. Чи знають батьки твоїх друзів?
5. Чи бувають твої друзі у тебе вдома?
6. Чи займаєшся ти разом з батьками господарськими справами?
7. Тобі нудно вдома і ти віддаєш перевагу проведенню вільного часу поза домом?
8. Чи є у тебе загальні зі старшими заняття або захоплення?
9. Чи береш участь ти в підготовці до сімейних свят?
10. Чи хочеш ти, щоб в «дитячі свята» родина була разом з тобою і твоїми гостями?
11. Чи обговорював ти з батьками прочитані книги?
12. Чи обговорював ти з батьками телепередачі і / або фільми?
13. Чи буваєте ви всі разом на прогулянках, у турпоходах?
14. Чи буваєте ви всі разом в театрах, музеях, на виставках і концертах?
15. Ти віддаєш перевагу проведенню вихідних днів разом з батьками?

Підсумки тестування для дітей «Твої контакти з батьками».

Так – 2 бали, іноді – 1 бал, ні – 0 балів

Більше 20 балів – твої стосунки зі старшими можна вважати благополучними; від 10 до 20 балів – стосунки задовільні, але недостатньо багатосторонні, подумай сам, як їх можна поглибити та доповнити; менше 10 балів – твої контакти з батьками явно недостатні, необхідно вирішувати, як їх поліпшити.

Дякуємо за співпрацю!

Тест для батьків «Хто ви своїй дитині?»

Багато психологів вважають, що батьки, які намагаються грати роль приятеля в стосунках з дітьми, забувають про те, що самою природою їм призначено бути опорою своїй дитині.

Батько або приятель? Спробуйте знайти для себе відповідь у цьому тесті.

1. Ваша дочка вимагає перемкнути телевізор з фільму, який Вам дуже подобається, на програму рок-музики. Що ви робите?

- а) виконуєте прохання і дивитесь рок-шоу разом з нею;
- б) відповідаєте, що їй доведеться почекати, поки закінчиться фільм;
- в) обіцяєте купити для неї портативний телевізор;
- г) записуєте фільм на відео, а дочці дозволяєте дивитися рок-шоу.

2. Ви бачите у своїх дітях:

- а) людей, рівних собі;
- б) тих, хто може допомогти Вам заново пережити свою молодість;
- в) маленьких дорослих;
- г) тих, хто постійно потребує Ваших добрих порад.

3. Ви батько середніх років і пишаєтеся своєю шевелюрою. Яку зачіску Ви носите?

- а) яка найбільше Вам підходить;
- б) яка відповідає останній моді;
- в) яка копіює зачіску улюбленої зірки;
- г) яка копіює стиль сина / дочки.

4. Поговоримо про Ваш вік:

- а) діти знають, скільки Вам років;
- б) ви вважаєте за краще не визнавати і не підкреслювати різницю у віці між Вами і Вашими дітьми;
- в) Ви приховуєте свій вік від дітей;
- г) Ви наполягаєте на тому, що знаєте більше, тому що старші.

5. Як Ви одягаєтеся?

- а) наслідує стиль зірки, улюбленої сином / дочкою;
- б) намагаєтеся слідувати стилю сина / дочки, вважаючи, що це допоможе встановити більш тісний зв'язок між вами;
- в) вибираєте той одяг, який найкраще Вам підходить;
- г) одягаєтесь відповідно молодіжній моді, тому що так Ви відчуваєте себе молодше.

6. Як Ви вчините, якщо помітите, що син-підліток усунув у вухо сережку?

- а) вважаєте, що це його особиста справа;

- б) станете жартувати над його жіночністю;
- в) скажете, що це модно, не бажаючи, щоб він визнав Вас старомодним;
- г) купите таку ж сережку і начепити її, щоб скласти синові компанію.

7. Син / дочка вмикає музику на повну гучність, а Ви:

- а) затикаєте вуха і робите свої справи;
- б) зменшуєте гучність;
- в) миритесь з цим, якщо вже їй / йому так хочеться;
- г) говорите, що це приголомшливо, хоча насправді музика буквально б'є Вас

по голові.

8. При суперечці з дітьми Ви:

- а) рідко говорите, що вони помиляються, побоюючись, щоб вони не стали ігнорувати Вас зовсім;
- б) погоджуєтесь змінити позицію, тому що подальша суперечка марна;
- в) залишаєте за ними останнє слово, бо життя ж таке коротке;
- г) визнаєте, що вони мають рацію, якщо вони дійсно мають рацію.

9. Діти запросили в гості однолітків, а Ви:

- а) надаєте їм волю – нехай роблять, що хочуть;
- б) складаєте їм компанію, прагнучи триматися на рівних;
- в) питаєте гостей, чи вважають вони своїх батьків теж такими веселими, як Ви;
- г) ні в що не втручаєтесь, але даєте зрозуміти, що Ви завжди поруч на випадок, якщо щось станеться.

10. Діти збираються на дискотеку, але Вас не беруть, а Ви:

- а) не дивуєтесь, тому що вони знають, як Вам важко витримати ці нові танці;
- б) сумуєте, бо хотіли потанцювати разом з ними;
- в) ображаєтесь, тому що вони не хочуть розділити з Вами свої веселощі;
- г) засмучуєтесь, тому що готувалися до такої нагоди продемонструвати новий модний одяг.

11. Коли Ви намагаєтесь вести себе так, ніби Ви не старші своїх дітей, чому Ви так робите?

- а) щоб бути з дітьми у хороших відносинах;
- б) тому що це дозволяє скоротити різницю у віці;
- в) тому що це допомагає довше утримати сім'ю разом;
- г) тому що це для Вас природно.

12. У відносинах зі своїми дітьми Ви:

- а) поводитесь з ними як з дорослими;
- б) поводитесь з ними як з маленькими;
- в) прагнете бути їх приятелем;
- г) поводитесь так, як повинно батькам.

Результати тесту для батьків «Хто ви своїй дитині?»

а – 0 балів; б – 1 бал; в – 2 бали; г – 3 бали.

36-25 балів – Ви, напевно, думаєте, що весело проводите час з дітьми, намагаючись бути з ними на рівних у всьому. Але це зараз. Пізніше Ви можете поплатитися. Ви занадто переграє, взявши на себе роль приятеля власних дітей, ставлячи їх на одну дошку з Вами. Адже більшість дітей прекрасно це розуміють, а у результаті, як вважають експерти, підспудно зростає їх нервозність. Бути просто приятелем недостатньо. Діти мають потребу в керівництві. Вам треба зрозуміти, що з різницею у віці нічого вдіяти не можна; і важливо усвідомити, що саме Ви покликані забезпечити своїм дітям почуття перспективи і наступності, знання громадських коренів і вибір місця в житті.

24-14 балів – Ваші діти, схоже, так і не знають в точності, як же їм з Вами правильно триматися. Ви явно намагаєтеся їм потурати, а потім, коли Вам це потрібно, намагаєтеся увійти в роль батька. Рано чи пізно Ви захочете наполягти на своєму в чомусь важливому, і це викличе в дітях гнів, розгубленість і непокору. Але Ви зайшли ще не так далеко і можете перестати грати в приятеля, щоб подати дітям зразок зрілої і відповідальної поведінки. І нехай Вас не турбує побоювання, що діти перестануть любити Вас, якщо Ви станете стверджувати себе у батьківській ролі.

13-0 балів – так тримати! Ви відчайдушно намагаєтеся зрозуміти і оцінити вічно мінливі настрої і потреби своїх дітей, іноді піддаєтеся спокусі поступатися їм. У цьому немає нічого поганого, тому що, судячи з усього, Ви досить розумні і знаєте, як будувати стосунки з дітьми на Ваших, а не на їх умовах. Сварки неминучі, однак діти Вас люблять, поважають і – головне – бачать у Вас люблячого і надійного батька. При удачі Вас чекає таке сімейне щастя, яке дозволяє нам витримати сучасне життя з його стресами і розчаруваннями..

Дякуємо за співпрацю!

Тест для батьків «Чи розумієте Ви свою дитину?»

1. Я знаю, хто його / її кращий друг:
 - а) абсолютно точно;
 - б) приблизно;
 - в) не знаю.
2. Мій син / дочка посварився зі своїм кращим другом:
 - а) роблю вигляд, що нічого не помічаю;
 - б) відразу ж детально про все розпитую;
 - в) виявляю інтерес, але не пристаю, а терпляче чекаю, коли заговорить сам.
3. Як про мене думають його / її друзі?
 - а) позитивно;
 - б) мене це не цікавить;
 - в) не дуже добре.
4. Як я відреагую, якщо у мого сина / дочки з'явиться дорослий друг / подруга поза сім'єю?
 - а) негативно;
 - б) постараюся дізнатися його / її ближче;
 - в) все залишу на його / її розсуд.
5. Дізнавшись, що друг / подруга мого сина / дочки поводився недостойно:
 - а) забороню дружити,
 - б) обговорю те, що трапилося зі своєю дитиною, надавши їй самій зробити висновок,
 - в) не зверну уваги.
6. Чи був у мене самого / самої в житті хороший друг / подруга?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) не можу сказати.
7. Я забороню синові / дочці дружити з якоюсь конкретною людиною, якщо:
 - а) вона погано впливає на сина / доньку;
 - б) її авторитет в очах дитини вище, ніж мій;
 - в) вона не відповідає моїм уявленням про друга.
8. Друзі сина / дочки прийшли до нас додому і нудьгують. Чи можу я чимось пробудити їх інтерес?
 - а) у більшості випадків можу;
 - б) це вдається тільки іноді;

в) взагалі не вдається.

9. Син / дочка розповідає про свої переживання, викликані дружбою:

а) завжди детально;

б) не розповідає зовсім;

в) розповідає тільки про окремі випадки.

10. Кращий друг / подруга сина / дочки висловив бажання брати участь разом з Вашою родиною у літній подорожі або в якійсь іншій поїздки:

а) радію;

б) категорично заперечую;

в) мені все одно.

Підрахуйте бали за кожну відповідь:

№		№		№		№		№		№	
1	5	6	5	11	5	16	3	21	1	26	0
2	3	7	5	12	2	17	1	22	5	27	3
3	0	8	0	13	1	18	0	23	3	28	5
4	2	9	1	14	5	19	3	24	1	29	1
5	0	10	0	15	1	20	1	25	1	30	0

Оптимальна кількість балів – 44, мінімальна – 3.

Чим більше балів Ви отримали, тим більше підстав думати, що Ваші відносини з власною дитиною благополучні.

Якщо ж сума балів менше 15, Ви повинні ґрунтовно переглянути свою виховну позицію і краще придивитися до себе.

Дякуємо за співпрацю!

Тест для батьків «Виховання в запитаннях»

Перед вами десять звичайних ситуацій, які часто зустрічаються в житті дитини. Із запропонованих відповідей виберіть ті, які найбільше відповідають стилю Вашого виховання, і підрахуйте бали.

1. Ваша дитина пустотлива, бешкетна, клопоту з нею вистачає, чого тільки не трапляється – то повернеться додому з розірваними штанами, то з синцем ...

1) ви розпитуєте, що трапилось, зашиваєте штани, прикладаєте компрес – 3 бали;

2) надаєте допомогу дитині, але сварите, кажете, що в один прекрасний день її витівки можуть дорого їй обійтися – 0;

3) взагалі не звертаєте на неї уваги, нехай все зробить сам – 5.

2. У дитини є друзі, але вони неслухняні, погано виховані ...

1) Ви розмовляєте з їх батьками – 2 бали;

2) кличете дітей у будинок, намагаєтеся вплинути на них – 5;

3) пояснюєте своїй дитині, у чому полягають недоліки його друзів, що вони для нього поганий приклад – 0.

3. Дитина любить грати, але не вміє програвати ...

1) Ви нічого не робите, нехай дитина навчиться програвати – 0 балів;

2) відмовляєтеся грати з нею, поки вона буде так болісно сприймати поразки – 3;

3) навмисне створюєте таку ситуацію, при якій дитина навчилася б програвати – 5.

4. Ваша дитина могла б грати всі 24 години на добу. Вечорами вона взагалі не хоче йти спати ...

1) Ви пояснюєте, наскільки важливий сон – 3 бали;

2) дозволяєте, щоб дитина лягала, коли захоче, але вранці змушуєте вставати вчасно – 5;

3) укладаєте її в ліжко в певний час і залишаєте одну – 0.

5. Дитячих телепередач дитині вже недостатньо, він може дивитися телевізор цілий день ...

1) після дитячої програми дитина лягає спати, а Ви вмикаєте телевізор після того, як вона заснув – 0 балів;

2) говорите з нею про те, що їй можна дивитися, а що ні, так, щоб вона зрозуміла – 2;

3) вибираєте для неї деякі передачі – 3;

4) визначаєте, скільки годин дитина може дивитися телевізор, але вона сама може вирішити, коли і що дивитися – 5.

6. Дитина ваша досить зухвала, за словом у кишеню не полізе ...

1) пояснюєте, що така поведінка непристойна, що люди її за це суворо засудять – 5 балів;

2) забороняєте їй грубити і строго караєте за непослух – 0;

3) кожен день, коли вона веде себе пристойно, заохочуєте її – 3.

7. Вашій дитині ще трохи років, а вона уже цікавиться дівчинками / хлопчиками ...

1) залишаєте все як є – 3 бали;

2) намагаєтеся припинити дитячу закоханість, якщо вона проявляється – 0;

3) по-діловому пояснюєте, що таке любов і якими мають бути відносини між чоловіком і жінкою – 5.

8. Інші діти переслідують Вашу дитину: б'ють її, насміхаються над нею ...

1) навчаєте її давати здачі – 5 балів;

2) розмовляєте з батьками цих дітей – 3;

3) робите так, щоб Ваша дитина уникала контактів з такими дітьми – 0.

9. Ви створюєте старшому синові / дочці всі необхідні умови. Але він / вона нічого не цінує, ображає молодшого брата / сестричку ...

1) у присутності молодшого дитини закликаєте його / її до розсудливості – 5 балів;

2) приділяєте синові / дочці більшу увагу, незалежно від того, що він / вона старше – 3;

3) взагалі не втручаєтеся – 0.

10. Ваша дитина грубить, не здатна співпереживати, нападає на інших дітей ...

1) Ви вважаєте: як вона ставиться до інших, так і Ви до неї, щоб вона на своєму досвіді могла оцінити власну поведінку – 0 балів;

2) прагнете надати їй більшу увагу, ніж досі – 5;

3) забороняєте їй дивитися фільми, де показують насильство і вбивства – 2.

Від 0 до 18 балів. Ви виховуєте свою дитину для життя, яким ви жили і живете самі, за своїм образом і подобою, як ніби вона не належить до іншого покоління. Ви забуваєте, що в третьому тисячолітті вирішальними будуть впевненість у собі, самостійність, творчі здібності. Вашій дитині потрібні ці якості, але Ви не розвиваєте їх в ньому, не бачите, що життя йде вперед і змінюється.

Від 19 до 35 балів. Ви ще недостатньо замислюєтеся над умовами, у яких буде жити Ваша дитина. Однак треба віддати Вам належне: Ви прагнете бути сучасними, не використовуєте стереотипні методи у вихованні, вважаєте, що краще за все, якщо дитина сама навчиться вирішувати багато проблем; Ви надаєте їй достатню свободу, не прагнете, щоб вона сліпо підкорялася авторитету дорослих. І все ж підготовка Вашої дитини до самостійного життя недостатня. Ви занадто слабо розвиваєте в ній самостійність мислення, впевненість у собі. Хоча Ви не хочете, щоб Ваша дитина сліпо Вас слухалась, не виключено, що вона не зможе в достатній мірі виробити власні погляд.

Від 36 до 50 балів. Ви вірите, що Ваша дитина стане жити в світі, у якому панують доброта, справедливість, цінується ініціатива, а егоїзм засуджується. У світі, де поважають розум, незалежне мислення, відвертість, власна думка.

Анкета для батьків «Сприяння родинному вихованню»*

<p>1. З яких джерел ви здобуваєте педагогічні знання?</p> <p>☐ читаєте спеціальну педагогічну літературу</p> <p>☐ радитеся з вихователями, психологами</p> <p>☐ відвідуєте лекції для батьків</p> <p>☐ відвідуєте батьківські університети</p> <p>☐ інтернет</p> <p>☐ телепередачі</p> <p>☐ інше</p>	<p>2. Чи вистачає Вам отриманих знань для виховання вашої дитини?</p> <p>☐ так</p> <p>☐ ні</p>
<p>3. Якщо ні, то чому?</p> <p>☐ інформація занадто загальна</p> <p>☐ інформація надається в незрозумілій формі</p> <p>☐ інформація важка для сприйняття</p> <p>☐ мало практичних рекомендацій</p> <p>☐ інформація не стосується ситуації, що склалася у моїй сім'ї</p>	<p>4. Як Ви взаємодієте зі своєю дитиною?</p> <p>☐ читаєте</p> <p>☐ граєте</p> <p>☐ привчаєте до домашніх справ</p> <p>☐ нічим не займаєтесь</p> <p>☐ інше</p>
<p>5. Чи потрібна Вам допомога в питаннях контролю за дитиною вдома?</p> <p>☐ так</p> <p>☐ ні</p>	<p>6. Чи погодитесь Ви із тим, що сімейне виховання є основою протистояння агресивним проявам в поведінці дитини?</p> <p>☐ так, безумовно</p> <p>☐ ні</p> <p>☐ не знаю</p>

*Складено Котирло Т.В., старшим науковим співробітником відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

**Інформація про серію семінарів для батьків і членів родин,
проведених на базі Закладу дошкільної освіти № 398 м. Києва –
базі експериментальної роботи відділу андрагогіки
ШООД імені Івана Зязюна НАПН України**

Семінар для батьків і членів родин «Родинне виховання»*

23 травня 2017 р. відділом андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України на базі Дошкільного навчального закладу № 398 м. Києва було проведено семінар для батьків та членів родин «Родинне виховання» у рамках виконання НДР 2017-2019 рр. «Теоретико-методичні засади розвитку освіти різних категорій дорослого населення» (підтема «Теоретико-методичні засади освіти і просвіти батьків, членів родин»). Відповідальною за проведення семінару була старший науковий співробітник відділу Котирло Т.В.. У семінарі взяли участь співробітники відділу андрагогіки Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Калюжна Т.Г., Волярська О.С., Шарошкіна Н.Г., директор ДНЗ № 398 Німак Л.Г., вихователі ДНЗ Трущ Р.М., Гудзенко С.П. та батьки і члени родин. Семінар було розпочато з доповіді Котирло Т.В., яка висвітлила проблему родинного виховання, а далі була проведена панельна дискусія з батьками та членами родин. Завершився семінар невеличким концертом вихованців ДНЗ № 398, який став яскравою крапкою кульмінацією даного заходу.

* Автор: Котирло Т.В., старшим науковим співробітником відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (<http://ipood.com.ua/novini/provedeno-seminar-dlya-batkiv-ta-chleniv-rodin-rodinne-vihovannya/>)

Науковці відділу андрагогіки – закладам дошкільної освіти (досвід організації театралізованої діяльності з дітьми дошкільного віку)*

18 січня 2018 р. у Зкладі дошкільної освіти № 398 Відділу дошкільної освіти і безпеки життєдіяльності Управління освіти Солом'янської районної в м. Києві державної адміністрації було презентовано педагогічний досвід щодо організації театралізованої діяльності з дітьми дошкільного віку (автори – старший науковий співробітник відділу андрагогіки **Т.В. Котирло**, директор Закладу дошкільної освіти № 398 **Л.Г. Німак**). ЗДО № 398 є установою для проведення науково-педагогічного експерименту з НДР «Теоретико-методичні засади розвитку освіти різних категорій дорослого населення» (РК № 0117U001071; підтема НДР «Теоретико-методичні засади освіти і просвіти батьків, членів родин») відділу андрагогіки ІПОД НАПН України.

На захід було запрошено методиста дошкільної освіти та виховання НМЦ управління освіти Солом'янської районної в м. Києві державної адміністрації Г.М. Лисенко, вихователів груп ясельного та дошкільного віку, які підвищують кваліфікацію на кафедрі методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка під керівництвом кандидата психологічних наук, доцента кафедри Г.В. Смольникової, а також батьків вихованців ЗДО № 398.

Під час зустрічі присутні мали змогу ознайомитися з інноваційним педагогічним досвідом щодо застосування театралізованої діяльності в освітньому процесі, його перевагами порівняно з традиційним підходом до освіти. Гості також відвідали театралізовані міні-вистави у виконанні вихованців ЗДО № 398 молодшої групи «У гості до лисички» та старшої групи «Снігова королева» (автор сценаріїв – старший науковий співробітник відділу андрагогіки ІПОД НАПН України Т.В. Котирло). Сюрпризом став виступ команди мам, які також підготували невелику театралізовану постановку на новорічну тематику.

Л.Г. Німак та Т.В. Котирло отримали свідоцтво про затвердження передового педагогічного досвіду від Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (рішення Вченої ради Інституту від 19 грудня 2017 р., протокол № 11). Авторські напрацювання щодо організації театралізованої діяльності з дітьми дошкільного віку внесено до міської картотеки передового педагогічного досвіду як такі, що заслуговують на провадження в практичну діяльність освітніх інституцій міста Києва.

Довідково. В умовах гуманізації й демократизації навчально-виховного процесу набуло актуальності створення сприятливих умов для повноцінного розвитку кожної дитини. Педагог, який прагне дати якісний рівень знань, зробити урок або позаурочний захід цікавим, досягти максимального взаєморозуміння і співпраці з дітьми, має підвищувати професійну компетентність. Цьому якнайкраще сприяє вивчення, узагальнення, адаптація до умов педагогічної діяльності та подальше поширення педагогічного досвіду як сукупності знань, умінь і навичок, здобутих у процесі практичної навчально-виховної роботи. Педагогічний досвід уможливорює творче, активне засвоєння та впровадження вчителем у практичній діяльності засобів і принципів педагогіки з урахуванням конкретних умов, особливостей дітей, учнівського колективу та власне особливостей вчителя.

Залучення дітей до творчої діяльності шляхом ознайомлення з театральним мистецтвом, використання театралізації для розвитку творчих, акторських і сценічних здібностей вихованців, формування в них мовленнєвої компетентності, навичок театральнo-виконавської діяльності дозволяє вирішити багато педагогічних завдань щодо формування інтонаційної виразності мовлення, інтелектуального та художньо-естетичного розвитку особистості. Упровадження мистецьких технологій сприяє активізації пізнавальної діяльності вихованців, розвитку їхніх творчих здібностей, формуванню довільності поведінки і психічних процесів, що допомагає дітям активно брати участь не тільки в святах і розвагах, використовуючи вміння та навички, набуті на заняттях, але і в повсякденному житті. Театралізована діяльність дає можливості для розвитку здібностей до творчості. І від того, наскільки були використані ці можливості, багато в чому буде залежати творчий потенціал дорослої людини.

** Автор: Котирло Т.В., старшим науковим співробітником відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України*
(<http://ipood.com.ua/novini/naukovci-viddil-u-andragogiki--zakladam-doshkilno-osviti-dosvid-organizaci-teatralizovano-diyalnosti-z-ditmi-doshkilnogo-viku/>)

*Семінар-практикум для батьків і членів родин**

23 березня 2017 р. у рамках наукової співпраці відділу андрагогіки та відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України на базі Дошкільного навчального закладу № 398 управління освіти Солом'янської районної в місті Києві державної адміністрації відбувся семінар-практикум «Визначення психологічної готовності дітей до навчання в школі». Психосоціальна зрілість дитини стала ключовою терміносполукою зустрічі.

Організатор і куратор роботи семінару-практикуму – старший науковий співробітник відділу андрагогіки **Котирло Т.В.** Жвавий інтерес викликала цікава та змістовна доповідь практичного психолога, кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих **Дяченко Л.М.**

Участь у роботі семінару взяли батьки і члени родин вихованців Дошкільного навчального закладу № 398. Для обговорення було обрано питання щодо розуміння батьками важливості психологічної готовності дитини до навчання в школі, особливостей спілкування дитини з дорослими. Учасники семінару мали змогу ознайомитися з тестами для визначення психологічної готовності дітей до навчання. Дяченко Л.М. було запропоновано рекомендації для батьків щодо підготовки дитини до школи, в яких виокремлено основні правила спілкування та поведінки батьків з дитиною.

Найцікавішим моментом зустрічі було проведення тестів з батьками. Вони виявляли креативні здібності, виконуючи поставлені перед ними завдання.

**Автор: Котирло Т.В., старшим науковим співробітником відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (<http://ipood.com.ua/novini/semnar-praktikum-dlya-batkv--chlenv-rodin/>)*

Семінар-практикум «Краса та велич української пісні та жінки» *

14 березня 2018 р. у Центрі дитячої та юнацької творчості (ЦДЮТ) Солом'янського району відбувся семінар-практикум «Краса та велич української пісні та жінки» для директорів закладів дошкільної освіти Солом'янського району м. Києва. Захід проведено колективом Закладу дошкільної освіти № 398. В організації та проведенні заходу мистецького спрямування взяла участь старший науковий співробітник відділу андрагогіки **Котирло Тамара Володимирівна**. У виконанні науковця й митця за покликанням лунали композиції, які викликали широкий спектр позитивних емоцій, візуалізували образ Жінки, Матері – символ людської духовності та чистоти.

Виступ став уособленням узагальненого образу усіх Матерів і кожної з них – окремо, щирого зізнання дітей у своїй любові до Матерів.

Відеоматеріали можна переглянути за посиланням:

<https://www.facebook.com/tamara.kotyrla/posts/2042989659293469>

**Джерело: Семінар-практикум «Краса та велич української пісні та жінки».*

URL: (<http://ipood.com.ua/novini/semnar-praktikum-krasa-ta-velich--ukransko-psn-ta-jnki/>)

Навчальне видання

ОСВІТА І ПРОСВІТА БАТЬКІВ, ЧЛЕНІВ РОДИН

ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

Автори

**Котирло
Тамара
Володимирівна**

старший науковий співробітник відділу
андрагогіки ШООД імені Івана Зязюна
НАПН України

**Щербина
Дарія
Володимирівна**

кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник відділу андрагогіки
ШООД імені Івана Зязюна НАПН України

Авторська редакція

Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.